

Herra alþingismanni Jóni Sigurðsyni
forseta hins ísl. bókmentafélags

með virðingu
og vinsemd
frá
höfundinum
(H. E.)

Er Troen et Paradox

og

"i Kraft af det Absurde"?

et Spørgsmaal foranlediget ved

„Frygt og Bæven, af Johannes de silentio",

besvaret ved Hjelp af

en Troes-Ridders fortrolige Meddelelser,

til fælles Opbyggelse for

Joder, Christne og Muhamedanere,

af

bemeldte Troes-Ridders Broder

Theophilus Nicolaus.

Kjøbenhavn 1850.

I Commission hos Chr. Steen & Søn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

Til Læseren.

Det er en god, gammel Skik i Begyndelsen af et Skrift at henvende nogle Ord til Læseren, for derved at sætte ham i Stand til under dets Læsning at stille sig paa det rette Standpunkt, ved at meddele ham de nødvendigste foreløbige Oplysninger om Foranledningen dertil, om Skriftets Tendents, samt Forfatterens Fremgangsmaade m. m. Vi kunne imidlertid fatte os ganske kort herom — saameget mere som vi i de indledende Bemærkninger, der findes i det Følgende (S. 1—12), have meddeelt nogle derhenhørende Oplysninger — og vi indskrænke os derfor til at bemærke: at Johannes de silentio har givet den første Anledning til dette Skrift derved, at han i sin Bog: „Frygt og Bæven" har sat Troen, navnlig Abrahams Tro, i et bestemt Forhold til det Absurde, og lært, at den var i Kraft deraf. Dertil kunde vi nu ikke for bestandig give vort stiltiende Samtykke, da vi troede at have en Smule Erfaring med Hensyn til Troen. Han har dernæst anvendt det samme Absurditets-Princip paa „Troens Ridder", som han „lader give Møde" og „forelske sig i en Prindsesse". Da vi nu heldigviis kjendte en saadan Troes-Ridder og af Erfaring vidste, at han var meget forskjellig fra det, som Hr. de silentio antager ham for at være, saa kunde vi ikke beqvemme os til, at lade Ridderen vedblive at trave omkring i Verden med et, om end i flere Henseender interessant, dog saa

eensidigt Skudsmaal, som det han har erholdt af Hr. de silentio, thi, saavidt os bekjendt, har han ingen flere faaet. Det er saaledes Interessen for Troen og Troens Ridder, som har foranlediget dette Skrift. Herved angives da ogsaa Skriftets Diemed og Tendents. Med Hensyn til Fremgangsmaaden troe vi det ikke nødvendigt at give nogen særlige Oplysninger, men tillade os ærbødigst at henvise Læseren til selve Skriftet. Derimod føle vi os opfordrede til, saavel paa vor egen som paa Troes-Ridderens Vegne at gjøre Undskyldning for nogle særegne Egenskaber ved dette Skrift, for derved, om muligt, at forhindre, at dette lille uskyldige Product, paa Grund af disse Eiendommeligheder, skulde frastøde et høistæret Publicum.

Den første Undskyldning gjælder Titelbladet; her staaer nemlig, som Læseren vil have seet: „til fælles Opbyggelse for Jøder, Christne og Muhamedanere". Dette vil sagtens en Deel Læsere finde noget forunderligt, Andre ville maaskee ansee det for absurd, at stille disse tre sammen og skrive en Bog, som ovenikjøbet handler om Troen, for dem alle; ja, de ville muligt endogsaa vredes derover og det af to Grunde, først fordi vi have taget Jøderne med, ja ovenikjøbet stillet dem i Spidsen, og dernæst fordi vi ogsaa have været saa forvovne, at sætte Muhamedanerne i Selskab med de Christne, og saa paa eengang anrette for alle tre. Hvad det Første angaaer, da kunne vi forsikkre, at det ikke er skeet i den Hensigt at fornærme de kjære Christne — Gud bevares! — Nei, Grunden dertil er simpelhen den: at Jøderne ere de ældste, de Christne de næstældste og Muhamedanerne de yngste. Ved at tænke over dette chronologiske Forhold, bleve vi endogsaa meget glade og tilfreds over, at kunne sætte de Christne i Midten, uden at gjøre Vold paa Chronologien; thi at være i Midten er, som bekjendt den største Ære eller i al Fald en større Ære end at være paa en af Siderne, og det gode, gamle

Ordsprog: medium tenuere beati (de lykkelige ere i Midten, holde Middelveien), bekræfter jo dog denne Sandhed. Vi haabe da ogsaa, at de Christne ere fornøiede med denne Hædersplads, som unægtelig tilkommer dem. Iøvrigt vide vi, at de ere vante til at være i Selskab med Jøderne, samt at Jøder og Christne hertillands have levet i et venskabeligt Forhold med hinanden i en Række af Aar; derimod kan der altsaa ikke være Noget at erindre. Med Hensyn til Muhamedanerne stiller Sagen sig derimod noget anderledes. De Christne ere ikke vante til deres Selskab, — maaskee med Undtagelse af naar de ere i Tyrkiet — og man vil ligefrem indvende: „men vi have jo dog ingen Muhamedanere i Danmark". Ogsaa om denne Sag have vi i sin Tid faaet Troes-Ridderens Mening at høre. Hvad han dengang yttrede, var af følgende Indhold: vel er der i de christne Lande ikke noget offentligt Religions-Samfund, som bekjender sig til Muhamedanismen; men dersom Nogen troer, at de forskjellige Troes-Partier og Troesbekjendelser forholde sig saaledes til hinanden som de findes anførte i Geographien og Statskalenderen, og at de ere hverken flere eller færre — da tager han mærkelig feil. Saaledes hører, navnlig hos os, en stor Mængde af dem, som regnes med til den Lutherske Kirke, i Virkeligheden ikke til den. Nogle, ja mange af dette store Antal saavel Læge som Lærde, ere afgjort Calvinister eller Reformeerte i deres Anskuelser. Nogle ere meget mere Katholiker end Protestanter, naar man ret faaer deres Mening og Tanker at vide. Nogle staae aldeles paa det jødiske Standpunct. Og endelig ere der Adskillige, som erklære den ene af de tre Religioner (Jødedom, Christendom og Muhamedanisme) for ligesaa god som den anden, og ere altsaa idetmindste ligesaa gode Muhamedanere som Christne, ja efter al Sandsynlighed bedre Muhamedanere end Christne, thi ellers vilde de vistnok idetmindste lade som den Religion, hvortil de egentlig skulde høre, var den bedste. Gaaer

man til Enkelthederne, saa hører man dem endogsaa uden videre bekjende sig til Fatalismen med flere Lærdomme, der ansees eiendommelige for Muhameds Lære; og dersom man tager Hensyn til Skikke og Sæder f. Ex. Fleerkonerie m. m., saa er dette vel ikke tilladt i den danske Lov, men derfra kan man ikke slutte til Virkeligheden; „thi af deres Frugter skulle I kjende dem". Vi formaaede nu ikke at gjendrive Troens Ridder, og have ofte erfaret, at vi ikke ere i Stand dertil, hans Tale indeholdt endogsaa Noget slaaende og overbevisende for os, og det saameget desto mere som vi selv ved en og anden Leilighed troe at have gjort lignende Opdagelser. Som Følge deraf have vi nu besluttet os til at optage Muhamedanerne i Jødernes og de Christnes Selskab, hvortil dog ogsaa andre Grunde have bidraget (smlgn det, som findes bemærket herom S. 7—8). Vi antage da, at dette ikke er umotiveret, med mindre en eller anden af de lærde Theologer eller Philosopher skulde kunne godtgjøre, at Troens Ridder har Uret i de nysanførte Paastande.

Den anden Undskyldning er alene paa Ridderens Vegne. Da vi nemlig tænkte over, at han havde sagt og givet os Anledning til at sige et og andet om sin Person, der muligen af Læseren kan ansees som Selvroes, — saa finde vi os foranledigede til, som hans Broder at undskylde dette. Vi vide meget godt at Selvroes klæder ilde, at det hører til den gode Levemaade at være beskeden, og at Beskedenheden, denne skjønne Dyd, er meget almindelig hertillands. Men hvad skulde vi gjøre? vi mærkede nok, at ingen kjendte ham saaledes som han er i Virkeligheden, ikke engang Johannes de silentio, og vi saae os derfor nødsaget til at give en Deel Oplysninger om hans Personlighed, som vi ellers ikke vilde have behøvet, og haabe, at Læseren ikke vil ansee det for Ubeskedenhed, at han har givet os disse Oplysninger, og vi udgivet dem i Trykken og overleveret Læseren dem.

Endelig maae vi henvende et Par undskyldende Ord til de høistærede Videnskabsmænd, Philosopher og Theologer, som muligen maatte gjøre os den Ære at læse dette Skrift. De der ere vante til at bevæge sig i Philosophiens, Speculationens og Dogmatikens høiere Regioner, ville ikke finde Meget af deres Eget i dette uphilosophiske Product. Men da vor Broder Ridderen er hverken philosophisk eller speculativ, samt i det hele taget ikke meget lærd, og da vi paa Grund af Slægtskabet, ligne ham i dette Stykke — thi at vi engang have lært noget Latin og Græsk, kommer os ikke ret meget tilgode naar Talen er om at speculere og dogmatisere —: saa have vi maattet indskrænke os til nogle aldeles uphilosophiske Oplysninger, Bemærkninger og Betragtninger, og haabe, at de ærede Philosopher og Theologer ikke ville dømme dette Product efter deres videnskabelige Regler og Principer, men nedlade sig til vort lavere Standpunct og lempe sig efter vor ringe Fatteevne og uphilosophiske Fremgangsmaade. Dette Product indeholder kun en meget let Føde i Sammenligning med deres philosophiske og theologiske Aandsproducter; men desto lettere vil det falde at fordøie den. Ere de i Stand til at fordøie deres egen og andre Philosophers og Theologers „haarde Føde" — hvilket jo dog maa forudsættes — saa vil Fordøielsen af det, vi formaae at byde dem, være saameget desto lettere.

Vi anbefale til Slutning baade os selv og Troens Ridder til vore høistærede Samtidiges Opmærksomhed og Bevaagenhed.

Kjøbenhavn i Februar 1850.

Theophilus Nicolaus.

Indhold.

Det er nu allerede over sex Aar siden det interessante og i flere Henseender mærkværdige Skrift „Frygt og Bæven, dialectisk Lyrik af Johannes de silentio", skjænkedes den danske Læseverden. I dette Skrift spiller Troen, betragtet i dens Modsætningsforhold til og Collision med det Ethiske, Hovedrollen. Denne Udvikling støtter sig paa det herlige Moment i Abrahams Liv, da han, efterat have erholdt Guds Forjættelse om: at alle Jordens Folkeslag skulde velsignes ved ham og hans Sæd, og derpaa havde avlet Isak, „i hvem der skulde kaldes Sæd for ham" — modtog Guds Befaling: at offre denne sin eneste Søn, men ikke destomindre bevarede den urokkelige Tro paa Guds Forjættelse, og endnu i det samme Øjeblik, som han, denne Jehovas lydige Tjener, var i Begreb med at offre sin Søn, troede, hvor Troen syntes at maatte høre op, hvor der intet Haab syntes at være tilbage, og just derfor erholdt sin eneste Søn. Vi finde her ikke Anledning til at forsøge paa at gjengive det me-

get Aandrige, Fortræffelige og høist Eiendommelige i dette Skrift, og see os desuden ikke i Stand dertil. Det lader sig ikke gjengive ved et kort Omrids, og vi have derfor alene at raade de Læsere, der ikke alt have gjort Bekjendskab med denne Bog, ikke længere at opsætte det. Vi ere overbeviste om, at Ingen, som nærer en sand og uskrømtet Interesse for det Aandelige, for de Stemninger og Tilstande, som udgjøre det Inderste og Dybeste i Mennesket, vil fortryde at have læst den. Vi for vor Deel have glædet og glæde os endnu over saare Meget deri, og tilstaae, at vi baade skylde og gjerne yde Forfatteren vor oprigtige Tak derfor, saavel som for hans øvrige Aandsproducter, der unægtelig staae som et isoleret Phænomen i den danske Litteratur..

Men hvad vi her have bestemt at omtale, er ikke det, hvori vi ere enige med Forfatteren, men det, hvori vi ere uenige med ham. Dette Punct er det Forhold, hvori han stiller Troen til det Absurde eller med andre Ord og seet fra en anden Side: Forfatterens Anskuelse af Troens dybe Grund, og det Ejendommelige ved Troen, betragtet som Tro. Det forekommer os, mildest talt, høist besynderligt, at hverken de theologiske Professorer eller en eneste af de mange Doctores theologiæ samt øvrige høilærde Theologer, som forefindes i Danmark,

i al den Tid have fundet dem foranlediget til at sige eller skrive Noget i Anledning deraf, da det dog er aabenbart, at dette Slags Anskuelse og Udvikling af Troen er kun lidet skikket til at opklare dens egentlige Grund og Væsen, og desuden, ved den fremragende dialectiske Færdighed og Styrke, som gaaer igjennem denne Udvikling, let kan afveielede Saadanne, som med Hensyn til Troen muligviis alt vare paa det rigtige Spor, men endnu ubefæstede i den. Vi have saaledes hørt nogle Studerende, og deriblandt endog en meget religiøs Theolog, yttre: at de billigede denne Anskuelse af „Troen som et Paradox, i Kraft af det Absurde" og troede, at den var sand og rigtig, og nylig har Prof. R. Nielsen, som det synes, gjort denne Anskuelse til sin. Dog, Sligt synes ikke at ligge de høilærde danske Theologer paa Hjerte. Om det kommer deraf, at Troesbegrebet hertillands har vundet en saadan Klarhed og Sikkerhed, — hvilket en Deel Geistlige synes at antage — og Troen selv et saadant Liv og Kraft, at hiint ikke trænger til videre at opklares, denne ikke til videre at oplives og styrkes, eller det kommer deraf, at det er under hine Theologers Værdighed at opklare denne Materie for Andre, og de ikke bekymre sig derom, eftersom de selv ere paa det Rene med Troen, og somme af dem langt derudover, og følgelig ikke bryde sig mere om

Troen, for bestandig at kunne gaae videre" — det tør vi ikke fordriste os til at afgjøre. Men vist er det, at der for nogle af de danske Theologer havde været Anledning dertil — thi de have paa flere Steder i dette Skrift, om endog kun indirecte, faaet deres velfortjente Tugtelse — naar de ikke, ledede af en vis Sikkerhed, Rolighed, Fredsommelighed, Langmodighed og Foielighed, ja maaskee tillige Hoimodighed, have undladt at gaae ind paa Sagen.

Dog, vi ane den dybere liggende Grund til at dette ikke er skeet, uagtet vi langtfra ere istand til fuldkommen at fatte de Vises Raad. Men saavidt vi af enkelte „Tidens Tegn" kunne skjønne, ere der ganske andre, og vigtigere Ting at tage Vare paa end indlade sig paa at forklare eller opklare Beskaffenheden af Abrahams Tro, eller rette en vildledende Fremstilling deraf. Hist skrives, i Regelen af en Doctor theologiæ, en dogmatisk Panegyrikus over de store og vidunderlige Ting, som det har behaget vor Herre at lade foregaae ved Daaben, og som gjentage sig hvergang et menneskeligt Individ dobes; her leverer en anden forbausende Lærd — er han ikke Dr. theol., burde han være det, og vil da ogsaa sikkert paa en Tid, hvor Fortjeneste og Dygtighed belonnes saa rigelig, blive Dr., Consistorialraad eller Ridder — en exegetisk ditto, der er „et værdigt Complement" til den første i al

dens eminente Fortræffelighed; hist skrives der igjen en Lovprisning over begge disse „ypperlige Producter", ogsaa i Regelen af en Dr. theol., for at give Sagen saameget desto større Vigtighed og Auctoritet; her bearbeider en eller anden hoitstaaende Geistlig Lysstoffet i de hoiere Regioner, forat en Naadesstraale derfra kan falde paa en beundret Vens ærværdige, geniale Hoved. Vennen stiller sig paa det dertil udvalgte Sted, indtager en geistlig Stilling fuld af Salvelse og Straalen falder*). Man kan da let tænke sig, at hvor Opmærksomheden er henvendt paa saa ophoiede Gjenstande, vil der ikke være Tid til at give sig af med og nedlade sig til de mindre vigtige Sager, saameget desto mindre, som det maaskee ikke findes Umagen værd at tale om Abrahams Tro eller overhoved om Troen i dens ældgamle Skikkelse. Det Gamle afloses af det Nye, „Alt bliver nyt", og saaledes gaaer det ogsaa med Troen. I vore Dage kan det kun lidet nytte, at optræde med den gamle forkirkelige Tro; selv med en Tro som Abrahams, om den end gaves, vilde man nu ikke komme ret vidt. I Apostlenes Tid blev han fremstillet som Mønster for alle Troende, og de Troendes

---

*) For at forebygge en mulig Misforstaaelse bemærkes, at dette Stykke er skrevet før Aaret 1848.

Fader, nu vilde han — det er let at indsee — blive erklæret for en infam Kjætter og Rationalist; thi hans Tro siger nuomstunder ikke Meget. Nei! man har faaet en Tro, som der er anderledes Hold i, og som, foruden alle andre Lettelser og Besparelser, ogsaa har det uendelig store Fortrin, at den fritager dem, der ere i Besiddelse deraf, for den ældgamle abrahamske Tro. Naar man først ligger ved Daabsankret, saa har det ingen Nød, saa er man i en sikker Havn, saa driver man ikke længer om paa Vantroens Hav, og trænger da heller ikke til den abrahamske Tillid og Hengivenhed. Man er, som sagt, ganske tryg, uden al „Frygt og Bæven." Gud veed hvad Forfatteren af „Frygt og Bæven" dog egentlig har tænkt paa idet han har trukket disse Begreber frem midt i en Kirkes Skjød, der alt længe har nydt en himmelsk Ro, og, som man let kan begribe, helst vil vedblive at nyde den. „Frygt og Bæven", hvad skal vi med det? Nei Hr. Johannes! De er med Respect at sige en Fredsforstyrrer, en Urostifter, der egentlig ikke burde taales i Kirken, og sikkerlig ikke vilde blive taalt, naar ikke Tolerancen havde gjort saa enorme Fremskridt i vor Tid, navnlig i vort kjære Fædreland. Det er en Lykke for dem Hr. de silentio; men det er da ogsaa at haabe, at det ikke vil lykkes Dem, at forstyrre Kirkens og Geist-

lighedens dybe Ro og inderlige Velbefindende, og at de altsaa vil komme til at beholde Deres „Frygt og Bæven“ for Dem selv, naar Andre ikke have Brug derfor. Dog, hvad os selv anbelanger, maae vi oprigtig tilstaae, at vi ikke ere ugunstig stemt for Deres Bestræbelser for at indføre disse Begreber paany, især naar det kunde lykkes dem, at indføre dem ikke blot i det Theoretiske men ogsaa i det Praktiske; ligesom vi ogsaa, for vort Vedkommende, sætte større Priis paa Abrahams Tro end De maaskee troer; thi vi ere, unter uns gesagt, meget bagefter i Tiden, og holde os helst til det Ældgamle, navnlig hvad Troen angaaer. Derfor have vi da ogsaa paa Titelbladet antydet: at disse Bemærkninger ikke blot ere for Christne, men ogsaa for Jøder og Muhamedanere — d. v. s. for Alle, som troe paa een Gud, og kjende noget til Fader Abraham — thi vi frygtede for, at naar vi stilede dem alene til de Christne, vilde vi ikke finde Læsere nok, paa Grund af at vi tale om Troen i dens ældgamle, jødiske Skikkelse, og saaledes, hvad Troen angaaer, dog egenlig staae paa det jødiske Gebet. Paa den anden Side troede vi, at der nok vilde findes enkelte Christne, der ogsaa ere lidt gammeldags i deres Tro, og ikke have fulgt saa stærkt med i Tiden, at de skulde ligge ganske ubevægelige ved den nymoderne Troes Livanker. Vi vilde derfor

ikke fornærme disse, ved aldeles at udelade det christne Navn og adressere os til Jøder og Muhamedanere alene. Vi ere, som sagt, grumme beskedne i vore Fordringer, og ville derfor ingen støde fra os af dem, der muligviis kunde have lidt tilovers for os og vore Bemærkninger. Dette følger desuden ligefrem af vor Charakter og Sindsstemning, vi have nemlig etslags Hang til Syncretisme (Sammensmeltning, Forening af de forskjellige Religions-Partier*) —). Grunden hertil er sandsynligviis den, at

---

*) Idet vi tale om Syncretisme, komme vi til at tænke paa Sønderjyden Georg Calixt, der i den første Halvdeel af 17de Aarhundrede skal have levet som Prof. i Helmstädt. Han havde ogsaa samme fixe Idee, og arbeidede paa at forene Catholiker, Reformerte og Lutheranere, da han meente, at de alle tre have saameget tilfælles af det væsentligste og mest fundamentale i Religion og Christendom, at de ikke behøvede at affondre sig fra og forkjættre hverandre. Om denne Mand have vi nu rigtignok hørt de lærde Kirkehistorikere fortælle: at han baade ved Lærdom, ægte christelig Tolerance og Frihedsaand, navnlig de sidste, var langt forud for sin Tid, og stod høit over den. Dette have vi, som sagt. hørt, men hvorledes det iøvrigt hænger sammen med en saadan Dom, forstaae vi ikke. Betragte vi nemlig „Tidens Tegn“, saa indsee vi meget vel, at den Mand, som nu hylder slige Anskuelser og søger at føre dem igjennem, vilde sikkert blive anseet ligesaameget bag efter i Tiden og under sin Tid, som Calixt siges at have været forud for sin Tid og over den. Sætte vi altsaa dette „forud“ og „bagefter“ til 200 Aar, faae vi det

vi ere saa gamle i Troen, og staae derfor saalangt tilbage i den moderne theologiske Videnskab, at vi ikke endnu have lært at giøre det Underordnede til det Overordnede og omvendt; thi heraf følger igjen, at vi ikke kunne blive af med den fixe Idee, at *Troen paa Gud, hans Almagt, Viisdom og Naade, Tilliden, Kjærligheden til ham og Hengivenheden i hans Villie, samt Kjærligheden til andre Mennesker*, dog i Grunden er noget af det Vigtigste, og at man, naar man kunde blive enig herom, ikke behovede at tage det saa strængt med det Øvrige, som vi, ifølge vore syncretistiske Griller, ansee for mindre vigtigt, og mene at det efterhaanden vilde jævne sig af sig selv. Det forekommer os og-

---

interessante Resultat ud, at Calixt vilde falde ind i Nutiden, d. e. passe for den; men den, som hylder hans Grundsætninger, vilde da omvendt være at henføre til Calixt's egen Levetid, om ellers ikke til en langt tidligere Tid. Vi ere saaledes, som Læseren kan see, noget i Vinden med denne de Lærdes Dom om Calixt. Derimod kunne vi bedre fatte, at En som nu følger hans Grundsætninger er grumme langt bagefter i Tiden og under sin Tid. Dette følger ligefrem af Nutidens *høie Oplysning* og *Geistlighed*, der blandt andet ogsaa viser sig i *skarpt at afsondre Partierne, holde strængt paa de gamle Kjætternavne, og uddanne nye*. Da nu Syncretismen har den modsatte Tendents, er den i Strid med vor Tids høie Oplysning, og maa altsaa staae langt under den, ikke sandt? Er denne Slutning ikke rigtig?

saa, at den Herre Jesus Christus (Matth. 22, 37–40) har sagt noget Lignende, i det han svarede den Lovkyndige paa det Spørgsmaal: hvilket er det store (største) Bud i Loven?: „Du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hjerte og din ganske Sjel, og i dit ganske Sind. Dette er det første og store Bud; men det Andet er ligesom dette: Du skal elske din Næste som Dig selv. Af disse to Bud hænger hele Loven og Propheterne" (d. e. deres Opfyldelse). Dog, det kommer naturligviis an paa, om det skal forstaaes efter Ordene. Derom tør vi ikke sige noget bestemt, og overlade derfor til de Doctores theologiæ og andre høilærde Theologer at udfinde Meningen; de kunde maaskee vredes paa os, hvis vi begav os til at fortolke Skriften og saaledes som „selvbeskikket" Bibelfortolker, gjorde Indgreb i deres velpriviligerede Embedsvirksomhed og Næringsdrift. Vi ville da ikke tale mere herom, men kun meddele vore Læsere de faa Bemærkninger, vi have at gjøre med Hensyn til det Punct, hvorom vi ere uenige med Hr. Johannes de silentio, i det Haab, at der dog mulig vil gives En eller Anden, som derved faaer en Oplysning om Troen i dens ældgamle Skikkelse, og saaledes finder det Umagen værd, at læse dem igjennem. Men desuden vilde det glæde os om Hr. Joh. de silentio, der oprigtig

har tilstaaet: „I Helten tænker jeg mig ind, i Abraham kan jeg ikke tænke mig ind.“ „Mit Mod er ikke Troens Mod og Intet at sammenligne med dette“... „Min Glæde er ikke Troens, og er dog, i Sammenligning med denne, ulykkelig“ o. s. v., og som overhovedet har bidraget til at ophøie og berømme Troen mere end nogen anden os bekjendt Forfatter, der ikke selv har troet sig at være i Besiddelse af Troen, eller udgivet sig for Troeshelt, — det skulde glæde os, sige vi, om han, ved at læse disse Bemærkninger, kunde faae et mere sandt, dybt og omfattende Indblik i Troens Væsen og dybe Grund end det, der angives ved den Sætning: at „Troen er i Kraft af det Absurde“, hvilket ingen ægte Troende vil kunne ansee for at være den Troen bevægende Kraft, dens Aarsag eller Grund.

Endelig ønske vi af Hjertet, at vore Læsere af hvilkensomhelst Troesbekjendelse — vi skrive dog kun for Saadanne, som kjende Noget til Troen i det mindste af Navn — paa en eller anden Maade, i en eller anden Henseende maa opbygges eller oplyses med Hensyn til Troen, denne for det skrøbelige og indskrænkede Menneske saa ubeskrivelig vigtige Sindsstemning, saaledes at de enten lære at kjende Troen fra en ny Side, lære at indsee: at Troen har en Kraft,

som de maaskee ikke før have turdet tillægge den, eller komme paa det Rene med, om de selv ere i Besiddelsen af den sande Tro og Tillid til Gud, eller have hidtil kun levet i en tom Indbildning derom, bedragende sig selv og Andre.

I.

Troen, betragtet fra Abrahams Standpunkt, som i Kraft af det Absurde.

Igjennem Aarhundreder have der stedse været forskjellige Meninger om Troen, om, hvad der egentlig er det charakteristiske ved Troen, om dens Væsen, dens inderste Liv og Kjerne; og det er saa langt fra at man er bleven enig i dette Stykke, eller endogsaa kun har nærmet sig dertil, at man i denne Henseende, paa Grund af Meningernes og Retningernes bestandig tiltagende Mangfoldighed og Yderlighed, snarere har fjernet sig fra hinanden; ja, Meningerne herom i vore Dage ere endogsaa blevne hinanden saa aldeles modsatte, at Nogle ansee Troen og den troende Sindsstemning for et overvundet og forældet Stadium, imedens Andre — vel sagtens den største Deel af de saakaldte Christne — antage Troen, d. e. antage, at der

bestandig maa existere en Tro, men have dog saa forskjellige Begreber om Troen, og hvad dertil hører, at den Ene anseer det for Overtro, som den Anden anseer for Vantro og omvendt; den Tredje derimod anseer det for ægte Tro, som begge Yderlighederne forkaste, hver paa sin Maade; thi den som i Troen vil følge en Middelvei, bliver af Overtroen erklæret for vantro, og af Vantroen for overtroisk. Under saadanne Omstændigheder er det ikke forunderligt, at En og Anden, der ikke kan finde sig i at gaae i denne Forvirring, eller blindthen, som en Maskine, at tale og troe som Andre, uden Eftertanke og uden Prøven, — ved Hjelp af indre Livserfaring forsøger paa, at danne sig et mere fast Begreb, en mere klar Forestilling om Troen, dens Væsen og dens Grundkraft, og saaledes spørger sig selv: Hvad er dog egentlig Troen? Hvori bestaaer den? Hvilken er dens Grund og den den bevægende Kraft? Har den sin Grund i Fornuften eller det Fornuftige, og er den som saadan fornuftmæssig? Eller har den sin Grund i det Ikkefornuftige, det Irrationale, det Absurde, er den i og ved det, og i Kraft deraf? Dette sidste har netop den Forfatter, vi her have med at gjøre, antaget. Vi ville her nærmest holde os til denne Side af Sagen, idet vi søge at besvare det Spørgsmaal:

Er Troen et Paradox eller er den i Kraft af det Absurde?

Den første, som har vedkjendt sig dette Princip, var en af de gamle Kirkefædre i et af de første kirkelige Aarhundreder — Navnet kommer det ikke an paa, og vi kunde desuden muligen tage Feil af Navnet, eftersom vi hverken ere Præst, Professor eller Doctor i Theologien — Han udtrykker dette saaledes: credo qvia absurdum est (Jeg troer Noget, fordi det er absurd, d. v. s. fordi det ikke kan fattes og bevises ved Forstanden; thi det som ad Forstandens Vei kan bevises, vides, mener han, men troes ikke, Ordet Tro taget i dets egentlige Forstand). Flere Kirkelærere have nu siden den Tid vedkjendt sig det samme Troes-Princip, men det kommer her ikke an paa at opregne eller angive dem, kun dette bør fremhæves: at dette Princip, skjøndt det igjennem Aarhundreder har holdt sig i Kirken, fra Begyndelsen af ikke fremtræder i den skarpe Form, ikke er saaledes stillet paa Spidsen hos de Ældre, der have vedkjendt sig det, som det findes fremsat af Joh. de silentio. Kirkefaderen siger: „jeg troer fordi (qvia" etc.) d. e. paa Grund af, eller med andre Ord: det Absurde, som saadant, er af den Beskaffenhed, at jeg troer det, at det, som saadant, maa troes (naar det iøvrigt skal antages), thi anderledes end ved Troen, kan det ikke antages, og kun der,

hvor en Sag stiller sig for Forstanden som absurd, er der Plads for Troen; medens Joh. de silentio siger: forsaavidt jeg troer, troer jeg i Kraft af det Absurde, paa anden Maade kan jeg ikke troe, og om Abrahams Tro siger han: „han troede i Kraft af det Absurde; thi al menneskelig Beregning kunde der ikke være Tale om"*). Heri ligger, som det synes, noget Andet og Mere end i den første Sætning; thi „i Kraft af" synes at maatte forklares derhen: at det Absurde, som saadant, har den Kraft i sig, der bringer mig til at troe, hvoraf igjen vilde følge, at Hvadsomhelst der er Absurd, bringer Mennesket til at troe, netop derved, at det er absurd, hvilket er aldeles uantageligt og vilde bane Veien for den mest grændseløse Overtro. Der maa da, ved den paagjældende Gjenstand, som skal troes, tillige være en anden Egenskab end Absurditeten, en Egenskab, der ligesom gjør det nødvendigt og uundgaaeligt at antage Gjenstandens Tilværelse eller en vis Egenskab ved den. Naar nu denne Gjenstand tillige er af den Beskaffenhed, at den ikke kan begribes, fattes i Viden, saa maa den troes, ikke „fordi den er absurd", men netop fordi den ikke kan begribes, ikke fattes i Viden, ikke forklares, ikke bevises. Nogle have villet for-

*) „Frygt og Bæven" S. 31, 32 o. fl. St.

klare dette „fordi" (qvia) ved „uagtet" (qvamvis); men herved forflygtiges unægtelig Ubegribeligheds-Begrebets Forhold til Troen eller den Tanke: at kun der, hvor Begriben er umulig, kan der troes. Denne Forklaringsmaade af den gamle Sætning er altsaa neppe den rigtige; men paa den anden Side maa det ogsaa indrømmes, at Joh. de silentio, ved sin dialectiske Behandlingsmaade af Principet, har drevet det til en Yderlighed, der ikke lader sig forsvare, allermindst naar man ikke vil blive staaende ved den blotte Abstraction, men tydeliggjøre sig Troens egentlige Indhold og Væsen ved Exempler af selve den Troendes Liv, eller ved den levende Tro. Selv om vi altsaa kunde tiltræde hiint Princip i dets ældre Form, vilde vi ikke kunne tiltræde det i den nyeste, endnu mere tilspidsede dialectiske Form, hvori det findes fremsat i „Frygt og Bæven," og senere i „Afsluttende uvidenskabelig Efterskrtft til philosophiske Smuler af Johannes Climacus." Da Betragtningen af Troen som Paradox imidlertid stiller sig noget anderledes, naar der tages Hensyn til „afsluttende uvidenskabelig Efterskrift", og de bestemte Forklaringer, som deri gives af det Absurdes, af Paradoxets Indhold, saa ville vi indtil videre lade denne Side af Sagen være udenfor Betragtningen, og for det Første holde os til „Frygt og Bæven," hvor Troen behandles saaledes som den

findes i den forchristelige, abrahamske Form; men forbeholde os ved Slutningen af disse Blade at sige nogle Ord om Troes-Paradoxet i „Efterskriften“ og dettes Forhold til Troes-Paradoxet i „Frygt og Bæven.“

Da vi ikke ynde vidtloftige Indledninger, rykke vi ufortøvet selve Sagen nærmere, idet vi uforbeholdent erklære: at hvormeget vi end prise Hr. de silentio som en sjelden genial og dybsindig Tænker, og hvormeget vi end iovrigt ere enige med ham, saa nodes vi dog til at bryde med ham i Læren om Troen betragtet som Paradox, som „i Kraft af det Absurde,“ eftersom vi antage intet Mindre end lige det Modsatte, antage, at naar Troen er ægte og stærk, da har den sin faste Grund og dybe Rod i den umiddelbare aandelige Evne hos Mennesket, som vi kalde Fornuft (Vernunft af vernehmen, som altsaa er at betragte som den høiere aandelige Sands hos Mennesket, Sandsen for det Uendelige og Evige), og dennes Forhold til det Uendelige og Evige, til det Hoieste Væsen, til Gud*). Saavel paa Grund

*) Heraf følger nu ingenlunde, at vi skulde være enige med dem, som troe at kunne forene Tro og Viden. Thi fordi visse (aandelige) Gjenstande tiltale den indre aandelige Sands, Fornuften, modtages villigt af den og paa Grund deraf antages eller troes, derfor ere de dog ikke forandrede til Viden eller Videnskab, (disse Ord tagne i deres egentlige Betydning), og blive det maaskee aldrig. Nogle

af det Organs Beskaffenhed, hvori Troen har sin Grund, og hvorigjennem Troens Gjenstande meddeles, som paa Grund af dets Forhold til det høieste Væsen, maa den i sit Væsen være *fornuftig*, ligesom den ogsaa maa indeholde og give den størst mulige umiddelbare aandelige Vished (umiddelbar kalde vi denne Vished, forsaavidt den ikke gives ved strænge Forstandsbeviser; men paa den anden Side kunde den vel ogsaa kaldes middelbar, forsaavidt den gives gjennem Fornuften og dens Virksomhed i Mennesket). Forat tydeliggjøre dette er det nødvendigt at fremhæve, hvorpaa den sande Tro beroer, saaledes som den viser sig i dens concrete Ytringer, hvad der er dens *ueftergivelige Betingelse* og *dens Forudsætninger*, (uden hvilke den bliver til en uægte Tro, eller endogsaa en Urimelighed, Taabelighed og tom Indbildning), og *hvori den følgelig bestaaer.*

---

af de Gjenstande, som først modtages paa denne Maade, kunne vel, ved fremadskridende Tænkning og Oplysning, blive til Viden, andre derimod ikke (f. Ex. Gud i sin Væren og Væsen), og den Alvise har, som det synes, givet det indskrænkede Fornuftvæsen, Mennesket, hiin aandelige Sands (Fornuften), forat det ved den kan modtage og ved Troen, som støtter sig dertil, fastholde saadanne aandelige Ting, som det ikke formaaer at forklare eller begribe ved den blotte *Forstand*, eller, i streng Forstand, fatte dem i *Viden.*

Den første Grundbetingelse for den sande Tro er Antagelsen af eller den indre Overbeviisning om et høieste Væsen, der er i Besiddelse af Almagt, Viisdom og Godhed m. m. Denne Art af Tro er det nødvendige Grundlag, men tillige den første Begyndelse til hiin mere omfattende Tro, eller troende Sindsstemning, som vi her nærmere skulle omtale; men kan forresten være tilstæde uden at den kommer videre, uden at den nogensinde bliver til hiin ægte og ophøiede Tro, der gjennemtrænger Livs-Anskuelsen og bærer hele Livet; thi man kan vedblive at besidde den som noget abstract, d. e. som en blot Tanke eller Idee, om hvis Sikkerhed og Gyldighed man vel mener at have Vished, men som dog vedbliver at være en ufrugtbar Skat, fordi den ikke optages af, og voxer sammen med Menneskets hele aandelige Væsen, og udpræger sig i det levende Gudsforhold, med andre Ord: fordi man ikke med denne Tro forenede Lydigheden mod Gud, Tilliden og Kjærligheden til ham; fordi den ikke viser sig virksom i de Troendes Liv og Levnet, i deres Forhold til andre Mennesker. Saaledes er nu vel desværre de Flestes Tro; men denne blot historiske Tro er egentlig en Djævletro, d. e. den samme som omtales Jacob. 2 og tillægges Djævlene, kun med den Forskjel, at „Djævlene skjælve", medens de, der ere blevne

forførte til at antage denne Tro for ægte, ikke engang have Forstand derpaa, men troe, at de ere i Besiddelse af Guds Naade, blot ved at antage (troe), at der er en naadig Gud; ved at troe: at denne saakaldte Naade ikkedestomindre er af den Beskaffenhed, at den kun ved den Retfærdiges Død kunde komme Menneskene tilgode, og endelig ved at antage: at Naaden ved denne Død er tagen i Besiddelse, og Syndeskylden ved samme Betaling liqvideret. Dog — Andre maa antages at komme noget videre, idet de tydeliggjøre sig de Virkninger i Verden og Verdensløbet, som de henføre til dette Væsen, hvori de nu see mere eller mindre af de Egenskaber, (Viisdom, Almagt og Godhed, m. m.) der foreløbig tillægges det. Men — ligesom man saa ofte beundrer Kunstneren, beundrer den Vise, respecterer og maaskee tillige frygter den Store og Mægtige, uden derfor at elske dem, uden at man er istand til at fatte og nære Tillids- og Hengivenheds-Følelse for dem, saaledes er det ogsaa Tilfældet med Saamange, som beundre Guds Viisdom og Godhed, frygte hans Almagt, tale vidt og bredt om hans Kjærlighed o. s. v. — de mangle dog endnu Kjærligheden til Gud, Tilliden til ham, og den uindskrænkede Hengivenhed i hans Villie, og følgelig kan der hos disse endnu ikke være Tale om hiin Tro; thi den sande Tro fordrer og forud-

sætter fremdeles, som alt antydet, uindskrænket Lydighed, Tillid, Hengivenhed og Kjærlighed. Uden disse Sindsstemninger er hiin høiere Art af Tro umulig, thi de ere dens Grundkræfter, dens Liv og dens Væsen. Uden nu at indlade os paa at vise, hvorledes Mennesket kan erhverve hine Sindsstemninger, da det ikke hører herhen, og det paa den anden Side maa ansees almindelig antaget, at disse Sindsstemninger kunne existere, og i Virkeligheden undertiden have existeret og existere i Menneskets Forhold til Gud — ville vi i det Følgende søge at tydeliggjøre, og om muligt bevise, at netop disse Sindsstemninger maae kunne forklare, at Troen, selv i dens allermeest ophøiede Skikkelse, — og i denne Skikkelse skal den netop findes i Christendommen — **ikke bliver at betragte som Paradox**, ikke kan antages at være i Kraft af det Absurde, men tvertimod maa ansees som det **Allerfornuftigste**, som Noget, der er begrundet i de høiere aandelige Love, saa at den følgelig ikke kan være paradox eller absurd*).

---

*) For at forebygge en mulig Misforstaaelse bemærkes: at vi meget vel fatte og indsee, at hine Forff., ved det Absurde, de tillægge Troen, ikke mene det Samme, som man i Almindelighed pleier at forstaae ved det Absurde, men omtrent dette: at Troen er absurd, forsaavidt som den troer, at det vil skee, der ellers ifølge sædvanlige For-

De nøiere bestemte Grundsætninger for denne Tro ere: „det som er umuligt for Mennesker, er muligt for Gud" og „for Gud er ingen Ting umulig"; fremdeles: „alt er muligt for den som troer" og endelig: „Alle Ting tjene dem til Gode, som elske Gud"*). Vi ville nærmere søge at forklare disse Grundsætninger, og begynde da med den første.

Det, som troes i denne Verden, er, hvad enten Troen gaaer ud paa Forvisningen om at Noget er, eller at Noget vil skee, i Hovedsagen uafhængigt af den som troer, det vil sige: det som troes at være,

---

nuftslutninger ikke vil kunne antages; forsaavidt som den, ifølge Pauli Udtryk, troer mod Haab, ved eller i Haab, (d. e. haaber der, hvor der ikke synes at være Haab, og paa Grund af dette (denne høiere Art af) Haab troer at det Utrolige vil skee. Og hvad specielt angaaer Joh. de silentio, saa har denne Sætning, at „Troen er i Kraft af det Absurde" endnu noget Eiendommeligt hos ham, fordi han har stillet denne Sætning paa dens dialectiske Spidse.

*) Skjøndt disse Sætninger nærmest ere hentede fra det N. T., maa man dog ikke troe, at de vare fremmede for Abraham, eller at hans Tro var bygget paa andre Grundsætninger. Dertil vilde der heller ikke være tilstrækkelig Grund, thi Apostelens (Pauli) Henviisning til Abraham som „de Troendes Fader" og til hans Tro, som Mønster for de Christnes Tro, efterlader ingen fornuftig Tvivl om, at Abrahams Tro og den ægte christelige Tro ere byggede paa de samme Grundprinciper, og ere Eet i deres Væsen.

er, selv om man ikke kan tilraisonnere sig det, selv om man ikke, ved indlysende Argumenter eller Forstandsbeviser, kan godtgjøre det, og dets Tilværelse er uafhængig deraf. Det samme gjælder paa sin Maade om det, som troes at ville skee, om saadanne besynderlige, sjeldne, utrolige Tilfælde og Tilskikkelser i Livet; slige Tilfælde maa dog til alle Tider tænkes at kunne skee, selv naar Menneskene i Almindelighed, fra deres indskrænkede Synspunct, finde dem urimelige, ja umulige; og den, som staaer i en noiere Forbindelse med Gud, maa da ogsaa i denne Henseende kunne hvile i en over den lavere, blot forstandige menneskelige Betragtning ophøiet Anskuelse, d. e. Troen, uden at dette skeer „i Kraft af det Absurde."

Naar man da siger, at Troen er et Paradox, at den som troer, troer i „Kraft af det Absurde," da er der vel Noget sandt deri, naar Sagen sees fra et lavere, indskrænket Synspunct, imedens det, betragtet fra det høiere aandelige, navnlig religiose Standpunct, vil findes at være en urigtig og forkastelig Sætning. Det Urimelige, Paradoxet, er nemlig kun tilstede, naar vi betragte Troens Gjenstand fra den blotte indskrænkede Forstands Synspunkt, hvilket ogsaa selv Forf. af „Frygt og Bæven" bekræfter, idet han (S. 31) siger: „Han (Abraham) troede i Kraft af det Absurde; thi menneskelig Beregning kunde der ikke være Tale

om." Naar vi derimod tage Hensyn til de høiere aandelige Love, til Guds urandsagelige Viisdom o. s. v., som tildeels endnu ikke have aabenbaret sig for Forstanden, saaledes, at den kan tage et bestemt Hensyn dertil, bygge derpaa og overhoved indsee, hvad der, ifølge disse høiere aandelige Love, denne Viisdom er muligt, hvad ikke, medens der i Fornuften haves en evig Anelse derom, og medens Troen, der ikke „holder Kjød for sin Arm", er tryg i Tilliden til det høieste Væsen: saa kommer Paradoxet, saa kommer det Absurde aldeles ikke frem.

Her kommer man da først til at anvende den Sætning, „Det som er umuligt for Mennesker, er muligt for Gud" og „for Gud er ingen Ting umulig". Da Troen, den religiøse Tro — thi andre Arter af Tro, der maatte existere, fortjene ikke dette Navn — ikke kan tænkes, eller have nogen sand Betydning undtagen forsaavidt den bygges paa Gud, hans Almagt, Viisdom og Kjærlighed, paa hans Styrelse af Verden, af de Enkeltes Skjebne o. s. v., saa er det aabenbart, at Troen ikke kan være hvad den er „i Kraft af det Absurde", da den tvertimod er det i Kraft af den høiere eller høieste Forstand og Viisdom, som Mennesket vel kan antage og troe, uagtet det ikke fatter dem eller har dem saa at sige i sin Magt. Havde Mennesket

Troen i Kraft af indlysende Forstands-Argumenter, hvorved han ligesom kunde slutte sig frem, og derved komme til det Resultat, at det eller det vilde skee, at saaledes vilde Udfaldet blive af denne eller hiin Begivenhed, af dette eller hiint Forsæt eller Beslutning — saa kunde man ikke kalde dette Tro, det vilde meget mere være at ansee som en Art af udvortes Vished, grundet paa en vis Forstands Beregning, der indsaae, hvorledes det Ene maatte eller idet mindste kunde føre til eller frembringe det Andet, o. s. v. Ere Betingelserne for Udfaldet eller det endelige Resultat af Noget nærmest afhængige af En selv eller Andre, saa vil det just vise sig, at den Tillid, Forventning eller Forvisning som bygges derpaa, ikke kan kaldes Tro i dens egentlige (religiøse) Betydning, men meget mere en Antagen, bygget paa en Calcule eller Rimelighedsslutning; det vilde ikke være Troen paa Guds Almagt og Viisdom, der baade kan gjøre og ofte gjør det, som fra det verdslige, menneskelige Standpunct er eller synes umuligt. At altsaa Troen i sin almindelige Form maa støtte sig paa Gud, hans Almagt og Viisdom er aabenbart, thi ellers var det ingen Tro. Heri ligger da den første Grund til, at det, som fra det endelige Standpunct synes urimeligt (Paradox) eller umuligt, i Virkeligheden ikke er det, naar det betragtes fra et høiere Synspunct.

Desuden er hverken det Umulige, navnlig det relativt Umulige eller det Uforstaaelige det Samme som det Absurde, hvilket jeg siden skal vise.

Men — vil man svare — fordi Intet er umuligt for Gud, derfor er der ingen tilstrækkelig Grund for de enkelte Mennesker til at troe at det, som fra det menneskelige Standpunct synes umuligt, virkelig skulde skee. Her komme vi da til den anden Sætning: „Alt er muligt for den som troer". Fordi nemlig den som troer, ikke troer som den enkelte, for sig selv og ved sig selv bestaaende Person, og heller ikke paa Grund af at han staaer i Forbindelse med andre Mennesker, der ere indskrænkede og svage ligesom han, og underkastede alleslags Hindringer, saavel indvortes som udvortes men netop i og formedelst sit Forhold til og Forbindelse med Gud — saa overføres den Sætning: „Intet er umuligt for Gud", paa det Menneske, som har den sande Tro paa og Tillid til Gud, thi dette Menneske troer ikke paa Grund af sin Kraft, sin Forstand o. s. v., men paa Grund af Guds Kraft, Guds Viisdom, og paa Grund af at han staaer i Forbindelse med denne Guds Viisdom, denne Guds Almagt og ved Troen tilegner sig dem, betragter dem paa en Maade som sine, som, under visse Betingelser, staaende til sin Disposition.

Dette er ogsaa Grundtanken i Miraklet, paa Grund af dets uadskillelige Forbindelse med Troen. Den Troende, som gjør Mirakler, troer ikke at noget Overordentligt, noget Mirakel (Kraftgjerning) vil skee ved eller paa Grund af hans egen Kraft, men han troer, at det, som han saaledes sættes i Stand til at gjøre, skeer ved Guds Kraft, hvis svage Organ, Leder eller Vehikel han er ved Ord eller Handling. Den stærke, sande Tro og den dermed forbundne Sindsstemning og Gudsforhold gjøre ham sikkre paa, at Gud vil i det afgjørende Dieblik laane ham denne Kraft, stille den til hans Disposition, da den Alvidende veed, at han ikke vil misbruge den. Herpaa afgive de Mirakler, som omtales i den hellige Skrift, et klart og sikkert Beviis. De stilles alle i et saadant Forhold til Gud paa den ene, og den Mirakelgjørende paa den anden Side: at Gud giver Kraften dertil, og den Mirakelgjørende kun er hans Organ ved Troen. (Dette om Miraklet kun i Forbigaaende).

Men — vil man indvende — en saadan Tro er Daarskab. Hvor skulde den Alvise laane kortsynede, indskrænkede og ufuldkomne Mennesker sin Kraft, hvor skulde de kunne gjøre Brug af den, og hvorledes kan altsaa dette ufuldkomne Menneske fornuftigviis vente, haabe eller troe, at det eller det, som han ønsker eller haaber, og som ikke synes at have den mindste Rimelighed,

naar det betragtes fra det menneskelige Standpunct, at det, siger jeg, vil eller skal skee formedelst Guds almægtigt virkende Kraft? Hertil svares: Det vilde være urimeligt ja dumdristigt, uden Undtagelse og uden videre at vente eller troe, at alt det, som En ønsker eller længes efter, skulde gaae i Opfyldelse, at Gud skulde laane sin Kraft dertil, da mange saadanne Ønsker kunne opkomme selv hos de bedre Mennesker, som mere vilde skade end gavne enten dem selv eller Andre, eller overhoved ikke kunne forenes med Guds vise Raad og Styrelse af Verden. En Indskrænkning heri er altsaa nødvendig.

Denne Indskrænkning fører os til den 3die Sætning: „Alle Ting tjene dem tilgode, som elske Gud". Den som elsker Gud, vil netop rette sig efter Guds Villie; og selv om den menneskelige Skrøbelighed har den Indflydelse paa ham, at han i enkelte Øieblikke ønsker Noget, der er Guds Villie modsat — heri viser sig Kjødets Strid imod Aanden, Rom. 7 — saa kan dog et saadant Ønske, der er modsat Guds Villie, aldrig blive til en stadig Attraa hos den, som elsker Gud; hans Gudsbevidsthed vil stedse paaminde ham derom, og han tør saaledes aldrig vente eller troe, at Gud laaner ham sin Kraft dertil, eller at han vil kunne frembringe noget Usandsynligt i denne Retning.

Vi føres her til at berøre et vigtigt Punct: Forholdet mellem Erkjendelse, Følelse og Villie, navnlig mellem Erkjendelsen og Villien. Man pleier i Almindellghed at stille Erkjendelsen først, at ansee den for det Vigtigste og at paastaae, at der ikke kan være Tale om Villie eller om at ville, førend Villiens Indhold, Villiens Gjenstand alt er erkjendt. Dette er urigtigt og en Forvexling af Villien i dens Almindelighed, betragtet som Princip, med dens specielle Yttringer i de enkelte Tilfælde. Villien, i dens Almindelighed, betragtet som Princip, som Retning, kan ikke blot, men bør ogsaa være tilstede forud for dens enkelte Yttringer, er den det, da er den — naar Talen er om den gode Villie — liig en god Jordbund. Den Sæd, som nedlægges i den, vil, naar andre Naturbetingelser ere tilstede, bære Frugt. Saaledes den gode Villie, som alt er rettet paa det Gode i Almindelighed, den bærer Frugt saasnart Leiligheden gives. Naar Kundskaben om det Gode i dets forskjellige Arter, i de forskjellige Tilfælde, træder til, saa fatter den gode Villie strax Beslutningen med Hensyn dertil og udfører den, saafremt Naturen og Menneskene ikke lægge den uovervindelige Hindringer i Veien. Skal derimod Kundskaben afgjøre Sagen, saa kommer Mennesket ofte til det modsatte Resultat, ja bliver stundom ikke engang i Stand til at fatte en Beslutning, naar ikke

Villien alt i Forveien har en afgjort Retning. Derfor staaer da ogsaa Villies-Manden i menneskeligt Værd høit over Kundskabs-Manden, som kun har en svag og vaklende Villie, ligesom Villien ogsaa kan naae en langt større Fuldkommenhed end Kundskaben hos det indskrænkede, kortsynede Menneske. Anvendes dette nu paa Troens Forhold til Gud, saa tjener det ogsaa til Beviis for, at Troen netop staaer i det inderligste Forhold til Gud, og bliver stærk og mægtig derved. Troen indbefatter nemlig i sig Lydigheden og Kjærligheden til Gud, derfor har Troen som saadan i sig det almindelige Villiesprincip: at følge Guds Villie, uafhængigt af den detaillerede Kundskab om Enkelthederne. Naar Leilighed gives, naar Kundskab modtages eller Vink fra Gud, realiseres Principet; hvor disse Ting mangle, leves der i Tro og Haab, men stedse med stadigt Hensyn til Guds Villie, — og i Retningen af Menneskets Villie mod Guds Villie ligger Menneskets Styrke —, og hvor den er erkjendt, bedes der om, at den maa skee, uden Tvivl og uden Vaklen.

Dette fører os da til og oplyses nærmere ved den Sætning: „dersom vi bede om Noget efter hans (Guds) Villie, da hører han os", thi Troen, naar den er ægte, kan ikke være uden Bøn, skjøndt Troen er den stadige Sindstemning, Bønnen derimod kun ind-

træder i enkelte Dieblikke. Er der nu altsaa Noget, som den, der elsker Gud, er overbeviist om, at det tjener ham selv eller Andre til det Gode, eller i det mindste er langt at foretrække for det Modsatte — og heri kan den, der elsker Gud, ikke tage saaledes Feil, at det, som han ubetinget anseer for Godt, skulde være ondt, da hans Ønsker og Attraa, forsaavidt som de ere stadige og ubetingede, netop angaae de aandelige Goder og dem alene — og som han, paa Grund deraf, beder Gud om, at det maa skee, og nu troer fuldt og fast at det vil skee: saa ligger netop heri den dybe og religiøse Fornuftgrund for, at det maa eller vil skee, vel ikke altid paa den Maade, som han havde tænkt sig — hvis han overhoved tænkte Noget over den — thi det er et af Særkjendene ved den ægte Tro, at den ikke anmasser sig at antage eller troe, at en vis Vei er nødvendig for at føre til Maalet, men erkjender her sin Svaghed og Kortsynethed, og overlader til Gud, hvorledes det skal skee, imedens den Troende i Troens Inderlighed og Kraft beder og uden Vaklen troer og haaber selve Resultatet, selve Opfyldelsen.

Maaskee vil man indvende: at det indskrænkede Menneske aldrig kan komme saavidt, at han kan være vis paa at det, han troer at være godt, virkelig er det, og paa Grund deraf være berettiget til, selv fra det

indvortes og individuelle Standpunct at troe paa dets Opfyldelse. Hertil svares: Saaledes kan vel et Verdensmenneske raisonnere, men ikke den, der elsker Gud. Denne gaaer tiltrods for al den Indskrænkning og Ufuldkommenhed, hvormed hans Viden og Kundskab, som menneskelig, er behæftet, i et ganske andet Lys, og seer derfor de aandelige Gjenstande fra en ganske anden Side, med en ganske anden Klarhed, ligesom han ogsaa tydeligere seer Skyggerne; thi Kjærligheden til Gud er det eneste, der er i Stand til at meddele det sande Lys, at give den sande Kundskab om Menneskenes aandelige Anliggender. Og dette er baade nodvendigt og naturligt, nødvendigt er det, at den bliver visere og mere oplyst, som kommer i nær Forbindelse med selve Viisdommen, med selve Lyset, end den, der ikke er forbunden med og ikke stræber hen til det, hvilketden fromme David alt har indseet og erfaret, naar han (Ps. 25. 14) siger: „Herrens Hemmeligheder (skjulte Raad) ere for dem, som frygte ham, og hans Pagt (den inderlige Forbindelse mellem ham og dem) er for at oplære dem", smlg. 1 Cor. 8. 3, hvor Apostelen Paulus lærer det Samme. Endelig have ogsaa enkelte, ved deres Fromhed udmærkede Kirkelærere udtalt det Samme; saaledes siger Abbed Bernhard af Clairveaux: quantum deus diligitur, tantum cognoscitur (i Forhold til som Gud

elskes, kjendes han). Nuomstunder kan naturligviis ingen Kundskabsmand være en slig Daarlighed bekjendt, og man betragter derfor den Eenfoldige, der hengiver sig dertil, med en vis fornem Medlidenhed. Naturligt er det dernæst af samme Grund, deels ogsaa fordi at det Modsatte vilde være unaturligt og urimeligt, thi hvor skulde Gud tillade, at den, der staaer i en nærmere Forbindelse med ham, modsiger sig selv, famler, farer vild og derved bliver Verden til Spot, og overhoved tilintetgjøres? Dette er aldeles urimeligt, og Tilliden og Kjærligheden til Gud vilde være Daarskab, hvis den, der er i Besiddelse deraf, var udsat for alt Dette ligesaavel som den, der ikke elsker Gud. Der maa dog være Noget, hvorved Gud viser, hvem der tilhøre ham; men nu kan det ikke være de udvortes Goder, thi de kunne ikke altid staae i Forhold til Menneskets Indre. Det maa altsaa være Noget, som er uafhængigt deraf, Noget, som tilhører Menneskets eget Væsen, som saliggjør Mennesket, Noget, hvorved han tillige kan indvirke paa andre Mennesker, og det er da deels en indre Viisdom, deels den Rolighed og Fasthed, som gives ved den uindskrænkede Tillid til og Tro paa Gud, som nu netop viser, at dette Menneskes Tro stod paa den rette og faste Grundvold, ved at lade den blive til Virkelighed, netop viser, at den, der saaledes

troer, troer ikke iblinde, troer ikke forgjæves, at det, som er umuligt for Mennesker, er muligt for Gud, og paa Grund deraf, er muligt og kan blive virkeligt for den, som er nøie forbunden med Gud, og just paa Grund deraf troer, at det vil skee.

Denne Lære, disse Tanker forekomme netop paa flere Steder hos de fortrinligste og mest religiøse iblandt de hebraiske Digtere; ikke blot den Tanke: at Gud vil beskytte dem, som sætte deres Tillid til ham, og ikke lade dem blive Fjendens Rov, er meget hyppig hos dem, men ogsaa den: at Gud meddeler sine troe Dyrkere, som stole paa og elske ham, den sande Forstand, den sande Viisdom; at han ligesom indvier dem i sine Hemmeligheder, d. e. lader dem forstaae saadanne Ting, som det jordisk-sindede Menneske, der ikke sætter sin Tillid til Gud og „længes efter ham", ikke er i Stand til at fatte og forstaae. Saaledes siger David paa det nysanførte Sted: „Herrens skjulte Raad (Hemmeligheder) ere for dem, som frygte ham, og hans Pagt (med dem, d. e. Forbindelsen med Gud) er for at oplære dem" (d. e. fører dem til sand Kundskab og Viisdom), hvilket bekræftes af andre Forfattere ved de Steder, hvor det siges: „at Herrens Frygt er Viisdommens Begyndelse" Ps. 111, 10. Ordsp. 1, 7. 9, 10. smlgn. Sirach 1. (den største Deel af Capitlet og fl. Steder). Men ligesom nu dette med flere Go-

der maa i Almindelighed ansees som deres Lod, som frygte Gud og stole paa ham, saaledes gives der ogsaa i de virkelige Tilfælde en Sikkerhed og Fasthed i Aanden, som alene tilhører dem. Denne Sikkerhed, denne Fasthed viser sig navnlig med Hensyn til enkelte Begivenheder og Tilskikkelser i Livet, som Tilfældet var med Abraham.

Johannes de silentio synes da heller ikke at være uvidende herom, han siger nemlig (S. 30.): „Jeg er fornøiet med i dette Liv at være viet til venstre Haand," — han mener nemlig Guds venstre Haand, da han lige iforveien har omtalt baade sit eget og Troes-Riddernes Forhold til Gud — „Troen er ydmyg nok til at forlange den Høire; thi at det er Ydmyghed, det nægter jeg ikke og skal aldrig nægte". Læseren vil strax indsee, at jeg ikke anfører dette Sted for at critisere det og opponere derimod, nei tvertimod, jeg anfører det, deels fordi jeg ganske og aldeles adopterer det, deels fordi det, idetmindste for mig, er saa henrivende skjønt. „Troen er ydmyg nok til at forlange den Høire". Ja, ganske vist! Det er i sin Orden; men jeg begriber næsten ikke, hvorledes en Forfatter, som ikke alene frakjender sig selv Troen og den troende Sindsstemning, men lader den endogsaa være „i Kraft af det Absurde", kan sige Noget saa Sandt og Træffende om Troen, at det

maatte synes som det alene kunde være sagt af en Troes-Ridder. Men hvorom Alting er, Johannes de silentio har sagt: „Troen er ydmyg nok til at forlange den Høire", ja „ydmyg", men ogsaa tillidsfuld nok dertil. Dog, jeg vil ikke forsøge paa at forandre, udfylde, omskrive eller overhoved lappe paa dette Sted, jeg føler, at jeg ikke er i Stand dertil, og det vilde kun tabe derved, thi i disse Ord, „Troen er ydmyg nok til at forlange den Høire", ligger der Noget Uendeligt, Uudsigeligt og Ubeskriveligt. Jeg vil derfor kun vise, at deri ligger netop det Samme, som jeg ovenfor har søgt at tydeliggjøre, at derved angives netop det for Troen og den Troende eiendommelige Forhold til Gud, og, som Følge deraf, eiendommelige Forhold til Omverdenen; thi hvem der staaer i dette Troen eiendommelige Forhold til Gud, maa ogsaa staae i et dertil svarende Forhold til Omverdenen; som hans Gudsbetragtning er, saaledes bliver ogsaa hans Verdensbetragtning. Hvilket er da dette Forhold, saaledes som det angives ved disse Ord: Troen forlanger den Høire? Ved den Høire tilkjendegives der Noget, der er fortrinligere end den Venstre; med andre Ord, derved tilkjendegives: at Troen forlanger at staae, vil staae i et nøiere og inderligere Forhold til Gud end de Sindsstemninger, som ikke ere Troen; ja „for-

langer" siger man; men maaskee forlanger Troen netop noget Urimeligt, Absurd, som den ikke kan haabe eller vente opfyldt, og maaskee har Joh. de silentio med Flid brugt dette Ord, for derved at antyde Troens blot subjective Standpunct, for at vise, hvor høit den lægger an, uden derved at mene: at dens Forlangende har eller kan have objectiv Realitet; vi sige „maaskee", thi vi fordriste os ikke til at afgjøre dette. Ved at tage tilborligt Hensyn til Abrahams Exempel maatte han vel mene, at det Subjective og Objective her svarede til hinanden, thi det, som Abraham troede, gik fuldkommen i Opfyldelse, men paa den anden Side kunde der, ved at see hen til den Maade, hvorpaa Forf. forklarer Troen, være idetmindste nogen Grund til at troe, at han havde meent, at det Objective i slige Tilfælde ikke altid svarede eller nodvendigviis maatte svare til det Subjective. Forlanger da Troen noget Urimeligt, Noget, der ikke kan gaae i Opfyldelse, naar den forlanger Guds Hoire? Ingenlunde! den forlanger slet og ret det, som er overensstemmende med dens eget Væsen, som den maa forlange, naar den ikke vil opgive sig selv, og som Gud selv har givet den Ret til at forlange, ja befalet den at forlange, og dette er just den allersikkreste Borgen for, at dens Forlangende er berettiget og vil gaae i Opfyldelse.

Dette ligesaavel som det Foregaaende, viser da, at Troen, som er umiddelbart forbunden med Gud, kan vente, og med urokkelig Fasthed troe Opfyldelsen af det, som Ikketroen eller Vantroen ikke venter, og, ifølge sit Væsen ikke kan eller tor vente, men anseer det da ogsaa urimeligt, at Troen, hvis Forhold til Gud den ikke kjender, troer det og er forvisset derom. Dette kan skee paa mange Maader, vise sig i mange Ting, og mange Tilfælde i Livet, hvor det gjælder enten at leve i den sikkre Forvisning om at Noget vil skee, eller at vide en Tildragelse eller Begivenhed forud, for derefter at kunne rette sin egen Handlemaade, yde Andre Hjelp eller Trost, eller overhoved gavne Verden.

Vi ville endnu oplyse med et bekjendt Exempel, at der gives og maa gives Tilfælde, hvor den der saaledes elsker Gud og troer paa ham, med en uindskrænket og urokkelig Vished kan sige: Det eller det vil skee, og det Modsatte vil ikke skee. Naar Paulus (Ap. Gj. 27, 22—24) forudsiger, at ingen af det Mandskab, som var med ham paa det samme Skib, skulde omkomme, skjondt det var høist utroligt, og skjondt Faren var altfor frygtelig og, som det syntes, uundgaaelig, saa havde han ikke kunnet havt denne Tro, denne Vished, og udtalt den med en Kraft og Tillidsfuldhed, der satte Mod i det øvrige Mandskab,

dersom han ikke havde staaet i et nærmere Forhold til Gud.*) Vel siges der: at Paulus blev advaret derom ved en Engel fra Gud; men Paulus vilde sikkerlig have havt den samme Tillid og Tro til Gud selv om han ikke havde modtaget denne Advarsel. Jeg vil ikke paastaae, at det var nødvendigt, at han uden Aabenbaring havde troet dette for alle dem, der vare paa Skibet med ham, men saameget er mig sikkert, at han for sin egen Person vilde have troet det, eller dog i det mindste burde have troet det; thi den ægte religiøse Betragtning kan ikke opdage en eneste tilstrækkelig Grund, hvorfor Paulus skulde drukne paa denne Reise, men derimod mange Grunde for, at han netop maatte og burde frelses, just naar man gaaer ud fra den høiere aandelige Betragtning af Sagen, fra Gudsforholdet, fra Troen. Det er i det hele taget noget hensigtsløst og uværdigt for min Betragtning i, at lade de Mennesker, der med en ægte personlig Bevidsthed, udmærket Sjælskraft og altopoffrende Kjærlighed til

---

*) Vi have med Flid valgt dette Exempel, thi var der end Grund til Tvivl om nogle af de enkelte Begivenheder, som fortælles i det N. T., synes denne dog ikke at henhøre dertil. Paulus var, i det omtalte Tilfælde omringet af en Mængde Hedninger, som vare Vidner baade til hans Forudsigelse og til dens Opfyldelse.

Gud og sine Medmennesker stræbe at fremme deres Vel, blive Rov for de ufrie, sig ubevidste Naturkræfter, for de vilde Elementers Raserie, som den Almægtige har i sin Haand, og jeg for min Part maa paa deres Vegne, som ved en ægte Tro og Tillid staae i det sande Forhold til Gud, ganske uforbeholdent erklære, at saalænge jeg er mig bevidst at handle og stræbe frem paa en saadan Maade, er jeg ganske sikker paa at undgaae en saadan Dødsmaade. For saadanne Mennesker synes mig kun to Dødsmaader at være passende, og at kunne harmonere med et sundt Begreb om den guddommelige Styrelse, Beskjærmelse og Varetægt paa den ene og den menneskelige Frihed paa den anden Side. Disse ere: Enten den saakaldte naturlige Død, det vil sige, den Død, der indfinder sig, navnlig i den høiere Alder, nærmest paa Grund af at det jordiske Organ er svækket og saaledes efterhaanden gaaer tilgrunde ved Arbeide og Anstrængelse; eller den Død, der er en Følge af andre Menneskers frie Handlinger. Her bliver Forholdet ganske anderledes end hvor Talen er om de ufrie, ikke selvbevidste Naturkræfter; thi det ligger i Frihedens Væsen, i de Love, Gud har sat fra Evighed af, at han selv ikke altid kan eller vil forhindre slige Handlinger, hvorimod han forbeholder sig at raade for deres Følger, og lader dem saaledes ofte frembringe

et Resultat der er ganske modsat det, som de sigtede til, tjene til det ganske modsatte Djemeds Fremme (f. Ex. Josephs Salg, Christi Død). En saadan Dødsmaade har altsaa Hensigt, har netop den Hensigt at befordre et vist Djemed, og derfor er det Gud fuldkommen værdigt, at tillade den, hvilket derimod ikke gjælder om den førstomtalte Dødsmaade ved de ufrie Naturkræfter. Saaledes vilde det have været aldeles hensigtsløst, uværdigt og urimeligt, om Christi Død var bevirket ved de ufrie Elementer og ikke ved Mennesker; det samme gjælder om Enhver, der i Christi Aand søger at fremme Guds Rige, eller overhoved de høiere aandelige Formaal — men dette gjør, dette kan alene den gjøre, som har den sande Tro og Tillid til Gud — og saaledes kunde Paulus — for at komme til ham igjen — for sit eget Vedkommende med fuldkommen Sikkerhed have antaget, at i det mindste han selv ikke vilde omkomme paa hiin Søreise, selv om de Andre, eller dog en Deel af dem, skulde miste Livet. At han ikke kunde have Sikkerhed for deres Frelse, med mindre han var bleven meddeelt den, vil jeg indrømme, men for sit eget Liv maatte han kunne have den, i det mindste naar han ønskede at leve længer, — hvilket dog synes at fremlyse af hele Beretningen, af hans utrættelige Iver for Christendommens Udbredelse, og navn-

lig deraf, at han appellerede sin Sag til Keiseren — thi Paulus ønskede ikke for sin egen Skyld et længere Liv, men for Andres Skyld, for at udbrede Guds Rige paa Jorden. Og det var saa langt fra, at det kunde have befordret det religiøse Øjemed om Paulus og hans nærmeste Venner vare omkomne i Havets Bølger, at det tvertimod maatte have svækket Tilliden til Gud selv hos dem, der iforveien troede paa ham, og nedsat Tanken om ham hos dem, der endnu kun kjendte ham af Navn, naar han lod sine hengivneste Tjenere saaledes blive overmandede af de vilde, ufrie Naturkræfter, han selv til enhver Tid har i sin Haand, og til hvilke han, uden at ophæve Frihedens evige Lov, kan sige: Hertil og ikke længere, her skulle dine stolte Bølger lægge sig. Jeg har derfor allerede i længere Tid havt den Betragtning af slige Dødsmaader, at kun Saadanne, som ikke i Virkeligheden have sat det Himmelske, det Høie, Ædle og Gode som deres Formaal og været bestemte paa at gjøre Alt for at fremme det, kunne saaledes komme af Dage, og naar en saadan Dødsmaade træffer En, som her syntes at høre til disse, da er det sikkerlig af den Grund, at det kun syntes, men var ikke saaledes i Virkeligheden, og jeg har derfor følt mig opfordret til hos mig selv at slutte saaledes: naar En, der ellers havde opnaaet verdslig Ære og Berømmelse,

kom saaledes af Dage, saa var han dog enten ikke hvad han syntes at være, eller det, som han virkelig var, hvorfor han fik Ære af Mennesker, blev ikke anseet paa den samme Maade for den høiere Domstol; thi var han Guds selvbevidste Redskab til det Gode, synes det uhensigtsmæssigt og uværdigt at lade ham omkomme saaledes. Først efter at jeg selv havde fundet og antaget denne Betragtningsmaade, begyndte jeg at see mig om efter Historiens benægtende eller bekræftende Vidnesbyrd. Det forekom mig da ogsaa, — dette er Umagen Værd at bemærke — at den bekræfter denne Sætning. Jeg har nemlig ved at kaste et Blik paa deres Endeligt, som i Sandhed fortjene at kaldes ægte store og ædle Mænd, fundet: at de alle enten døde en naturlig Død, eller i Conflict med andre Mennesker; derimod bleve de ikke de vilde Naturkræfters Rov. Da imidlertid dette historiske Resultat kun er fremgaaet af en flygtig Betragtning af Historien, og da der, ligesom i alle andre Tilfælde, ville være forskjellige Meninger, om, hvem der virkelig fortjener at ansees for en i Sandhed stor og ædel Mand, opfordre vi kyndige Mænd til at bevise det Modsatte af Historien. Kun bemærke vi nu strax — hvilket alt ovenfor er antydet — at vi her opstille særegne Betingelser, idet vi ikke optage Andre i denne Klasse, end Saadanne,

som i en levende og virksom Gudsbevidsthed have søgt at føre Menneskeslægten eller en Deel deraf til Fuldkommenhed og Lyksalighed, og som selv, saavidt Mennesker kunne see, stode i et levende Vexelvirknings- og Samvirkens-Forhold til Gud.

Denne Tro, denne umiddelbare Vished hos den, der lever og handler i denne Gudsbevidsthed, i denne Tillid til og Tro paa Gud, bliver naturligviis endnu forøget og bestyrket derved, at Gud til sine Tider har bekræftet Troens Gjenstand ved at give den Troende et Løfte, eller Vink derom. Det er nu ikke her Stedet til at undersøge, om dette virkelig har fundet Sted, og hvorledes det kan skee, vi maa forudsætte at det kan skee, og det paa flere Maader, og vi kunne derfor ikke tale om Troen med Saadanne, som uden videre nægte dette, da slige Vink, Advarsler, Meddelelser, eller hvad man vil kalde det, netop høre hjemme i Troens Sphære og vorde navnlig de Troende til Deel. I nærværende Tilfælde maa der lægges en særdeles Vægt derpaa, thi Abrahams Tro, der har givet Forfatteren af „Frygt og Bæven" Anledning til at skildre Troen som absurd og paradox, var netop grundet paa et saadant Løvte. Gud havde lovet ham Landets Besiddelse, han havde og lovet ham en talrig Afkom, hvilket var en Betingelse for at kunne besidde Landet, og han havde sagt

til ham, „i Isaak skal Sæden kaldes for dig". Da nu Gud ovenpaa alt Dette befalede ham at offre Isaak, syntes rigtignok alle de tidligere Løvter tilintetgjorte, naar man betragter Sagen fra det indskrænkede verdslige Forstands-Synspunkt; men saaledes er det ikke og saaledes kan det ikke være at betragte fra den fromme Abrahams Standpunkt, hvilket ogsaa Abrahams Tro allerbedst viser. Abraham kunde vel ikke andet end lyde Gud, dertil var han altfor religiøs, from og lydig mod Gud; men han kunde paa den anden Side ingenlunde antage, at Guds tidligere givne flere Gange gjentagne Løvter skulde ophæves og tilintetgjøres, uagtet den sidste Befaling syntes at ophæve dem. Han troede derfor, ihvorvel han havde besluttet at offre sin Søn, at Gud vilde give ham Isaak igjen paa een eller anden Maade, det er, han gav ikke slip paa de tidligere Løvter, uagtet han just var i Begreb med, ifølge Guds Befaling, at udføre den Handling, som syntes at tilintetgjøre dem. Om Abraham har troet, at Gud vilde forhindre Sønnens Død i Farens Øjeblik, eller: at han vilde opvække ham fra de Døde, eller endelig: give ham en anden Isaak i den førstes Sted, det kunne vi ikke afgjøre, og det kommer heller ikke an paa at kunne angive dette; men at han har tænkt sig et af disse Tilfælde eller et lignende, maa antages som det Ri-

meligste. Joh. de selentio antager det første i det han siger: „I al den Tid (han var paa Veien til Moria Bjerg) troede han, han troede at Gud ikke vilde fordre Isaak af ham, medens han dog var villig til at offre ham, naar det forlangtes". Muligt er det ogsaa, at han ikke bestemt har tænkt sig noget af alt Dette. Men Hvadsomhelst Abraham har tænkt eller ikke tænkt derom, saa troede han fuldt og fast paa Opfyldelsen af den Forjættelse, det Løvte, som Jehova havde givet ham, thi det var ikke Abrahams Sag at gaae i Detaillen eller overhoved plage sig med at udfinde, hvorledes dette kunde skee. Som den troende Abraham maatte han sige omtrent som man menneskeligviis siger: Har Gud sagt A, maa han ogsaa sige B, det er ikke min Sag men hans, hvad han har lovet, vil han, maa han holde; og denne urokkelige Tro var just grundet paa hans Tillid til Jehova, der ikke kunde svigte sine Løvter, og var i Kraft deraf. Da nu Tilliden til En, som er baade mægtig, viis og god, aldrig kan blive at betragte som Paradox, aldrig kan blive det Samme som det Absurde, saa er det aabenbart, at Abrahams Tro paa Opfyldelsen af Guds Forjættelse ikke var i Kraft af det Absurde.

Naar vi nu altsaa først gaae ud fra, at Grundvolden for Abrahams Tro var dette: at Intet er

umuligt for Gud og at han overførte denne Sætning paa sig selv, som „**Guds Ven**“ og **Fortrolige**, ved at tilegne sig den og troe, at Gud angaaende Isaak kunde gjøre det, som er umuligt for Mennesker; naar vi fremdeles gaae ud fra: at hans Tro var grundet paa Tilliden til Guds Sanddruhed og Uforanderlighed, der ikke kan svigte sine Løvter, allermindst der, hvor den Modtagende ikke har gjort sig uværdigere til dem efterat de bleve givne; og naar vi endelig gaae ud fra, at Gud ikke kan give Løvter eller Forjættelser om Andet, end hvad der virkelig er viseligt og godt, og at han saaledes fra sin Side ikke kan tænkes at forandre sine ubetingede Løvter, samt at dette Gode, disse Goder fornemmelig maae blive dem til Deel, som elske Gud og have en uindskrænket Tillid til ham —: saa vil det af alt dette være aabenbart: **at Abrahams Tro ikke var en Tro i Kraft af det Absurde.** Hvad der nu gjælder om Abrahams Tro, maa ogsaa gjælde om enhver anden Tro, forsaavidt den er sand og ægte, og den kan saaledes ikke være at ansee som et Paradox, undtagen kun forsaavidt, som man ved Paradox forstaaer det, som ikke paa en tydelig og bestemt Maade kan indsees eller begribes af Menneskene, og saaledes synes at stride imod det, som den blotte og hversdagslige Forstandsbereg-

ning fører til at antage, uden at tage Hensyn til de høiere aandelige Love, som deels ikke kjendes, deels ikke fuldkommen fattes af Mennesket, saalænge det befinder sig i denne Ufuldkommenhedens Tilstand; men dog deels anes deels med Aandens Øje skues paa en mere umiddelbar Maade.

Heraf fremgaaer nu det Urigtige og, som vi mene, Utilladelige i at anvende det Absurdes Begreb paa Troen; thi da det simple og oprindelige Grundbegreb af det Absurde er dette: at derved tilkjendegives noget Mislydende, Noget der skurrer ikke saameget i Legemets som i Aandens Øre; da Troen netop beroer paa den høiere aandelige Sands, Sandsen for det Uendelige og Evige og dets Forhold til Verden m. m.; og da det just er denne Sands hos Mennesket, som fortrinsviis udgjør Menneskets aandelige Hørelse og aandelige Syn, og saaledes fortjener at betegnes som „Aandens Øje“ — saa er det aabenbart: at det Absurdes Begreb ikke kan anvendes paa Troen; thi kan endog Troen, som beroende paa den høiere Sandsning, consequent betragtes som absurd eller i Kraft af det Absurde af Saadanne, som ikke have naaet til Troen, paa Grund af, at den blotte Forstandsretning har faaet saamegen Overvægt hos dem, at de henføre Alt, som ikke tilstrækkelig kan tydeliggjøres og begribes ved den,

til det Absurde: saa vil Troen tvertimod hos dem der have den, og følgelig ere de Eneste, som ere i Stand til at bedømme den, være saalangt fra at kunne henføres til det Absurde, til det, der er Mislydende, Skurrende i Aandens Øre, at netop Troen, den sande Tro, er den Stræng, den Lyd i Menneskets Indre, som forbinder Aandens Toner indbyrdes og tilveiebringer derved den skjønneste aandelige Harmoni. Endelig vilde det være en meget uphilosophisk og endnu mere upsychologisk Eensidighed, at bygge Begrebet om det Absurde alene paa den blotte Forstands Grund, med Udelukkelse af det Høiere Aandelige, som beroer paa og modtages igjennem Fornuftsandsen, og derfor ikke altid er commensurabelt med Forstanden, ikke altid kan opfattes og strængt taget ikke kan begribes af den, — og naar det undertiden kan skee, er det netop i det Tilfælde, at Forstanden med en Art Fromhed og Resignation har overgivet sig til og underkastet sig denne Fornuftsands; — thi det Absurde synes tvertimod at burde sees i Forhold til Menneskets aandelige Væsen betragtet i dets Heelhed, saaledes, at Noget ikke bliver betragtet som absurd fordi det ikke kan fattes af eller harmonere med en enkelt Evne hos Mennesket, eller fordi det paa en vis Maade kan være at be-

tragte som absurd i Forhold dertil. Det Absurde kan man følgelig ikke gjøre gjældende som saadant, ved at gaae ud fra denne enkelte Side af Menneskets Væsen, der endogsaa, naar Mennesket betragtes ifølge dets inderste Væsen og hoieste Aandelighed, maa ansees at være noget underordnet, om ogsaa vigtig og uundværlig. Med andre Ord: man er ikke berettiget til at bestemme det Absurdes Begreb alene efter dets Forhold til den blotte Forstand, saaledes: at alt Det alene skulde betragtes som noget Absurd, eller i Kraft af det Absurde, som ikke harmonerer med og begribes af den, selv naar det paa en anden Maade tiltaler Mennesket igjennem den hoiere Fornuftsands og gjør sig gjældende hos det. **Troen**, den sande og ægte religiøse Tro, der beroer paa hiin hoiere Sands, er saaledes **hverken absurd eller i Kraft deraf.**

Men idet vi saaledes paastaae: at det Absurde aldeles ikke kan anvendes paa **Troen**, indromme vi derimod, at det vel kan anvendes paa dens usande Yderligheder Vantro og Overtro, dog saaledes: at Vantroen kun bliver at ansee for partiel absurd, medens Overtroen, som saadan, er total absurd, eftersom Overtroens Gjenstand er det, som hverken har sin Grund i det Forstandige

eller det Fornuftige hos Mennesket, og forsaavidt ligger udenfor Menneskets egentlige Væsen, medens Vantroen unægtelig holder sig til den ene Deel deraf, om den ogsaa fornægter dets Inderste og Ædleste.

Det vil heraf være fremlysende, hvor vigtigt det er at bestemme, hvor, i hvilke Aandsretninger, det Absurde, som saadant, nærmest hører hjemme; thi naar det udstrækkes ogsaa til de Sphærer, hvor det ikke har hjemme og anvendes paa disse, saa maa dette ufeilbarlig føre til Forvirring og Misforstaaelser. Det maa, paa sin Maade, være ligesaa skadeligt og Urigtigt, som hvis det Godes og Ondes Begreb forvexledes, eller dog i visse Sphærer sammenblandedes med hinanden, saaledes: at Noget, der virkelig er Ondt, blev henført til det Gode og omvendt. Ja, endydermere: Betragtningen af det Onde og Gode, det Absurde og det Modsatte, ere saa nøie Beslægtede, gribe saaledes ind i hinanden, at en urigtig Betragtning af det Absurde conseqvent maa have Indflydelse paa Betragtningen af det Onde og Gode; thi da det Absurde, som saadant, aldrig kan tænkes at staae i et Identitets Forhold til det egentlige, normale Aandelige hos Mennesket, men maa — hvordan man end betragter saavel dette normale Aandelige som det Absurde — tænkes at staae i en vis Mod-

sætning dertil: saa er det aabenbart at en urigtig Betragtning af det Absurde ogsaa forvirrer Betragtningen af det ægte Menneskelige og normale Aandelige i Mennesket, derved: at man ved at sætte Noget i Forbindelse med det Absurde, som ikke bør sættes i Forbindelse dermed (f. Ex. Troen) kommer til at stille det i en Modsætning til Menneskets egentlige indre, normale aandelige Væsen, til det som netop er det inderste og dybeste i dette Væsen selv og udgjør den ædleste Deel deraf. Man kommer til at betragte det som Abnormitet, som er det høieste Normale hos Mennesket i dets sunde og sande aandelige Udvikling, og det just af den Grund, at de fleste Mennesker have efterhaanden ved Opdragelsen faaet en falsk Retning, en abnorm Udvikling. Troen kan saaledes, seet fra denne Side, ikke være i Kraft af det Absurde; thi vi slutte saaledes: Religionen er — hvordan den end betragtes — det inderste Livspunct i Mennesket; thi den angiver dets Sammenhæng med og bevidste Afhængighedsforhold til det hoieste Væsen, eller dog i alt Fald til noget Høiere; men nu er Troen, den ægte religiøse Tro netop Religion, udvidet og udpræget til en høiere Grad af Bevidsthed, Kraft og Liv: altsaa omfatter og

*udvikler Troen netop det inderste Livspunct hos Mennesket og udvikles deraf, og den maa altsaa i Høieste Grad være normal for Menneskets aandelige Væsen**). Det Absurde derimod bliver, hvordan man end opfatter det — thi vi tilstaae gjerne, at det kan opfattes paa forskjellige Maader, ligesom ogsaa: at Joh. de silentio har givet det en mere stræng dialectisk Udvikling end de gamle, navnlig Tertullian — Noget, der *ikke* er *at henføre til det Inderste, det aandeligt Normale i Menneskets Væsen*, men henhører tvertimod, som saadant, til *Abnormiteten*. Troen, den ægte religiøse Tro, **kan derfor ikke paa nogensomhelst Maade, under nogensomhelst Omstændigheder, være i Kraft af det Absurde. Og da Abrahams Tro var en ægte religiøs Tro, saa var den heller ikke i Kraft deraf.**

Det Absurde er endelig heller ikke at ansee som *Troens Princip*, derimod troe vi neppe at feile naar vi paastaae: **at det Absurde netop er Overtroens Princip og Grund,** og at det, at Noget fremstiller sig for Fornuftsandsen som absurd, afgiver

---

*) *At Tro og Religion ere naturlige og normale for* Mennesket, viser hele Verdenshistorien.

det bedste Beviis for dets Usandhed, og derved tillige det bedste Beviis for: at *Troen paa Det*, som saaledes har vist sig fornuftstridigt, i *Virkeligheden* er *sand Overtro*. Og naar endelig dertil føies: „*i Kraft af*," hvorved det Absurde netop bliver ligesom den bevægende *Kraft*, saa har man uden Tvivl det classiske Udtryk for **Overtroens Princip**.

II.

Det af Johannes de silentio anvendte Exempel: Troens Ridder og hans Forhold til Prindsessen, oplyses og prøves.

Enhver Betragtning, som ligger paa det aandelige Gebet, opklares og anskueliggjøres allerbedst ved concrete Exempler af Livet, og skjøndt det ofte kan have sine Vanskeligheder at finde saadanne Exempler, saadanne Tilfælde, der fuldkomment passe og ere velskikkede til at gjøre en abstract Betragtning tydelig og forstaaelig, saa vil dog en saa øvet og skarpsindig Tænker, som Forf. af „Frygt og Bæven", i Regelen ikke bruge andre Exempler end dem, der nogenlunde svare til hans Tankegang, og saaledes ville kunne bidrage til at sætte Læseren ind i den og give ham en fuldstændigere Forestilling derom. Man har herved tillige den Fordeel, at man bedre sættes i Stand til

at oplyse og imødegaae det Feilagtige, der muligen maatte indeholdes i den Sag, der skal oplyses ved Exemplet. Et saadant Exempel har Forf. af „Frygt og Bæven“ leveret i „Troes-Ridderens“ Forhold til „Prindsessen“, og vi ville nu, for endnu bedre at oplyse det Urigtige i hans Betragtning af Troen som det Absurde, anstille nogle Betragtninger over dette i og for sig ret interessante Exempel, han selv har betjent sig af og udførligen gjennemført, for derved at tydeliggjøre, at Troen, som saadan, alene kan være i Kraft af det Absurde.

Forend vi imidlertid skride til Betragtningen af selve Exemplet, kunne vi ikke nægte os den Fornøielse at referere den foreløbige Skildring, han giver af Troens Ridder, hvilken vi anføre ordret, saaledes som den findes Side 34—38. Vi ansee denne foreløbige Skildring som en Indledning til den følgende Udvikling om Troes-Ridderens Forhold til Prindsessen, og antage, at Læseren vil være os takskyldig derfor, ja vi haabe endogsaa derved, at En eller Anden, der hidtil ikke har læst „Frygt og Bæven“, faaer Lyst dertil, ligesom vi ogsaa smigre os ved det Haab, at Bogens tidligere Læsere ikke ville fortryde endnu engang at læse dette Stykke, men at det tvertimod vil vække hos dem en behagelig Erindring og maaskee anspore dem til, at læse Bogen paany.

Forf. har i det Foregaaende talt om Abraham og hans Tro, om det Vidunderlige i Troen, om „Vrangbilledet af Troen", om dem, der „gaae videre" (d. v. s. udover Troen, o. s. v.), og nu siger han nederst paa Side 33: „Var det dog ikke bedst, at blive staaende ved Troen, og er det ikke oprørende, at Enhver vil gaae videre? Naar man i vor Tid, og det forkyndes jo paa forskjellig Maade, ikke vil blive staaende ved Kjærligheden, hvor kommer man da hen? Til jordisk Kløgt, smaalig Beregning, til Usselhed og Elendighed, til alt Det, der kun gjør Menneskets guddommelige Oprindelse tvivlsom. Var det ikke bedst, at man blev staaende ved Troen, og at den, der staaer, saae til, at han ikke faldt; thi Troens Bevægelse maa bestandig gjøres i Kraft af det Absurde (?), dog vel at mærke saaledes, at man ikke taber Endeligheden, men vinder den heel og holden. Jeg for mit Vedkommende kan vel beskrive Troens Bevægelser, men jeg kan ikke gjøre dem. Naar man vil lære at gjøre Svømmebevægelserne, da kan man lade sig hænge i Seler under Loftet, man beskriver vel Bevægelserne, men man svømmer ikke; saaledes kan jeg beskrive Troens Bevægelser, men naar jeg bliver kastet ud i Vandet, da svømmer jeg vel (thi jeg hører ikke til Baderne), men jeg gjør andre Bevægelser, jeg gjør Uendelighedens Bevægelser,

medens Troen gjør det Modsatte, gjør, efter at have gjort Uendelighedens Bevægelser, Endelighedens. Held den, der kan gjøre disse Bevægelser, han gjør det Vidunderlige, og jeg skal aldrig blive træt af at beundre ham, om det er Abraham eller det er Trællen i Abrahams Huus, om det er en Professor i Philosophi eller en stakkels Tjenestepige, er mig absolut ligegyldigt, jeg seer blot paa Bevægelserne. Men dem seer jeg ogsaa paa, og lader mig ikke narre, hverken af mig selv eller af noget Menneske. Ridderen af den uendelige Resignation kjender man let, hans Gang er svævende, dristig. De derimod, der bære Troens Klenodi, skuffe let, fordi deres Ydre har en paafaldende Lighed med det, som saavel den uendelige Resignation som Troen dybt foragter — med Spidsborgerlighed.

Jeg tilstaaer oprigtigt, jeg har i min Praxis ikke fundet noget paalideligt Exemplar, uden at jeg derfor vil nægte, at maaskee hvert andet Menneske er et saadant Exemplar. Imidlertid har jeg dog i flere Aar eftersporet det forgjæves. Man reiser i Almindelighed Verden rundt forat see Floder og Bjerge, nye Stjerner, spraglede Fugle, vanskabte Fiske, latterlige Menneskeraceer, man hengiver sig til den dyriske Stupor, der gloer paa Tilværelsen, og man mener at have seet Noget. Dette beskjæftiger mig ikke. Vidste

jeg derimod, hvor der boede en saadan Troens Ridder, da vilde jeg paa min Fod vandre til ham; thi dette Vidunder beskjæftiger mig absolut. Jeg vilde intet Dieblik slippe ham, hvert Minut passe paa, hvorledes han bar sig ad med Bevægelserne; jeg vilde betragte mig selv som forsørget i Livet, og dele min Tid imellem at see paa ham og selv at gjøre Ovelser, og saaledes anvende al min Tid til at beundre ham. Som sagt, jeg har ikke fundet nogen Saadan, imidlertid kan jeg vel tænke ham. Her er han. Bekjendtskabet stiftes, jeg bliver forestillet for ham. I det Moment, jeg først tager ham paa mine Dine, kaster jeg ham i samme Nu fra mig, gjør selv et Spring tilbage, slaaer Hænderne sammen og siger halv høit: „Herre Gud! er det Mennesket, er det virkeligt ham, han seer jo ud som en Rodemester". Imidlertid er det dog ham. Jeg slutter mig lidt nærmere til ham, passer paa den mindste Bevægelse, om der ikke skulde vise sig en lille ueensartet Brøks-Telegraphering fra det Uendelige, et Smiil, der forraadte det Uendelige i sin Ueensartethed med det Endelige. Nei! Jeg examinerer hans Skikkelse fra Top til Taa, om der ikke skulde være en Revne, igjennem hvilken det Uendelige tittede ud. Nei! Han er heelt igjennem solid. Hans Fodfæste? er kraftigt, tilhører ganske Endeligheden, ingen pyntet Borgermand, der

Sondag Eftermiddag gaaer ud paa Fresberg, træder grundigere paa Jorden*), han tilhører ganske Verden, ingen Spidsborger kan tilhøre den Mere. Intet er at opdage af dette fremmede og fornemme Væsen, hvorpaa man kjender Uendelighedens Ridder. Han glæder sig ved Alt, deeltager i Alt, og hvergang man seer ham deeltage i det Enkelte, skeer det med en Vedholdenhed, som betegner det jordiske Menneske, hvis Sjæl hænger fast ved Sligt. Han passer sin Gjerning. Naar man da seer ham, skulde man troe det var en Skriverkarl, der havde fortabt sin Sjæl i det italienske Bogholderi, saa punktlig er han. Han ferierer

*) Med Hensyn til Ridderens Gang maae vi dog gjøre Hr. de silentio opmærksom paa: at skjøndt den er sikker, fri for al Vaklen, saa er den dog let, hvilket man neppe vil kunne sige om den „pyntede Borgermands" eller „Spidsborgerens" Gang, saaledes som den er i Almindelighed, og saaledes som navnlig de „Spidsborgeres" Gang er, om hvilke det gjælder, at de „træde" rigtig „grundigt paa Jorden". At Ridderens Gang er let, følger ganske af hans Sindsstemning og hele Forhold til Verden. Han nedtrykkes ikke af Verden. Naar En først har opnaaet at blive Troens Ridder, saa gives der for ham ingen „Vande, der knugende tynge ned"; thi hans Sindsstemning „forvandler Lidelsernes tunge Bjerg til Troes-Glædens lette Fodder" som Mag. Stilling saa smukt udtrykker det i sit Skrift: „om den indbildte Forsoning af Tro og Viden" (S. 31).

om Søndagen. Han gaaer i Kirke. Intet himmelsk Blik eller noget Tegn paa det Incommensurable forraader ham; hvis man ikke kjendte ham, var det umuligt, at udsondre ham af den øvrige Mængde; thi hans sunde, kraftige Psalmesang beviser i det Høieste, at han har et godt Bryst. Om Eftermiddagen gaaer han til Skoven. Han fryder sig over Alt, hvad han seer, over Menneskevrimlen, de nye Omnibusser, Sundet. Naar man møder ham paa Strandveien skulde man troe, han var en Kræmmersjæl, der slog sig løs, netop saaledes glæder han sig; thi han er ikke Digter, og jeg har forgjæves søgt at aflure ham den poetiske Incommensurabilitet. Henad Aftenen gaaer han hjem, hans Gang er ufortrøden som et Postbuds. Underveis tænker han paa, at hans Kone vist har en aparte lille Ret varm Mad til ham, naar han kommer hjem, f. Ex. et stegt Lammehoved med Grønt til. Hvis han mødte en Ligesindet, da kunde han vedblive at samtale med ham om denne Ret med en Lidenskab, der vilde passe for en Restaurateur. Tilfældigviis eier han ikke 4 Sk., og dog troer han fuldt og fast, at hans Kone har hiin lækkre Ret til ham (?). Har hun den, da skal det være et misundelsesværdigt Syn for fornemme Folk, begeistrende for Menigmand at see ham spise; thi hans Appetit er stærkere end Esaus. Hans Kone har den

ikke — besynderligt nok — han er aldeles den Samme. Paa Veien kommer han forbi en Byggeplads, han træffer en anden Mand. De tale et Dieblik sammen, han opfører i et Nu en Bygning, han disponerer over alle Kræfter dertil. Den Fremmede forlader ham med den Tanke, det var vist en Capitalist, medens min beundrede Ridder tænker: ja kom det derpaa an, kunde jeg sagtens faae det. Han ligger i et aabent Vindue og betragter Pladsen, paa hvilken han boer, Alt hvad der foregaaer, at en Rotte smutter ind under et Rendesteensbræt, at Børnene lege, alt beskjæftiger ham med en Ro i Tilværelsen, som var han en Pige paa 16 Aar. Og dog er han ikke Genie; thi Geniets Incommensurabilitet har jeg forgjæves søgt at udspionere hos ham. Han ryger sin Pibe i Aftenstunden; naar man seer ham, skulde man sværge paa, det var Spekhøkeren ligeoverfor, der vegeterer i Skumringen. Han lader 5 være lige med en Sorgløshed, som var han en letsindig Døgenigt, og dog kjøber han hvert Dieblik, han lever, den beleilige Tid itl den dyreste Priis; thi han gjør end ikke det Mindste uden i Kraft af det Absurde (?) Og dog, dog, ja jeg kunde blive rasende derover, om ikke af anden Grund, saa af Misundelse, dog har dette Menneske gjort og gjør hvert Dieblik Uendelighedens Bevægelse. Han tømmer i den uendelige Resignation Tilvæ-

relsens dybe Bemod, han kjender Uendelighedens Salighed, han har fornummet Smerten af at forsage Alt, det Kjæreste, man har i Verden, og dog smager Endeligheden ham fuldt saa godt som den, der aldrig kjendte noget Høiere, thi hans Forbliven i Endeligheden havde intet Spor af en forknyt, beængstet Dressur, og dog har han denne Tryghed ttl at fryde sig ved den, som var den det visseste af Alt.*) Og dog, dog er hele den jordiske Skikkelse, han frembringer, en ny Skabning i Kraft af det Absurde (?) Han resignerede uendeligt paa Alt, og da greb han Alt igjen i Kraft af det Absurde (?) Han gjør bestandig Uendelighedens Bevægelse, men han gjør dét med en saadan Correcthed og Sikkerhed, at han bestandig faaer Endeligheden ud, og der er intet Secund, hvor man ahner noget Andet. Det skal være den vanskeligste Opgave for en Dandser, at springe sig ind i en bestemt Stilling, saaledes, at der intet Secund er, da han griber efter Stillingen, men i Springet selv staaer i Stillingen. Maaskee kan ingen Dandser gjøre det — dette gjør

---

*) Disse Linier ere ikke fremhævede af selve Forfatteren; men vi have fremhævet dem, tilligemed nogle enkelte Ord i dette Stykke, paa Grund af det særdeles Træffende, de indeholde.

hiin Ridder. Mængden af Mennesker lever fortabt i verdslig Sorg og Glæde, disse ere Oversidderne, som ikke komme med i Dandsen. Uendelighedens Riddere ere Dandsere og have Elevation. De gjøre Bevægelsen op efter og falde ned igjen, og ogsaa dette er en ikke usalig Tidsfordriv og ikke uskjønt at see paa. Men hvergang de falde ned, kunne de ikke strax antage Stillingen, de vakle et Dieblik, og denne Vaklen viser, at de dog ere fremmede i Verden. Den er mere eller mindre paafaldende, eftersom de have Kunst, men selv den kunstigste af disse Riddere kan dog ikke skjule denne Vaklen. Man behøver ikke at see dem i Luften, man behøver blot at see dem i det Dieblik, de berøre og have berørt Jorden — og man kjender dem. Men at kunne falde saaledes ned, at det i samme Secund seer ud som stod og gik man, at forvandle Springet i Livet til Gang, absolut at udtrykke det Sublime i det Pedestre (det Høie i det Jævne, Lave) — det kan kun hiin Ridder — og dette er det eneste Vidunder. Dog dette Vidunder kan saa let skuffe, jeg vil derfor beskrive Bevægelserne i et bestemt Tilfælde, der kan belyse disses Forhold til Virkeligheden; thi derom er det at Alt dreier sig".

Vi skulle nu strax gaae over til at betragte dette „Tilfælde", og ville endnu kun gjøre opmærksom paa

det sjeldent Eiendommelige i denne forelobige Skildring af Troens Ridder. Der findes vel nogle Enkeltheder deri, som man strax vil indsee at vi ikke kunne billige, og navnlig dette: at Forf. lader Alting i Troes-Ridderens Liv, selv de største Bagateller, skee „i Kraft af det Absurde“ og gjør dem til „Vidunder“. Men paa den anden Side har Forf. i dette Stykke unægtelig sagt Meget, som passer paa den Sindsstemning, der er eiendommelig for Troens Ridder. Dette gjælder især om de mange Beviser som findes deri paa den Sikkerhed, Sorgløshed og Glæde i Livet, den „Ro i Tilværelsen“, som Ingen kan opnaae undtagen Troens Ridder — hvis Modsætning netop er „Mængden af Mennesker“, der, som Forf. rigtigt bemærker, „lever fortabt i verdslig Sorg og Glæde“ — samt derom, at han „ikke taber Endeligheden“; at der hos ham „Intet er at opdage af dette fremmede og fornemme Væsen, hvorpaa man kjender Uendelighedens Ridder“ m. m. I Exemplet om „Dandsen“ og „Dandserne“ er der ogsaa meget Sandt, Dybt og Skjønt, som ikke lader sig beskrive. Vi haabe nu ogsaa i det Følgende at kunne levere et Bidrag til en omfattende Skildring af Troes-Ridderens Sindsstemning og Charakteer.

Altsaa, vi gaae over til selve Exemplet, for nærmere at betragte Troes-Ridderens „Bevægelser i det

bestemte Tilfælde". Forfatteren siger saaledes (S. 38) „En Ungersvend forelsker sig i en Prindsesse, og hele hans Livs Indhold ligger i denne Kjærlighed, og dog er Forholdet et saadant, at det umulig lader sig realisere, umuligt lader sig oversætte fra Idealiteten til Realiteten". Han fremfører nu paa Scenen 2de Riddere, „Ridderen af den uendelige Resignation" og „Troens Ridder"; thi „Elendighedens Trælle, Frøerne i Livets Sump, som skrige: en saadan Kjærlighed er en Daarskab, og den rige Brygger-Enke er fuldkomment saa godt og solidt Parti", komme naturligviis ikke i Betragtning. „Ridderen af den uendelige Resignation" er nu den, der „ikke for al Verdens Herlighed opgiver Kjærligheden til Prindsessen", uagtet, paa den anden Side, „alle hans Tanker forklare ham, at det er en Umulighed". Denne Ridder gaaer nu ikke videre, gjør ingen flere Bevægelser. Hans Livs Indhold er dette, at han bliver ved at elske Prindsessen, ikke giver Slip paa den ideelle Kjærlighed, imedens han aldeles har resigneret paa Muligheden af at kunne realisere den. Han bliver derfor kun Resignationens Ridder, kun den tragiske Helt. Idet nu Forfatteren (S. 44) gjør Overgangen til Troens Ridder, siger han: „Den uendelige Resignation er det sidste Stadium, der gaaer forud for Troen, saaledes, at Enhver, der ikke har gjort denne

Bevægelse, ikke har Troen;" o. s. v. Og nu siger han fremdeles (S. 45): „Vi ville nu lade Troens Ridder give Mode i det her omtalte Tilfælde. Han gjør aldeles det Samme, som den anden Ridder, han giver uendeligt Afkald paa den Kjærlighed, der er hans Livs Indhold, han er forsonet i Smerten; men da skeer Vidunderet (?), han gjør endnu en Bevægelse, forunderligere end Alt; thi han siger: „Jeg troer dog, at jeg faaer hende, i Kraft nemlig af det Absurde, i Kraft af, at for Gud er Alting muligt"; fremdeles: „Han erkjender altsaa Umuligheden, og i samme Øjeblik troer han det Absurde; thi vil han uden med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte at erkjende Umuligheden, indbilde sig at have Troen, da bedrager han sig selv, og hans Vidnesbyrd har intetsteds hjemme, da han end ikke er kommen til den uendelige Resignation."

Det Skjæve og, med Hensyn til Troen, aldeles Urigtige i Forfatterens Fremstilling af Troen, kan henføres til følgende Puncter:

1. Det første Punct er det Forhold, der hos Forf. finder Sted mellem den isolerede Attraa og Længsel (Kjærligheden til Prindsessen) og den religiøse Tro. Jeg gaaer nemlig ud fra det, som synes udenfor al Tvivl, at den Tro, Forf. taler om, er den

religiøse, deels fordi dette fremlyser af hele Skriftet, deels og fornemmelig fordi han har lagt Abrahams Tro til Grund for sin Betragtning, deels endelig fordi han ikke er berettiget til at bruge Ordet Tro om nogen anden Sindsstemning end den, der henfører de Ting eller Begivenheder i Livet, hvorom Talen er, til Gud, seer dem i dette Lys, og troer det som fra det blot menneskelige Standpunct forekommer at være umuligt, paa Grund af, eller — som selve Forf. siger — „i Kraft af, at for Gud er Alting muligt." Naar han nu altsaa siger: at Kjærligheden til Prindsessen er „hele hans Livs Indhold" — thi denne Sætning har han ogsaa overført paa Troens Ridder, da den er en nødvendig Betingelse for den uendelige Resignation, som Forf. ogsaa tillægger Troens Ridder lige til det Øjeblik, „da (Troes)-Vidunderet skeer" — og dog lader ham være Troens Ridder, saa har Forf. her tænkt sig Sindsstemninger forenede, der ikke lade sig forene, og som i Virkeligheden ikke existere eller kunne existere ved Siden af hinanden. Den, som virkelig har den religiøse Tro, kan ikke have hele sit Livs Indhold i nogensomhelst enkelt og isoleret Attraa, Længsel eller Kjærlighed — alene med Undtagelse af Kjærligheden til Gud — dette kommer netop af den eiendommelige Sindsstemning, Troen, som saadan, medfører,

og som Ingen er i Stand til at bedømme undtagen den, der er i Besiddelse deraf. Enten har En altsaa en saadan speciel Kjærlighed, hvori hele hans Livs Indhold ligger, og da kan han ikke tillige i nogen høi Grad være i Besiddelse af den religiøse Tro — med andre Ord: han kan ikke være Troens Ridder —, eller han har den religiøse Tro; men i saa Fald gives der ingen speciel jordisk Kjærlighed — ingen Kjærlighed, undtagen Kjærligheden til Gud, hvori hele hans Livs Indhold ligger.

Kunde end alle andre Mennesker komme derhen, at de maatte sige: „enten elskes eller døe", saa kommer Troens Ridder aldrig derhen, og kan ikke komme derhen. Vi ville ikke tage Hensyn til, at han neppe nogensinde vil have det nødig at sige dette, da Troes-Ridderens hele Sinds- og Sjælstilstand — naar han er en ægte Troes-Ridder — er af den Beskaffenhed, at den hos de Allerfleste vil være i Stand til at opvække Kjærlighedens sympathetiske Følelse; thi det kunde dog være muligt, at der gaves Undtagelser, og at Troens Ridder var uheldig nok til at forelske sig i et Væsen, som ikke kunde gjengjælde hans Kjærlighed. Vi ville derfor, som sagt, ikke tale videre derom, men kun fremhæve dette: at Troens Ridder, som saadan, aldrig kan komme til det omtalte Point; thi kunde end ikke en eneste Sjæl paa denne

Jord elske Troens Ridder — hvilket rigtignok er utænkeligt, med mindre den ganske Verden i Bund og Grund var absurd og forkeert — saa veed han dog, at der stedse er Een, som baade kan elske og virkelig elsker ham, og denne Kjærlighed vil erstatte ham al Kjærligheds-Mangel, saa at han ligesaalidt nogensinde vilde ønske sig Døden, som overhoved ansee sit Liv uden Indhold, fordi en speciel Kjærlighed (til en Qvinde) blev utilfredsstillet eller tilintetgjort. Den, der har den religiøse Tro, tillader sig ikke at lægge og kan ikke lægge hele sit Livs Indhold i nogetsomhelst jordisk Gode, i Nogetsomhelst, der er afhængigt af de ydre Forholde, og enten indskrænkes eller tilintetgjøres ved dem; men hvis han gjør det, har han ikke Troen, hvis Charakteristiske det er, blandt Andet, ikke at bestemme eller udpege noget enkelt Jordisk, som det, der udgjør den Troendes hele Livs Indhold eller Lykke her i Verden.

Troen kan ikke existere uden Resignation, deri har Forf. Ret, men denne Resignation i Gudsforholdet er ikke alene i den Troendes Villie, men ogsaa i hans Anskuelse eller Viden. Hvis man altsaa bestemmer den Troendes Resignation saaledes, at han blot resignerer paa at komme i Besiddelse af Noget, men har dog allerede i Forveien hos sig selv

erklæret det for sit hele Livs Indhold, saa er dette en Eensidighed, ja reent ud sagt, en Modsigelse, som ikke tilhører den ægte religiøse Tro. Den sande Tro resignerer allerførst paa at vide eller kunne bestemme nogen Enkelthed som sit hele Livs Indhold, resignerer paa at kunne udsige eller med Vished antage dette om nogen jordisk Stilling, nogen jordisk Lykke eller Salighed; men er der ikke destomindre Noget, som synes at have denne Vigtighed, saa resignerer Troen dog paa Besiddelsen deraf, ligesom (og nærmest paa Grund af at) den allerede i Forveien havde resigneret paa at kunne vide, om det Attraaede kunde siges at være en sand Lykke, for ikke at sige „hele hans Livs Indhold." Hans Viden hviler her i en høiere Viden, og hans Villie, som Følge deraf, i en høiere Villie; hvis det Første ikke er Tilfældet, bliver det Sidste en Daarlighed.

2. Hertil slutter sig nøie det **andet Punct** i denne skjæve Betragtning af Troen, dette nemlig, at Forf., idet han lader Troes-Ridderen sige: „Jeg troer dog, at jeg faaer hende, i Kraft nemlig af det Absurde, i Kraft af, at for Gud er Alting muligt" — stiller disse Sætninger: „i Kraft af det Absurde", og: „i Kraft af, at for Gud er Alting muligt", sammen, som paralelle, som to hinanden forklarende

Sætninger. Dette er en radical Vildfarelse med Hensyn til Troen og den Troendes Forhold til Gud, naar man dog alligevel vil sætte Troens Ridder i dette Forhold til Gud. Det er saa langt fra, at disse Sætninger kunne betragtes som eensbetydende, navnlig naar de, som her, sees fra Troes-Ridderens Standpunct, at netop den Troende vil finde, at denne Betragtningsmaade er det Absurdeste af Alt. Han vil finde: at han, som saadan, aldrig kan tænke saaledes, og at dette kun kan antages af En, der selv ikke er eller nogensinde har været i Besiddelse af Troen; finde, at dette er et af Tænkningens barokke Resultater, naar den — selv om dette skeer i den bedste Mening — troer at kunne tiltage sig den afgjørende Magt og Myndighed, ogsaa i de Sphærer, hvor den savner den dybere paa Erfaring grundede Indsigt, og kan derfor ikke bevæge sig uden at styrte sig hovedkulds i Vildfarelsen, uden at styrte sig i det Absurde. Naar altsaa en Troende troer Noget i Kraft af, at „for Gud er Alting muligt", saa troer han det ikke „i Kraft af det Absurde" (det Urimelige, Ubegribelige, Uforstaaelige i Forhold til den blot menneskelige Forstand), ja, denne Tanke er ham saa aldeles fremmed, at han, forsaavidt som han troer, at Noget vil skee — uden at han selv kan indsee eller tydeliggjøre sig Muligheden deraf —

i Kraft af, at „Alting er muligt for Gud", da med det Samme troer, at det vil skee i Kraft af en høiere Viisdom, der er langt ophøiet over hans indskrænkede Synskreds (see ovenfor S. 47). Men denne høiere Viisdom kan ikke være det Samme, som det Absurde, undtagen maaskee i en Philosophs Indbildning. Her hjelper ingen blot dialectisk Udvikling, ingen blot Tankeproces. Her er kun den Troende selv den eneste competente Dommer; men en speculativ Taarnbygger kan ligesaalidt være det, som En, der iøvrigt ad en mere grundig, philosophisk-dialectisk Vei skrider raisonnerende frem, og paa denne Maade søger at oplyse og forklare Troens forskjellige Stadier. De for Troen eiendommelige Virkninger i Mennesket, og de i den ved Siden af hinanden bestaaende, hinanden paavirkende og krydsende Sindsstemninger kan Ingen rigtig forstaae eller forklare undtagen den Troende selv. Men, destoværre! har mangen En bildt sig ind selv at være i Besiddelse af Troen, uden at være det, og saaledes bedømt Troen paa en feilagtig Maade. Dette er dog ikke Tilfældet med Forf. af „Frygt og Bæven." Han tilstaaer aabenhjertig: „Jeg har ingenlunde Troen, jeg kan ikke gjøre Troens Bevægelse, jeg kan ikke lukke Øjnene og styrte mig tillidsfuld i det Absurde (!), det er mig en Umulighed, men jeg roser mig ikke

deraf" .... „I Helten tænker jeg mig ind, i Abraham kan jeg ikke tænke mig ind. ... Naar jeg skal til at tænke over Abraham, da er jeg som tilintetgjort" o. s. v. Dette redder Forfatteren, men forklarer tillige, at han, idet han paa en redelig og aabenhjertig Maade ved Dialectikens Hjelp søger at forklare sig Troen, som han netop tilstaaer er „noget langt Høiere" end de Sindsstemninger, hvori han kan trænge ind — er geraadet paa de ovenfor antydede Afveie. Ingen kan nægte, at Forfatteren af „Frygt og Bæven" staaer uendelig høit over hine erbarmelige Videnskabsflikkere og speculative Probenreutere, der ere saalangt fra at kunne være competente Dommere, naar Talen er om Troen, at de endogsaa forflygtige, forfuske og forvirre mange, ja vel de fleste aandelige Begreber, der meget mere staae til at opklare ved Tænkningens Hjelp end Troen, medens de ikke destomindre bilde Andre ind, at de med deres Speculation have gjennemtrængt hele Aandens Sphære! Men han har dog ikke kunnet undgaae Vildfarelsen, just fordi han var gaaet ind paa et Gebeet, hvor han ikke var hjemme, just fordi han, som han selv tilstaaer, „ingenlunde har Troen."

3. Naar Forf. **for det Tredie** siger: „Han (Troens Ridder) erkjender altsaa Umuligheden, og i samme Øieblik troer han det Absurde; thi vil

han uden med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte at erkjende Umuligheden, indbilde sig at have Troen, da bedrager han sig selv, og hans Vidnesbyrd har intetsteds hjemme, da han end ikke er kommen til den uendelige Resignation" —: saa er heri fremdeles udtalt en ganske feilagtig Anskuelse af Troens Væsen, en Anskuelse, som — det kan man med Grund sige — „intetsteds har hjemme" paa Troens Gebet. Feilen er, som det synes, dobbelt. For det **Første** er der en Art Begrebsforvexling tilstede, idet Forfatteren lader den uendelige Resignation — hvad enten den følger Troens Ridder over i Troens Sphære eller den bliver tilbage paa Resignationens Stadium — indeholde den absolute Tvivl, d. e. Erkjendelsen af Umuligheden af at faae Prindsessen. Dette hører, strængt taget, ikke med til Resignationens Begreb; thi Resignationens Sindsstemning kan være tilstede uden at man antager det for absolut umuligt som man har resigneret paa, og endnu mere uden at man „erkjender Umuligheden"; thi dertil behøves netop positive Erkjendelsesgrunde, der i slige Tilfælde sjelden ville kunne gives, ja, ifølge Sagens Natur, som det synes, ikke maae kunne gives. Forf. har rimeligviis meent, at naar Talen var om den uendelige Resignation, saa var det, „at erkjende Umuligheden", „forvisse (?) sig om Umu-

ligheden" uadskilleligt derfra. Jeg skal ikke indlade mig enten med den lærde Forf. eller nogensomhelst Philosoph for at afgjøre, om ikke allerede det fortjener Navnet af „uendelig Resignation", naar En stedse er beredt til at resignere paa Noget, som han antager eller ifølge Sandsynlighed anseer for at være umuligt, uden derfor „at forvisse sig om, med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte erkjende Umuligheden deraf". Men saameget er vist, at naar man tager den uendelige Resignation i den samme strænge Forstand, som Forfatteren, da gaaer dette ikke saaledes til hos Troens Ridder; disse Sindsstemninger findes ikke saaledes forenede i den Orden eller indbyrdes Forhold hos ham. Forfatteren har dernæst for det Andet, med Hensyn til dette Punct, feilet deri: at han først lader Resignationens Sindsstemning gaae til dens allerhøieste Spidse, inden Troen kommer; thi saaledes gaaer det ikke til i Virkeligheden. Troen kan ikke komme ligesom i et Slag, og det ovenikjøbet netop i det Øieblik, da den modsatte Sindsstemning er dreven til det Yderste. Naar man tænker sig Troen paa den Maade, bliver den til en Carrikatur. Vel maa man give Forfatteren Ret i: at Resignationens Sindsstemning kan findes hvor der endnu ikke er Tro; men den behøver hverken at gaae til dens allerhøieste Spidse

inden Troen kan komme, og heller ikke afskediges Resignationens Sindsstemning ved Troens Ankomst, hvis dette er Forfatterens Mening, som det dog ikke synes at kunne være, naar han tager tilbørligt Hensyn til Abraham. Med Hensyn til det Første kan man paastaae: at den ovennævnte øieblikkelige Omvexlen, Ombytten af Resignation og Tro er aldeles urimelig og upsychologisk. Forat nemlig Troen i et givet Tilfælde kan indtræde med en saadan Kraft, er det nødvendigt, at den i Forveien har existeret som Sindsstemning, og er bleven meget uddannet; men da kan Resignationen umulig have uddannet sig saa eensidig som Forf. vil, og nu med Eet gaae over til Troen. Dette er en aldeles urimelig og umulig Bevægelse. Troen næres efterhaanden, og inden den kan vise sig paa den Maade, at den, som hos Abraham, eller hos den Troens Ridder, som troer at faae Prindsessen, griber sin Gjenstand med en ubevægelig Fasthed og Sikkerhed, maa den som Sindsstemning være bleven meget stærk; men er den det, og har den allerede i længere Tid været tilstede som Sindsstemning, saa er det en psychologisk Umulighed, at Den, hos hvem denne Sindsstemning findes, i nogetsomhelst enkelt Tilfælde først udelukkende resignerer saa absolut og uendeligt, som Johannes de silentio mener, og derpaa med

Eet griber Gjenstanden ved Troen, „i Kraft af det Absurde". Det indrømmes gjerne, at Resignationen kan være alene tilstede uden Tro, til en vis Tid; men fra det Dieblik Troens Sindsstemning først begynder at røre sig i Mennesket, gaaer den efterhaanden ind i Resignationens Sindsstemning og modificerer den, og saaledes udvikle disse tvende Sindsstemninger sig i Fællesskab, gaae Haand i Haand, understøtte og udfylde hinanden, men skifte aldrig paa den urimelige og voldsomme Maade, som Forf. vil. Resignationen opgives derfor aldrig, thi en vis Art af Resignation hører til Troen; men den kan naturligviis ikke vedblive at være den samme, som hos den, der ikke har Troen. Hvor Troen er tilstede, er Resignationen aldeles underordnet; thi Troen er den stærkere Sindsstemning, der maa have Overvægten naar den er sand og ægte; men Resignationen er stedse i Baggrunden, og træder kun i Forgrunden i de enkelte Momenter, hvor Troen viser sig svag; den er altid paa rede Haand, og forsaavidt kunde den kaldes „uendelig", thi den hører aldrig op; men jo stærkere Troen er, destomere viger den Pladsen for den, og træder i Baggrunden, uden nogensinde ganske at forlade Pladsen.

Anvendes dette paa Abraham, saa er det nød-

vendigt først at tænke sig, at Troen alt i længere Tid, saavel i Almindelighed som i de enkelte Tilfælde, var bleven stærk og havde vist sig paa en lignende Maade, om ikke med en saa udmærket Styrke, samt at hans Tro og Resignation allerede i Forveien vare øvede i at gaae Haand i Haand. Dernæst maa man tænke sig, at hans Tro paa, at han paa en eller anden Maade ved Guds Almagt vilde faae Isaak igjen, i det ovennævnte Tilfælde aldeles overveiede det Resignations-Moment, hvorved han for Dieblikket resignerede paa Isaak. At antage dette er aldeles nødvendigt, naar Abrahams Tro ikke skal opgive sig selv, og blive i det Væsentlige til Resignation, medens den, som Tro, i det væsentligste netop var Tro. Feilen ligger, som ovenfor bemærket, deri: at Overgangen skeer saa pludselig, og dernæst deri: at Forfatteren lader Resignationen paa dens høieste Trin forefindes hos Troens Ridder „i det Dieblik“ da Troen, som den ham eiendommelige Bevægelse, træder til, og saaledes lader dem i den grelleste Modsætning staae ved Siden af hinanden i Tiden, uagtet det er aabenbart, at Abraham havde Troen længe før dette Tilfælde indtraf, saa at Resignationen umulig i nogetsomhelst Moment kunde komme til den Yderlighed, som Forfatteren tillægger den, — denne tilhører alene Resignationens Ridder, Troens-Ridder der-

imod ikke — thi det kan den ham indgroede troende Sindsstemning ikke tillade. Enten man derfor antager at disse Yderligheder kunne existere ved Siden af hinanden, eller man antager den bratte Overgang fra Resignation til Tro, som der skal foregaae hos Troens Ridder, saa feiler man.

Det maa altsaa være aabenbart og indlysende for Enhver, der paa Troens Gebet selv har nogen Erfaring, at Resignationen og Troen ikke saaledes kunne stilles ved Siden af hinanden som tvende Stykker Vei, af hvilke man først gaaer det ene, og siden det andet, der umiddelbart støder til det første, eller sammenlignes med to Slags Tilstande, som afløse hinanden. Skulde man forsøge paa at tydeliggjøre Resignationens Forhold til Troen hos den Troende, og den Forandring, som foregaaer med den, i det Dieblik En først kommer i Besiddelse af den troende Sindsstemning, maatte det skee ved Sammenligning med physiske Kræfter eller Elementer, og disses physiske eller chemiske Sammenblanden. Saaledes naar man blander fersk Vand med salt Vand, bliver det ferske Vand ikke længer det samme ferske Vand, som det var i Forveien, men jo mindre salt Vand der kommer deri, destomere nærmer dets Smag sig den oprindelige, og omvendt; det Samme foregaaer ved Sammenblandingen af Viin og Vand; men der

ere ikke destomindre bestandig Ferskvands Bestanddele i denne blandede Materie. Det bedste Billede turde imidlertid være Lys og Mørke, eller Lys og Skumring (Morgen- eller Aftendæmring). Resignationen kunde nemlig passende sammenlignes med denne, Troen ved Lyset. Naar nu Lyset træder ind paa et mørkt, dunkelt eller skyggefuldt Sted, da forandrer Lyset Mørket eller Dunkelheden til en svagere eller stærkere Belysning, alt i Forhold til de Lysstraaler, som trænge ind — og dette foregaaer derved, at Lyset gjennemtrænger Mørket *), paa sin Maade som Vinen det ferske Vand — hvilket enten kan skee saaledes, at ingen af Delene egentlig bliver overveiende, eller saaledes, at det Ene (Lys eller Mørke) faaer Overhaand, og da bliver det Andet underordnet i samme Grad, som det Ene faaer Overvægt, uden at Noget af dem ganske forsvinder. Ligesom der nu her paa Jorden hverken gives absolut Lys eller absolut Mørke, hvilket de indskrænkede Væseners Øine ikke vilde kunne taale, saaledes er det ogsaa i den aandelige Sphære, hvor der enten er Tale om aandeligt Lys og Mørke, eller flere modsatte og hin-

---

*) Læseren bedes at undskylde, at vi her betjene os af saadanne ældre Udtryk, som forefindes i Skriften, men som muligen ikke stemme overeens med den nyere Naturvidenskabs Udtryksmaade.

anden krydsende og gjennemtrængende aandelige Kræfter. Resignationen er naturligviis ikke at betragte som et aandeligt Mørke, men som en ringere Grad af aandelig Belysning, som en rolig og stille Aften-Dæmring i Aandens Rige, medens Troen, den sande, ægte Tro, der indbefatter Kjærligheden, er Lyset, er den aandelige Sol, der udsender milde Straaler over de forskjellige Regioner i Aandens Rige, gjennemtrænger og adspreder Mørket paa de dunkle Steder, og meddeler de skyggefulde Regioner en høiere Belysning herovenfra.

Troens Ridder kan da ikke „i det samme Øieblik han troer det Absurde“ (troer at Nøget vil gaae i Opfyldelse) — antage det for Umuligt, og endnu mindre „med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte erkjende Umuligheden, og forvisse sig derom“. Denne grelle og absurde Modsætning kan ligesaalidt finde Sted hvor Talen er om en inderlig attraaet og elsket Gjenstand, som ellers i andre Tilfælde.

Og hvad nu Troes-Ridderens specielle Forhold til Prindsessen angaaer, saa bliver det, som Følge heraf, ganske anderledes end Forfatteren har tænkt sig det. Vi ville her først gjøre opmærksom paa, at Forfatteren, saavidt vi have bemær-

ket, ikke har ladet Læseren faae at vide, ikke har fremhævet, hvad der dog var nødvendigt at fremhæve, dette nemlig: om den Troes-Ridder, som troer at faae Prindsessen i Kraft af det Absurde, ogsaa troer dette selv i det Tilfælde hun ikke elsker ham; samt om han da tillige, paa samme Maade som Resignationens Ridder, sætter „hele sit Livs Indhold i Kjærligheden til Prindsessen". Dette, som nok til en vis Grad gaaer an saalænge Talen er om Resignationens Ridder, giver kun en Absurditet mere til Facit, naar det ogsaa anvendes paa Troens Ridder, — hvis det er Forfatterens Mening ogsaa at applicere det paa ham, som det virkelig synes at være — og det netop af den Grund, at han troer at faae hende, imedens den anden ikke tænker derpaa; thi han har ganske resigneret. Troens Ridder vil derfor aldrig troe at han faaer Prindsessen, naar han ikke er vis paa at hun elsker ham, eller i det mindste anseer det for noget høist Sandsynligt, at hun elsker og vil kunne elske ham. Vel kan Troens Ridder vedblive at elske Prindsessen, uden at mærke noget til eller have nogen Vished om Gjenkjærlighed fra hendes Side; men at troe paa Muligheden endsige Virkeligheden af at faae Prindsessen uden denne Betingelse, er en Daarskab, som Troens Ridder aldrig gjør sig skyldig i, thi gjør han det, er han

ikke længer Troens Ridder, men en Daare*); thi Troens Ridder troer netop ikke i Kraft af det Absurde, men i Kraft af det høiere Fornuftige, saavidt det blot menneskelige Skjøn ikke strækker til.

Hvilket er da det Forhold, hvori Troens Ridder staaer til den Prindsesse, han har forelsket sig i? At nægte, at Troens Ridder kan forelske sig i en Prindsesse, kan ikke falde mig ind, men det blot, at forelske sig i Prindsessen, er ikke det for ham eiendommelige Forhold til hende, thi det kunne vel ogsaa de, der ikke ere Troes-Riddere (f. Ex. Resignationens Ridder); men det Eiendommelige i hans Forhold til Prindsessen er dette: at han troer, at han faaer hende, naar Betingelserne for hans Tro, de Betingelser, som den rette Tro udfordrer, ere tilstede; men ikke, som Forf. mener, efter først at have „forvisset sig om og erkjendt Umuligheden" deraf, og heller ikke „i Kraft af det Absurde." Hvilket

*) Troen paa, under slige Omstændigheder, at kunne faae Prindsessen, vilde ikke være Tro, men en fix Idee. Saaledes er — for at oplyse dette med et Exempel — Forvisningen om Syndstilgivelse, alene paa Grund af Guds Naade, Tro; men den daarlige Indbildning, at den faaes ved hellige Handlinger, Ceremonier, eller overhovedet ved noget andet end oprigtig Anger, ydmyg og tillidsfuld Hensogen til denne Guds tilgivende Naade — en fix Idee.

er da Troes=Ridderens Forhold til Prindsessen, vil man spørge; ud med Sproget, siden du troer at vide Besked! Jeg skal strax forklare mig noiere, og fremstille det saagodt som det staaer i min Magt, idet jeg beder Læseren at lægge Mærke til, at jeg alt i lang Tid, ikke blot efter det Kjødelige, men ogsaa efter det Aandelige, har kjendt og noie lagt Mærke til min Broder, som jeg antager for at være Troes=Ridder, hvis der overhoved gives en saadan; og jeg kan dog ikke antage, at dette Slags Riddere, saafremt de ellers nogensinde have existeret, skulde være ganske forsvundne fra Jorden, saaledes at der ikke mere gaves et eneste Exemplar, uagtet det rigtignok er meget sandsynligt, at de mange Ridderordener i andre Retninger have udbredt sig paa denne Ordens Bekostning. Men, som sagt, jeg anseer ham for en Troens Ridder, ligesom han da ogsaa er min Broder og intime Ven, og jeg har ikke blot observeret hans Bevægelser, men specielt faaet adskillige Oplysninger hos ham om Forholdet mellem Troens Ridder og Prindsessen; thi siden Mester Johannes de silentio bragte dette Forhold paa Bane, har dette Emne især interesseret mig. Det er nogle af disse Oplysninger om dette specielle Forhold, jeg her vil meddele Læseren til videre Forklaring af de foregaaende mere almindelige Bemærk=

ninger, der ogsaa i deres væsentlige Indhold skyldes Troens Ridder.

Han sagde da for det Første: Troens Ridder kan aldrig sætte „hele sit Livs Indhold" i Kjærligheden til en Qvinde, selv om det var en Prindsesse. Vel kan en Prindsesse muligen tænkes at være mere herlig og elskværdig end andre Piger, der ikke ere Prindsesser. Dette kan navnlig ligge deri, at naar en Prindsesse besidder de samme Fuldkommenheder, de samme Yndigheder, den samme aandelige og legemlige Skjønhed, overhoved den samme Elskværdighed, som findes hos en Pige af almindelig Herkomst, erholde de etslags Tryllerie, etslags høiere Glands, derved at de findes hos en Prindsesse, at de ere forenede med den udvortes Adel og Høihed, „thi, da maa det — for at bruge Forf.s Udtryk — være herligt at faae Prindsessen", naar hun er saa elskværdig. Men, hvad der i Troes-Ridderens Øjne vil give Prindsessen den mest uimodstaaelige Elskværdighed, er dette: at Prindsessen elsker Troens Ridder, en Mand af ringe Herkomst, og ligesom glemmer over sin Kjærlighed at hun er Prindsesse, der i Grunden ikke tør elske Troens Ridder. Men allermest, ja vidunderlig elskværdig bliver hun, naar hun elsker Troens Ridder uden tilstrækkelig at kjende ham og hans indre aande-

lige Egenskaber, og altsaa nærmest dømmer ham efter det umiddelbare Indtryk, hans Udvortes gjør paa hende. Thi netop fordi det Udvortes altid til en vis Grad bærer Præget af det Indvortes, naar det er hævet over det Almindelige og Hverdagslige, naar det er noget fremragende enten Godt eller Ondt, men dog paa den anden Side aldrig kan give en saadan Vished om et Menneskes indre Væsen og hele Personlighed, som det nøiere personlige Bekjendtskab kan give, — netop derfor og netop derved viser Prindsessen, der rimeligviis ikke har havt megen Omgang med Troens Ridder, ja maaskee, paa Grund af hans ringe Herkomst og Stilling, endnu aldrig har talt med ham: at hun i høi Grad har Sind og Sands for det Gode og aandelig Skjønne, hvorsomhelst det er at finde eller synes at fremtræde, og at det i hendes Øine aldeles overveier ikke blot alle de ydre, mere tilfældige Omstændigheder, saasom adelig Herkomst, Rigdom o. s. v., men ogsaa de Ting, som staae i en nærmere Forbindelse med det Personlige eller udgjøre en Deel deraf, saasom en vis Formskjønhed, Anseelse for Lærdom, Konstfærdighed eller andre Fortjenester, som Mange rimeligviis fremfor Troens Ridder ere i Besiddelse af. Herved viser Prindsessen sig aandelig skjøn; som saadan kan hun da først ret egentlig blive

Gjenstand for Troes-Ridderens Kjærlighed; thi da kan han med Sandhed sige: „at det maa være herligt at faae Prindsessen." Og dog kan Troens Ridder, netop som saadan, ikke sætte hele sit Livs Indhold i Kjærligheden til Prindsessen og Troen paa at faae hende; gjør han det, er han ikke Troens Ridder. Naar En nemlig sætter hele sit Livs Indhold i Opfyldelsen af et Ønske, der ikke er reent-aandeligt, eller overhovedet i Forholdet til et enkelt eller flere enkelte, indskrænkede Væsener, saaledes at selv hans jordiske Salighed bliver afhængig deraf, saa har han aldeles opgivet Resignationen og staaer forsaavidt endogsaa paa et lavere Standpunct end Ridderen af den uendelige Resignation; men det kan Troen aldrig gjøre, naar den er ægte; gjør den det, saa har den tabt den Elasticitet, der er Troen eiendommelig, den bliver til en stiv og eensidig Fordringsfuldhed, kort sagt: den er ikke Tro og kan ikke fortjene dette Navn. Troens Ridder anseer det vel altsaa overordentlig attraaelsesværdigt at faae Prindsessen; men han troer endnu ikke ubetinget at han faaer hende. Naar altsaa Mester Johannes mener dette, saa har han ogsaa heri Uret, og det kan ikke nytte, at han beraaber sig paa Abrahams Exempel. Han troede naturligviis ubetinget, men hvorfor? Fordi hans Tro beroede paa det Løfte, Gud havde givet ham;

han burde altsaa ubetinget troe Løftets Opfyldelse, paa Grund af Guds Sanddruhed og Uforanderlighed, og endelig paa Grund af: at Alting er muligt for Gud. I et saadant Tilfælde troer Troens Ridder ubetinget; men hvor han ikke har et Løfte, Tilsagn eller sikkert Vink fra Gud, troer han aldrig ubetinget, selv ikke Opfyldelsen af det, som synes ham at være det høieste jordiske Gode, den høieste jordiske Lykke, og hvorfor? Fordi han aldrig er ganske sikker paa om det virkelig er det, som han anseer det for; fordi han stedse bevarer det fromme Resignations-Moment ikke blot i sin Villie, men ogsaa i sin Viden i Forhold til Guds evige Viisdom, og underkaster sig derfor den alviise Verdensstyrers alviise Bestemmelse. Troens Ridder troer altsaa ikke uden videre og ubetinget paa Opfyldelsen af nogensomhelst Begivenhed af dette Slags, og sætter heller ikke hele sit Livs Indhold deri.

Seer man derimod hans Forhold til den Prindsesse han elsker fra den mere negative Side, saa bestaaer Troes-Ridderens Fortrin for den uendelige, rettere absolute Resignations-Ridder deri, at han bestandig troer paa **Muligheden** af at faae hende, og aldrig antager Umuligheden. Heri viser atter Troens uendelige Elasticitet sig, og

det grunder sig desuden paa Troes-Ridderens hele Eiendommelighed og den ham egne Verdensanskuelse; og det vil deraf blive klart: at Ridderens Tro paa Muligheden af at faae Prindsessen er Intet mindre end „i Kraft af det Absurde", ligesom selve hans religiose Tro ikke er at ansee som et Absurdum, som et Paradox.

Den første Grund for Ridderens Tro paa Muligheden af at faae Prindsessen ligger, som ovenfor bemærket, deri, at han enten har Vished eller Sandsynlighed for at Prindsessen alt elsker ham, eller vil kunne elske ham. Dette er aldeles nodvendigt, og dersom Troens Ridder uden dette vedbliver at troe: at han kan faae hende, er han en indbildsk Daare, og ingen Troes-Ridder, (see ovenfør S. 84—85).

Men dernæst følger denne Tro af Troes-Ridderens eiendommelige Verdens-Anskuelse. Det ligger nemlig i Troens Natur, at den har en langt større Elasticitet end den Ikke-Troendes Sindsstemning. Troen betragter Verden med andre Oine end Vantroen, den er ikke saaledes som denne fastbunden til det Hverdagslige, til det, som pleier at skee, den hæver Blikket høiere, og forsaavidt den slutter, og saalangt Slutninger naae, slutter den ikke saameget efter Analogier, fra det som er skeet, eller pleier at skee,

til noget Lignende, som den slutter fra Tingenes indre Natur og Beskaffenhed til det, der enten synes at maatte kunne følge deraf, eller dog ikke staaer i en directe Modsætning dertil. Kortsagt: Troen udleder sin Vished nærmest af det Indvortes og Aandelige, medens Vantroen i sine Raisonnements nærmest eller alene holder sig til det Udvortes og Materielle.

Dette fører da til den tredie vigtige Grund for: at Troens Ridder anseer Forbindelsen med Prindsessen for mulig. Denne Grund er hans Betragtning af sig selv, sin egen Personlighed. Den ægte Troes-Ridder føler meget tydeligt, at han, som Menneske betragtet, med Hensyn til det indre menneskelige Værd, ikke staaer paa et lavere Trin end de fyrstelige Personer, der pleie at have udelukkende Privilegium paa Prindsessernes Person, — ikke just paa deres Kjærlighed, thi Kjærligheden lader sig ikke bortprivilegere til visse Personer eller visse Klasser af det menneskelige Samfund — men endogsaa paa et høiere Trin end Fyrsterne i Almindelighed, og det maa han nødvendigviis gjøre som Troens Ridder; thi vi slutte saaledes: det som fornemmeligen udgjør Menneskets Værd, er den dybe og levende Følelse for Alt Hvad der er Sandt og Retfærdigt, Ædelt og Godt, og den kraftige Villie til at

fremme og udøve det. Nu maa Troens Ridder, som saadan, være i Besiddelse af disse Fuldkommenheder, ellers er han ikke Troens Ridder, da Følelsen og Begeistringen for det Gode v. s. v. umiddelbart er given i den Side af Troen, der yttrer sig som Kjærlighed, og Kraften i den Side af Troen, der yttrer sig som Tillid og Haab. Altsaa maa Troens Ridder, naar han virkelig er dette, være i Besiddelse af menneskeligt Værd i saa høi en Grad som det kan findes hos det skrøbelige og indskrænkede Menneske. Dette ligger netop i Troens Væsen. Ingen Dødelig, selv ikke den mest eminente Personlighed, der ikke har Troen, kan holde det ud med den, der har Troen, forudsat at den ikke er sygelig eller uægte.

Dette er ganske naturligt. Troen indeholder, saaat sige alle de aandelige Livskræfter, som røre sig i Mennesket; den kan vise sig og fremtræde paa de mest forskjellige Maader, i de mest forskjellige Retninger. Den viser sig i at lide og stride, i at taale og handle. Derfor forener Troens Ridder i een og samme Person de Stemninger og Tilstande, som pleie at ansees for de mest uforenelige, mest modsatte Sindsstemninger. Han kan være blid og venlig som en Engel, barsk og frygtelig som en Bersærk;

øm og føielig som Eva, streng og uboielig som Moses; ydmyg og nedladende som Barnet, stolt og stormodig som den seierrige Helt. Han er skaansom og næsten frygtsom i sit Forhold til de Ydmyge og Svage, modig og uforfærdet i Kampen med de Hovmodige og Stærke*). Han er som det haarde Staal, men tillige som det blode Vox; som den barske Storm og som den milde Luftning; som den brændende Ild og som den mildt opvarmende Sol; som de stille Vande og som den brusende Elv. Troens Ridder er baade høi og lav, han foragter Ingen, om han end er nok saa ringe, paa Grund af hans Ringhed; men agter og frygter heller Ingen paa Grund af

---

*) Den hæderlig bekjendte danske Søhelt, Capitain (senere Admiral) Jessen skildres (i Magazin for Natur- og Menneskekundskab og Almuevennen 5te Aargang Nr. 8) „som en Mand med en levende ildfuld Sjæl, og tillige af en i høi Grad ædel og uegennyttig Charakteer og ridderlig Aand. Menneskelig deeltagende indtil Blødhed, var han, naar det gjaldt, kraftig og bestemt, og udviklede da det mest uforfærdede Mod o. s. v.“ Førend vi læste denne Skildring, agtede vi Capt. Jessen, som en modig og tapper Mand; men nu finde vi, at han, fra Charakterens Side, tillige har været en af de elskværdigste Personligheder, eftersom han forenede i sig flere af de mest ædle og ægte menneskelige Modsætninger, som bør findes hos en Mand, og som i Forbindelse med hinanden unægtelig bidrage til at forhøie det menneskelige Værd.

hans Høihed, selv om han er Konge eller Keiser. Alle disse og mange flere Modsætninger findes hos Troens Ridder i den inderligste Harmoni, de udgjøre en Eenhed og Heelhed. Forskjellighederne fremtræde alene paa Grund af og i Modsætning til de forskjellige Gjenstande i Omverdenen; men de have deres Rod, deres Kraft i et eneste Grundvæsen, i en eneste Grundstemning, den **kjærlighedsfulde Tro og Tillid.** De ere i deres inderste Væren og Væsen saa fuldkommen Eet og det Samme, som Ilden, medens den brænder jævnt og stille, fordi den næres ved let og behageligt Stof og ikke opflammes ved Storm eller andre Naturkræfter, er den samme som den er i næste Dieblik, naar man gyder Olie i den; thi om den da end bliver nok saa voldsom og frygtelig, saa er dog den sagte brændende og den voldsomt opblussende Ilds Væsen altid det samme. Denne Lignelse maa naturligviis ikke misforstaaes derhen, at Meningen skulde være: at Troes-Ridderens Sind eller Vrede skulde, ved enhver udenfra given Anledning, opblusse i samme Grad og paa sin Maade som Ilden. Ilden er en sig selv ubevidst Naturkraft, uden den Fornuft og Frihed, Mennesket, som Fornuftvæsen er i Besiddelse af. Lignelsens Point er derfor alene det ovenfor Fremhævede, nemlig: Væsenseenheden af de forskjellige Sindsstemninger og

Tilstande, hvori Ridderen, ifølge sin Natur, kan befinde sig og lægge for Dagen.

Vi finde her en passende Leilighed til at omtale Troes-Ridderens Vrede og dens Forhold til Hverdagsmenneskets Vrede. Her er nu rigtignok Vrede paa det første og Vrede paa det sidste Sted; men det er egentlig kun Navnet, som de have tilfælles og de ere i deres inderste Væsen ganske forskjellige. Forskjellen og Modsætningen kan i al Korthed fremstilles paa følgende Maade: Hverdagsmenneskets Vrede fremkaldes for det Første i Regelen af Andre ved en ydre Aarsag eller Foranledning (Ord eller Gjerning) saasom formeentlige eller virkelige Fornærmelser o. s. v.; Troes-Ridderens derimod fornemmelig ved ham selv, han reflecterer sig ind i den. Vel kan Ridderen ogsaa til en vis Grad vredes af saadanne udvortes Aarsager, men denne Art af Vrede stiger sjelden eller aldrig til nogen betydelig Høide og er kun en Ubetydelighed i Sammenligning med den, der er den eiendommelige for ham, og som han, uden al ydre Aarsag og Foranledning tilreflecterer sig i stille Eensomhed, ved Betragtningen af det Forkeerte, Onde og Afskyelige, som til alle Tider i større eller mindre Grad har gjort sig gjældende i det menneskelige Samfund, selv i Christenheden. I et saadant Øieblik kunde det see galt ud for Verden, naar Troens Ridder var al-

mægtig. Skjøndt nu selv denne Vrede i sit Væsen er aandelig, er udsprungen af en bedre Rod end Hverdagsmenneskets Vrede, saa føler Ridderen dog allerbedst i et saadant Øjeblik (selv om han desuden føler det nok saa meget), hvor uendelig stor Afstanden er imellem det indskrænkede, skrøbelige Menneske og det algode, alfuldkomne Væsen. (Denne Afstand skal ellers ifølge dem nyere Philosophie og philosophiske Theologie være blevne ganske lille, om den overhoved endnu existerer). Dernæst er Hverdagsmenneskets Vrede, som saadan, og ifølge det ovenfor Anførte, rettet imod Personerne, som Personer, og faaer derved Personlighedens Charakteer; Ridderens derimod alene mod paagjældende Ting eller Sag. Troes-Riddereus Vrede bliver aldrig personlig, om den end er det i Hverdagsmenneskets Øjne; thi det er Sagen, naar den er ond, som det er ham om at gjøre, at undertrykke og tilintetgjøre, ikke Personen. Fremdeles vredes Hverdagsmennesket fornemmelig over det, som skeer mod ham selv, angaaer hans egen Person; Ridderen derimod især over det, som skeer imod Andre og angaaer dem. Han overseer, tilgiver og glemmer gjerne Fornærmelser eller Uretfærdighed mod hans egen Person (undtagen i det Tilfælde, at Retfærdigheden byder at gaae i Rette med en saadan Uretfærdighed, og lider ved, at den ikke paatales),

men kommer ofte i Fyr og Flamme over Uretfærdigheden mod Andre, og revser den stundom meget haardt, med andre Ord: det Charakteristiske ved Hverdagsmenneskets Vrede i dette Punct er, at den er egoistisk, medens Ridderens er det Modsatte. Heraf forklares det ogsaa, at imedens Hverdagsmennesket som oftest tvinger eller tilbageholder sin Vrede ligeoverfor en Høitstaaende og Mægtig, som fortrinsviis er i Stand til at skade ham, saa tager Troens Ridder aldeles intet Hensyn til Høihed eller Magt, naar han har en god og grundet Aarsag til Vrede eller Indignation. Stiger endelig Hverdagsmenneskets Vrede til nogen betydelig Høide, saa angriber den i Regelen Legemets physiske Organisme; den Vrede kan ikke styre sig selv, bliver rasende, veed ikke hvad han gjør. Naar Vreden er kommen til det høieste Punct og begynder at sagtnes eller aftage, varer det endnu nogen Tid inden den Vrede kan komme i de samme Folder, som han var i før Vreden betog ham. Dette viser netop, at den har angrebet hans Kjød og Blod og er saaledes af det Onde, er ingen aandelig Vrede, Ordet taget i i den høiere, egentlige Forstand. Anderledes Troens Ridder. Han kan blive hidsig, bitter, ja, naar hans Vrede gaaer til det Yderste, tilsyneladende have noget tilfælles med den, hvis Organisme angribes saa at

han ikke kan styre sig selv *). Men i Virkeligheden kommer han aldrig i en saadan Tilstand; han er bestandig Herre over sig selv, thi hans Legeme, hans Kjød og Blod er ikke sat i Bevægelse, det er kun Aanden. Vreden er kun hos ham en Art energisk og fyrig Aandsvirksomhed, som han selv raader over. Han kan derfor med Lethed, selv i det Øjeblik hans Vrede staaer paa det Høieste, skille sig af med den og i det næste Øjeblik være venlig og blid. Af hele denne Væsensforskjellighed i Hverdagsmenneskets **)

*) Paa Grund af en Art udvortes Lighed, som Troes-Ridderens Vrede for et Øieblik kan faae med Hverdagsmenneskets, uagtet de i deres Væsen er aldeles forskjellige, er det nødvendigt at gjøre opmærksom paa, at Ligheden, naar et saadant Tilfælde maatte indtræde, kun er udvortes og tilsyneladende.

**) For Tydelighedens Skyld tilføie vi: at vi ved „Hverdagsmennesket" forstaae den store egoistiske Pluralitet af Mennesker. Men der ere naturligviis foruden Troens Riddere, som rimeligviis ikke ere ret mange, flere retskafne, ædeltænkende og uegennyttige Mennesker. Disse mene vi ikke, thi deres Vrede ligner mere eller mindre Ridderens i Forhold til som de ere uegennyttige og have levende Følelse for det Retfærdige og Gode. Hos nogle af disse kommer Vreden aldrig frem, enten paa Grund af Charakterens Sagtmodighed, maaskee ogsaa tildeels af Mangel paa Livlighed i Aand og Gemyt, eller fordi de principmæssig have overvundet den. Men der gives da ogsaa mange Hverdagsmennesker, som paa Grund af Dorskhed i Charakteren ikke kjende meget til denne Sindsstemning.

og Troes-Ridderens Vrede, følger da ogsaa, at medens den ofte har skadelige Følger for den Førstes legemlige Sundhed og Velbefindende, har den tvertimod for Troes-Ridderen en aandsoplivende, Livskraften forhøiende Virkning. Vi komme her altsaa tilbage til det, vi gik ud fra: Eenheden i Ridderens aandelige Væsen. Saaledes ligger det samme Grundvæsen, det samme Liv, den samme Aandskraft, det samme Sind og Tænkemaade til Grund for alle de tilsyneladende Modsætninger, som findes hos Troens Ridder. Over disse Modsætninger studser nu det almindelige Verdensmenneske, der ikke er vant til at finde dem i een og samme Person, og som selv ikke er i Besiddelse deraf. Man finder i Regelen hos de Enkelte kun enkelte af disse Sider, f. Ex. enten Haardhed eller Blødhed, Mandighed eller Qvindeagtighed, Strenghed eller Eftergivenhed, Skaansomhed eller Uskaansomhed, Stolthed eller Nedladenhed, Godmodighed eller Barskhed og Vredagtighed; thi de Fleste mangle det Liv, den Elasticitet i Sind og Sjæl, som Troens Ridder er i Besiddelse af. Derfor forundres de derover og kunne ikke begribe, at han kan fremtræde paa saa mange forskjellige Maader.

Da nu alle disse Modsætninger og Stemninger m. m. findes hos Troens Ridder, saa er Troens Ridder,

som saadan, i indvortes aandelig Henseende fuldkomnere end alle, som ikke ere Troens Riddere. Han forener i sig *ikke blot* de bedste, mest ægte menneskelige Sindsstemninger som pleie at tilskrives *Manden*, *men ogsaa* flere af de milde og blide Sindsstemninger, man hidtil har anseet eiendommelige for *Qvinden*. Heraf maa man dog ikke udlede den Slutning: at Troens Ridder ikke trænger til at elskes, ikke er modtagelig for Qvindens Kjærlighed; thi netop fordi han selv er kjærlighedsfuld, og da hans Kjærlighed ikke saameget gaaer ud paa ham selv som paa Andre, er han maaskee det Væsen, som er allermest modtagelig for Andres og navnlig *Qvindens* Kjærlighed. Det er ligesaavel Troes-Ridderens Natur og Væsen at *elske* som at *troe* og at *haabe*. Til alle disse Sindsstemninger har han en uudtømmelig Kilde i sit Indre, og det borger for Varigheden af disse Sindsstemninger, det borger for, at Troens Ridder *ikke blot* for en kort Tid vil elske dem, som *elske ham* og ere *værdige* til hans Kjærlighed, *men* at han ogsaa vil vedblive at elske dem, der engang ere blevne Gjenstand for hans Kjærlighed. Fordi Troens Ridder forener, saa at sige, i sin Sjæl *baade det Qvindelige* og *Mandlige*, er han paa den anden Side netop skikket til at interessere Qvinden, tilfredsstille hendes Kjærlighed og elskes af hende.

Den qvindelige Deel af hans Væsen maa tiltale det Ligeartede hos Qvinden, maa harmonere med de qvindelige Følelser, og det Mandige, Kraftige, som Qvinden selv i Regelen ikke er i Besiddelse af, maa blive Gjenstand for hendes Agtelse og Beundring. Men lad en Qvinde vise sig stolt imod ham, gjøre sig kostbar, og hun har tabt. Ingen Qvinde under Solen kommer paa den Maade nogen Vei med Troens Ridder. Den Stolte og Hovmodige, være sig Mand eller Qvinde, udretter intet hos Troens Ridder, Hovmod foranlediger kun en Prøven og Sammenligning, og en saadan Sammenligning af det Væsentlige hos Mennesket, af det, som giver ham det menneskelige Værd, vil da ikke blive til den Hovmodiges Fordeel. Overfor den Ydmyge og Svage er han selv ydmyg, bøielig og skaansom, overfor den Hovmodige stolt, ubøielig og uskaansom. Han tør ikke ansee sig bedre i Guds Øine end den Ringe og Svage, men føler sig overfor den Høie, Rige, Mægtige og Stærke, høi, riig, mægtig og stærk.

Alt dette — vil man maaskee sige — er ganske simpelt og naturligt. Det er det ogsaa. Men almindeligt eller hverdagsligt er det ikke. Dette Standpunct vindes ogsaa kun ved en naturlig, med Naturen overeensstemmende, Uddannelse af Menneskets oprindelige, bedre Natur, som

netop bærer i sig Troens Grundvæsen, Retningen mod og Trangen til det Høiere; men destoværre ikke ved den Opdragelse og de Grundsætninger, som en tidlang ere bleven meddeelte og endnu meddeles i de fleste Statssamfund, som meget mere tjene til at forqvakle og tilintetgjøre det Gode og ægte Naturlige hos Mennesket, end til at opelske og forædle det. Lykkes Nogen dette (at uddanne sig overeensstemmende med sin Natur), da er det mere ved en høiere Bistand og Naade i Forbindelse med egen Villie og Virksomhed, end ved Samfundets Medvirkning. Ja der gaaes, endogsaa af dem, der skulle være Samfundets Lærere og Veiledere, som bekjendt, saavidt, at man lærer, og det rigtignok i Consequents af Kirkens Lære: at det Naturlige paa alle Maader maa undertrykkes og afskaffes, paa Grund af at Menneskets Natur fra Begyndelsen af er ond, som der siges *). Denne Lære kan Troens Ridder ikke fordøie

*) Vi mindes saaledes at have læst i en Afhandling af en ingenlunde middelmaadig Præst en Beklagelse over, at det er saa vanskeligt at indprente Børnene Læren om Christi vicarierende Forsoning eller den Lære: at Gud Faders strenge Retfærdighed og Vrede maatte skee Fyldest og stilles tilfreds ved den Retfærdiges Død. I Forveien (i Capitlet om Guds Væsen og Egenskaber) havde Børnene nemlig lært, at Gud var den evige Kjærlighed og Menneskenes Fader, og den eenfoldige, naturlige Barne-

og derfor holder han sig til Naturen og til Naturens Herre, „fra hvem al god og al fuldkommen Gave kommer."

Men fremtræder Troes-Ridderens Sindsstemning i en sjelden og som oftest velgjørende Skikkelse naar Talen er om dem, som han elsker, som staae ham nærmest, saa viser den sig endnu mere beundringsværdig i dens Forhold til Omverdenen i Almindelighed. Troens Kraft er det Eneste, der i Sandhed er i Stand til at hæve Mennesket over Verden, over dens Roes og dens Daddel, over dens Herlighed og dens Elendighed, over dens Glæde og over dens Smerte. For Troens Ridder gives der ingen Sorg i Livet, han er stedse den Samme og med hans Sindsbeskaffenhed foregaaer der, under ingensomhelst Omstændigheder, nogen væsentlig Forandring. Lykken formaaer ikke at gjøre ham hovmodig, Ulykke og Modgang formaae ikke at gjøre ham modløs eller forknyt. Men han tør naturligviis ikke

---

sjæl, kunde nu naturligviis ikke fatte, at en Fader, saa kjærlig og god, som Gud siges at være, skulde være saa streng og saa vred, og ikke kunne tilgive Synderne anderledes. Denne Mangel paa Fatteevne, denne Træghed i Aanden hos de Smaa, udledte nu Hr. Pastoren fra Arvesynden. Det er i Sandhed at beklage, at Arvesynden i denne og andre lignende Henseender forvolder de gode Præster saamegen Møie og Besvær.

forlange, at de ægte Tilhængere af „den hellige almindelige Kirke" skulle finde Mening og Sandhed deri, og ligesaalidt tør han gjøre sig Haab om, at Sammes velbeskikkede Geistlighed skal approbere det og finde, at det er christeligt; thi naar de tale om disse Ting, forudsætte de christeligviis, at de have den Indflydelse og Virkning paa Mennesket, som de i Regelen pleie at have. Kort sagt: Troens Ridder, og Troens Ridder alene er i Stand til at hæve sig over det Endelige i al dets Endelighed; han, og han alene, er i Stand til, skjøndt han selv er sat midt i den endelige Tilværelse, at føle sig fri og uafhængig deraf; at foragte Livets Daarligheder, uden dog at være blind for dets gode Sider; at deeltage i Livets Glæder, uden derved at tabe sit bedre Jeg, eller sætte det paa Spil; med eet Ord: til paa engang at afskye eller hade og elske Verden, paa engang at indigneres over dens Forkertheder, og føle Medlidenhed med dens Elendighed og søge at afhjelpe den. Troens Ridder mener altsaa ikke — for igjen at komme til det oprindelige Indhold af dette Punct — at han er ringere end Konger og Fyrster, men han føler tvertimod, at han er større end de, og han vilde ogsaa lade dem føle det oftere end det skeer, dersom han ikke var Troens Ridder; thi just fordi han er det, underordner han

sig selv med Kjærlighed ofte saadanne Fyrster, som han i sit Hjerte maa ynke og beklage, ja endogsaa ringeagte. Troens Ridder er ikke misundelig, han under derfor gjerne Fyrsterne at være Fyrster, navnlig naar de ikke skade deres Undersaatter. Selv vilde han under ingen Omstændigheder bytte med en Fyrste, om han end kunde, med mindre samme tillige var Troens Ridder. Troens Ridder er nøisom, han kan finde sig i Alt, han er rolig og tilfreds selv under Mangler og Savn, han er endogsaa glad naar han har Noget den Dag i Dag til Livets Ophold, selv om han intet har til den næste Dag, thi han sørger ikke over den Dag i Morgen; han har saa ofte i sit Liv gjort den Erfaring, at det kjærlige Forsyn sørger for ham og hjelper paa en eller anden Maade, naar han trænger mest dertil; han spørger derfor ikke med Ængstelighed: „hvad skal jeg æde? eller: hvad skal jeg drikke?" o. s. v. Men Troens Ridder har dog ingen Affsmag, ingen Modbydelighed for en bedre og beqvemmere Levemaade. Han spiser gjerne den Fattiges simple Mad, men ogsaa gjerne den Riges kostbare Retter, thi han har en ypperlig Fordoielse. Troens Ridder har endelig — tildeels som en Følge af den sidstnævnte Egenskab, men navnlig paa Grund af den stadige Sindsro og Glæde — et sjeldent godt Helbred, og han kan være temmelig sikker paa,

at hvis han var sund og rask før den Tid og paa den Tid, han blev Troens Ridder, saa behøver han neppe at frygte for Sygdomme efter den Tid. En lille Snue faaer han vel nu og da, men den er jo dog, som bekjendt, til Bedste for Sundheden *).

Tage vi nu Hensyn til de ovenfor anførte Egenskaber som findes hos Troens Ridder, navnlig de mest aandelige og vigtige af dem, saa føres vi igjen tilbage til Abrahams Exempel; thi hvo var mandigere, kraftigere, mere modig og ædelmodig, mere standhaftig og tillidsfuld, mere udholdende og urokkelig end Abraham? Hvilken af de samtidige Konger var Abrahams Lige? Men derfor søgte ogsaa de Konger og Fyrster, der kjendte ham, at bevare Fred, eller slutte Forbund og indgaae Venskabsforbindelse med ham. Skulde nu endog den senere Tids og navnlig Nutidens Troes-Riddere — forudsat at de endnu gives — staae noget tilbage for Fader Abraham, ville de dog i Realiteten staae over saamange af Fyrsterne, som ikke tillige ere Troes-Riddere, Troes-Helte; thi naar de ere

*) Vi komme her ganske uvilkaarlig til at tænke paa det, som Horats siger om den Vise. »Kort sagt« — siger han i Epistlernes 1ste Bog, Slutningen af 1ste Brev — »den Vise er blot ringere end Jupiter, han er riig, fri, æret, smuk, og endelig Kongernes Konge; men fornemmelig sund, undtagen naar Snuen bliver ham besværlig«.

det, blive de først store og herlige, store og herlige paa sin Maade som Prindsessen bliver elskværdig, naar hun elsker Troens Ridder, og vedbliver at elske ham uagtet alle udvortes Hindringer, Fristelser og Tillokkelser, som lægge sig i Veien for hende, og uagtet hans egen udvortes Ringhed.

Dette var da den ganske naturlige personlige Grund for, at Troens Ridder aldrig kan betragte det som en Umulighed at faae Prindsessen; saa at om han end indseer at det, ifølge den indskrænkede, udvortes spidsborgerlige Verdensbetragtning, grændser til Umulighed, vil han dog stedse, fra sit individuelle Standpunct, ansee det ikke blot for muligt, men næsten naturligt, forsaavidt som han bestandig gaaer ud fra den indre, mere aandelige Anskuelse af Sagen; og denne Sagens Naturlighed vinder i Kraft hos ham i Forhold til Prindsessens Kjærlighed til ham; thi med sin Kjærlighed til ham har hun, om end mere indirecte og mindre bevidst end han, anerkjendt det Princip, hvorefter Troens Ridder bedømmer Menneskene og deres Værd. Og netop derved har Prindsessen vist sin aandelige Skjønhed, vist, at hun ikke er mindre værdig til at faae Troens Ridder — hvilket vistnok sjelden er bleven en Prindsesses Lod — end Troens Ridder er til at faae Prindsessen.

Dette var nu det første Stadium i Troes-Ridderens Forhold til Prindsessen, som man kunde kalde det mere almindelige Forhold, enhver Troes-Ridder, som saadan, maa komme til at staae i til en Prindsesse, der er Gjenstanden for hans Kjærlighed, og som han troer at kunne faae. Men hertil kan komme og kommer undertiden et mere specielt Forhold, der udtrykkes derved: at Troens Ridder ikke blot anseer det for muligt at han faaer Prindsessen, men ogsaa troer fuldt og fast at det virkelig vil skee. Dette troer han ikke som Troes-Ridder i Almindelighed, thi det er ikke et nødvendigt Kjendemærke for Troen, at den bestemt troer paa Opfyldelsen af saadanne specielle Ting eller Begivenheder — de for Troen, som saadan, absolut nødvendige Gjenstande, uden hvilke den ikke er Tro, ere: Guds Tilværelse, hans Almagt, Kjærlighed, viisdomsfulde Styrelse af Verden m. m.; Menneskets høiere aandelige og evige Bestemmelse o. s. v. — endnu mindre troer han dette i Kraft af det Absurde — hvilket Johannes de silentio antager —; men forsaavidt som han bestemt troer ikke blot paa Muligheden af at faae Prindsessen, men at han virkelig vil faae hende, troer han det i Kraft af høiere Vink, han har faaet derom, som da blive at

sammenligne med de Forjættelser og Løfter, Forfædrene, samt andre gudfrygtige og troende Mænd i Oldtiden, og specielt Abraham, siges at have modtaget fra Gud. I dette Tilfælde troer han fuldt og fast at han faaer Prindsessen — uden det gaaer han ikke videre end til Muligheden, men troer ikke paa Virkeligheden deraf. — Denne Tro kan da ikke rokkes ved nogensomhelst udvortes Hindringer eller Vanskeligheder, heller ikke derved, at man fortæller de allersandsynligste Ting af Verden om den Bestemmelse, høiere Vedkommende have med Prindsessen, om en nærforestaaende Formæling enten med en politisk Prinds, eller maaskee med en upolitisk, men alt regjerende Fyrste, som dog naturligviis er Fyrste. Ja selv om Ridderen f. Ex. ved en eller anden Leilighed forsøger at nærme sig Prindsessen, men bliver forhindret deri af hendes Nærmeste, volder det ham i det høieste en Smule Ærgrelse for Dieblikket, men han glæder sig dog i sit Hjerte og triumpherer over sine Modstandere, som han forud veed, at tilsidst maae nødes til at give efter. Ja, saa sikker i sin Sag er Troens Ridder, at han, netop af denne Grund, maaskee undertiden forekommer Prindsessen at være ligegyldig og kold, thi han søger ikke med Ængstelighed at benytte enhver Leilighed til at vise Prindsessen Tegn paa sin Kjærlighed til hende, hvil-

ket rigtignok ogsaa andre Omstændigheder undertiden kunne forhindre, saasom: Opfyldelsen af de høiere Pligter, der muligen vilde tilsidesættes eller altfor meget lide derved, eller andre mere specielle og personlige Grunde. Han er, som sagt, alligevel sikker, og naar han iøvrigt giver Prindsessen et eller andet Tegn paa, at han endnu tænker paa hende og elsker hende, da er det fordi det er ham en indvortes Trang, og fordi han ikke kan bringe det over sit Sind, ved en altfor langvarig tilsyneladende Ligegyldighed, at bedrøve eller saare den elskede Prindsesse, men aldeles ikke af den Grund, at han ikke mere skulde tænke paa hende eller skulde være begyndt at tvivle om Muligheden af at faae hende. Saaledes er Troes-Ridderens Sikkerhed, naar han først har naaet dette særegne Standpunct.

Deraf kommer det da ogsaa, at Prindsessen aldrig seer Troens Ridder forknyt, sørgende eller bedrøvet, uagtet hun med Grund maatte kunne vente undertiden at see ham i denne Sindsstemning, eftersom hun, fra sit Standpunct, ikke tilstrækkeligen kan sætte sig ind i Troes-Ridderens Sikkerhed, men maa tænke sig Kjærligheden og Frygten som to stridende Magter hos ham, selv i det Tilfælde hun, paa sin Side, maatte have fast besluttet, at gjøre Ridderen lykkelig, og indseet, at det vilde kunne lade

sig gjøre. Men Troens Ridder kjender ikke Frygt. Dette ligger i hans religiøse Anskuelse. Han troer nemlig, at hvis det — om muligt*) — ikke skulde skee, da var det saaledes Guds Villie; men hvad han betragter som det kjærlige Forsyns Villie, kan han aldrig frygte. Han kan derfor i det Høieste en enkelt Gang blive veemodig stemt, dog mere af Længsel efter den Elskede, end af Frygt for at miste hende. Denne Stemning hos Ridderen er iøvrigt meget sjelden, thi han er overalt trøstig og glad — og naar Prindsessen er i Ridderens Nærhed, er Glæden over at see hende langt overveiende, selv om det ikke mærkes. — Den veemodige eller alvorlige Stemning hos Ridderen kan desuden have sin Grund i, at han i et saadant Dieblik tænker paa sit Gudsforhold, som staaer i den nøieste Forbindelse med hans Forhold til Prindses-

---

*) Idet Ridderen stadigt troer at det vil skee, hvorom han har modtaget høiere Vink, holder han bestandig Muligheden af det Modsatte aaben; men ogsaa kun Muligheden. Heri ligger det fromme Resignations-moment, der aldrig ganske forsvinder, og som udgjør ligesom en væsentlig Deel af Troen og Tilliden, naar den er from og ægte, og ikke skal blive til halstarrig Fordringsfuldhed. Troen er ikkedestomindre levende og stærk, uden al Tvivl og Vaklen. Desuden gjælder dette Resignations-Moment, som staaer i Troens Baggrund, nærmest det mere Specielle, som vedkommer Ridderens egen Person.

sen; thi Gudsforholdet fremtræder jævnlig hos ham ved slige Leiligheder, selv under Adspredelser og Nydelser, hvor Hverdagsmennesket kun tænker paa at more sig, og minder ham om det „ene Fornødne". Vel beder Ridderen da ofte til Gud for Prindsessen, og for hendes sande Fremtids Lykke, selv om det muligen maatte behage det alvise Forsyn at tildele hende den paa en anden Maade — thi Ridderen bevarer stedse i sit Forhold til Gud det fromme Resignations-Moment i sin religiøse Tro — men Troen er dog paa dette Stadium den langt overveiende Sindsstemning, og styrkes kun ved en saadan Yttring af den fromme Resignation; thi skjøndt han beder saaledes: „hvis det er din Villie", saa troer han dog stedse at han faaer Prindsessen, naar han derom har modtaget høiere Vink; thi det er netop eiendommeligt for Troens Ridder, at han lægger nøie Mærke til Forsynets Styrelse baade af hans og Andres Liv; at han især giver Agt paa de enkelte Spor, der tyde paa en høiere Styrelse, en høiere styrende Magt, som er uafhængig af Mennesker og menneskelig Klogskabs-Beregning. Dette, i Forbindelse med sine egne og Andres Bestræbelser og Forhold til det Gode i Verden, samt Midlerne til dets Udførelse, tager han i Betragtning, og da Ridderen ikke alene

søger at fremme sit eget men ogsaa fornemmelig Andres Vel, saa tager han, selv ved en privat Forbindelse, ikke alene Hensyn til sig selv, men ogsaa til Andre, d. e. han har ogsaa Hensyn til, hvorvidt en privat Forbindelse vil formindske eller forøge hans Kraft til at tjene sine Medmennesker, vil sætte ham ud af Stand dertil eller give ham fortrinlig Leilighed dertil. Skulde han da en eller anden Gang blive tvivlraadig for et Dieblik, saa beder han om Oplysning eller Vink, og faaer det da paa en eller anden Maade, som han kan forstaae; thi han har lagt Mærke til og veed af egen Erfaring, at naar han er i et kritisk Tilfælde, som angaaer hans Liv og fremtidige Virksomhed, og veed ikke hvilken Beslutning han skal tage, eller overhoved trænger til Hjelp, og han henvender sig til Gud derom, da faaer han den nødvendige Hjelp eller Oplysning paa en eller anden Maade, ja ofte saaledes, at det uvilkaarlig vil bringe ham til at tænke over Guds Forsyn og Varetægt saavel i det Smaa som i det Store, saavel for det Enkelte som det Hele; thi vel maa det indrømmes, at ikke alle Dele af Skabningen er lige vigtige Momenter deri, og navnlig maae saadanne iblandt de gudbevidste Fornuftvæsener, som holde sig til sin Skaber og stole trygt paa ham, især tænkes at være Gjenstand for hans Omhu og Varetægt; men

dette forhindrer ikke, at Gud ogsaa drager Omsorg for alle de øvrige Enkeltheder. (Matth. 6, 25—34.)

Der prædikes saa ofte om: at Mennesket bør agte paa Guds Førelser, følge hans Vink etc.; men hvorledes det iøvrigt hænger sammen dermed og til hvad Nytte det er, er ikke let at indsee. Man vogter sig jo dog ikke blot i Livet og Gjerningen omhyggeligen derfor, idet man følger og giver hellere Agt paa alt andet end Guds Førelser, som om de ikke existerede, men selv ved den kirkelige Lære og Oplærelse føres Menneskene endogsaa bort fra denne omhyggelige og stedse aarvaagne Agtpaagivenhed paa Guds Veie og Førelser, idet de bindes til Skikke og Ceremonier, der fremstilles for dem som Salighedens Livanker, hvortil de bør klæbe sig fast i Liv og Død! Men til at agte paa Guds Vink og Førelser, nei, dertil føres de ikke, thi dertil mangle deres Førere selv som oftest den nødvendige Kundskab, Livserfaring, Fromhed og Religiøsitet, kort sagt, det nødvendige Gudsforhold, de følge derfor helst deres egen egoistiske Vei hvilket ogsaa deres Lærere og Ledere gjorde. Troens Ridder derimod følger Guds Vink og hans Førelser, og stoler alene paa dem og de Kræfter Gud har givet ham.

Betragtningen af alt dette, Betragtningen af hans eget personlige Værd, som han, ved at bevare de naturlige Evner og Anlæg i en sundere Tilstand end Mængden, og ved Guds Bistand har udviklet i den bedre Retning, uden at ligge under for de Vildfarelser, den Forkeerthed og Fordærvelse, som Samfundet — dette christelige Samfund — efterlader sine Børn i Arv og meddeler alle dem, der trygt synke hen i dets egenkjærlige Dorskhed, Vildfarelser og Syndevane; Betragtningen af Guds Førelser og Vink med Hensyn til enkelte Begivenheder og Tilskikkelser i Troes-Ridderens og Andres Liv, som deels have en privat og speciel deels en offentlig og almindelig Side og Betydning; og endelig Betragtningen af hele Verdensløbet, af de vigtige Opgaver, som skulle løses, og den Andeel Troens Ridder mener, at kunne og burde have deri —: Betragtningen af alt dette, sige vi, forenes i Almindelighed hos Ridderen, og frembringer saaledes hans Tro paa, at dette eller hiint vil skee.

Der kunne saaledes, naar alt kommer til alt, ligge mange Ting til Grund for den Tro hos Ridderen: at han faaer Prindsessen, men alle ere de fornuftige, ingen absurd, eller i Kraft af det Absurde, og af dem alle ere, selv Prindsessens Kjærlighed til Troens Ridder iberegnet, Betragtningen

af de hoiere Vink og Guds Førelser og Troen derpaa de mest afgjørende.

Vel veed jeg, — vedblev Troens Ridder — at det nytter kun lidet at tale til de Fleste af vor Tids Mennesker om disse høiere Vink, og man kan forsaavidt ogsaa sige: at det frugter kun lidet at tale til dem om Troen, da man ikke godt kan tale om Troen, — tale om det levende og personlige Gudsforhold — uden tillige at berøre Det, som er saa noie forenet med den, ja saa at sige uadskilleligt fra den, hvor den er tilstede i sin Naturlighed, Liv og Kraft, — thi det vil i Almindelighed være at prædike for dove Øren. Dette følger ganske naturlig af den særdeles Nemhed og Beqvemmelighed, der er den kirkelige Tro eiendommelig. Vilde man nu sige med David (Ps. 25, 12.): „Hver den Mand som frygter Herren vil han (Herren) vise den Vei han skal vælge", saa var dette aabenbart en Daarlighed, man i vore Tider ikke kunde være bekjendt, om ikke Kjætteri, og i al Fald maatte man lade sig nøie med at sige det, da vi jo dog af Erfaring vide, at denne Sætnings Indhold, realiseret i Virkeligheden, hører til det Overflodige. Naar vi blot huske paa at vi ere døbte, og holde fast paa: at vi i Daaben modtage den Hellig Aand, saa bliver Saligheden os derved garanteret af Kirken, og det at frygte

Herren bliver i det mindste mindre nødvendigt, det kommer da an paa, om Vedkommende deri finde Smag og Behag. Og hvad Veivisningen angaaer, saa har vel David dengang sat Gudsfrygten som dens Betingelse, men nu behøver man den ikke mere. Nu er Enhver — forstaaer sig af dem, som den hellige Kirke har annammet i sit Moderskjød — i Stand til, ved andre Midler at veilede sig selv, at være sin egen Veiviser, og er man selv ikke i Stand dertil, saa er i det mindste den „hellige" Kirke og dens ærværdige Tjenere det. Desuden har hans Høiærværdighed Hof- og Slotspræst Ridder Paulli, i sine Prædikener om Kirken og Sacramenterne (S. 51) havt den Godhed, at forklare Joh. 14, 4., hvor Jesus siger: „Veien vide I", om Daaben. Vel har nu Christus selv strax efter i det 6te Vers forklaret disse Ord, idet han siger: „Jeg er Veien, Sandheden og Livet"; men Hs. Høiærværdighed har dog foretrukket, at forklare det om Daaben. Maaskee har han ogsaa meent, at det kom ud paa Eet, efterdi nogle enkelte geniale Theologer i den sidste Tid have udfundet, at „Christus i Daaben giver sig selv heel og udeelt til Enhver", som døbes.*) Ved

---

*) See f. Ex. „Den christelige Daab af Dr. H. Martensen". Kjøbenhavn 1843. S. 59.

denne Forklaring har nu Christenheden vundet noget ganske Forfærdeligt, naar Talen er om at finde Veien, thi heraf følger, at naar vi først kjende Daaben, saa kjende vi Veien, og naar vi først have fundet Daaben, saa have vi ogsaa fundet Veien.*) Da vi nu, som bekjendt, — i det Tilfælde at vore Forældre ikke ere Baptister, — have Daaben inden vi kjende den, saa have vi ogsaa Veien inden vi kjende den. See! heri at vi have Veien inden vi kjende den, ligger den uhyre Vinding, Lettelse og Besparelse af Tid og Møie. Vi behøve ikke selv at søge Veien, vi slippe da ogsaa forsaavidt for den Uleilighed at frygte Gud. Nu, siden vi have faaet denne fortræffelige Anvisning og Veiledning, kjende vi ikke blot Veien, men have den tilforladelig, thi at vi have Daaben, det vide vi, det kunne vi see af Kirkebøgerne; men saa have vi jo dog ogsaa Veien, thi Daaben er Veien. O! hvor meget skylde vi dog ikke Kirkens nidkjære Tjenere i Nutid og Fortid! Hvor megen Uleilighed, hvormegen Søgen have de

*) Uagtet Hr. Paulli har Fortjenesten af, at have appliceret dette Sted hos Joh. paa Daaben, er han dog, som bekjendt, ikke den Eneste, der prædiker den Lære, at Daaben er Veien, Livsprincipet, Grundvolden for den hele Christendom, da flere af de nulevende, tildeels høilærde Theologer have forstaaet Christendommen paa denne Maade.

ikke sparet os, ja ikke blot os, men selv Vorherre, hvis møisommelige Function, at vise hver Enkelt den rette Vei, de med saa megen Beredvillighed, Opoffrelse og Nidkjærhed have paataget dem. I hine Tider meente David, at Herren selv maatte vise Enhver den Vei, han skulde vandre, naar Alt skulde gaae godt, saa eenfoldig, saa uvidende var man dengang, at selv en David lærte dette; men da vare der, vel at mærke, heller ingen saadanne Præster, som dem vi nu have. Nu har man lært at indsee, hvor daarlig, urimelig og upraktisk denne Methode er, og vi have, som alt bemærket, faaet en anden nemmere og bedre Maade, hvorfor vi hertillands især kunne takke nogle fremragende høiaandelige danske Theologer, (thi der ere naturligviis ogsaa iblandt Theologerne saadanne svagt oplyste, eenfoldige Sjæle, som ikke kjende den, undtagen maaskee forsaavidt de henholde sig til og forlade sig paa de fremragende christelige Theologers høichristelige Lærdom og Autoritet). Denne Maade kjendte David aldeles Intet til, og derfor troede han i sit Hjertes Eenfoldighed, at Gud selv viste Folk Veien, og at kun den, som frygter Gud, blev af ham vist den rette, den bedste Vei. Men hvor var det muligt, at den fremskridende Oplysning, skulde blive staaende herved! Tiderne gaae jo dog frem, og vi naturligviis med. Det gaaer i dette

Stykke som med Dampfarten og saa meget Andet. Det største Fremskridt i denne Retning blev ellers gjort da Gud blev Kjød, som den ene saliggjørende Kirke lærer, thi herved fik Sagen, som det er let at begribe, en ganske anden Vending. Den Function, som David og andre fromme, men eenfoldige Joder, tillagde Herren, den Evige, Gud Jehova, er nu ved Christus gaaet over til Kirken, der repræsenterer den Gud, som blev Kjød for 1850 Aar siden. Derfor er det og maa naturligviis være Kirken om at gjøre: at føre Menneskene til sig selv, og de enkelte Menneskers første Pligt er at troe paa Kirken og holde sig til den. Naar de da troe paa Kirken, saa troe de paa Gud, thi Gud Fader er nu engang, igjennem Christus, vorden Kirkens Kjød og Blod, og vedbliver, gjennem Sacramenterne, at vorde det. Det er saaledes let at begribe, at den Sag, at frygte Gud, nu er bleven en Biting, der, som man da ogsaa i Virkeligheden af de allerfleste Kirkelig-christnes Liv erfarer, strengt taget ikke er nødvendig eller hører med til den kirkelige Christendom; i al Fald hører det ikke til at være Christen. Til at være Christne (Medlemmer af Christenheden) have vi faaet en ganske anderledes nem Anvisning af den „hellige" Kirke, og In-

gen kan fortænke os i, at vi gaae den nemmeste Vei, naar den er saa sikker og let at finde.

Men vil man nu endelig frygte Gud, saa maa man vel vogte sig for, at man ikke frygter den *davidiske Gud*; thi salig Hegel, der rimeligviis, naar Alt kommer til Alt, selv *var* Gud eller i al Fald *ligesaa stor og viis som en* Gud, ja muligt endogsaa en ny Incarnation af Gud selv, har lært os, at *Jødernes Gud*, og følgelig *Davids* Gud — da David, som bekjendt, var en Jøde — var en *ganske anden end de Christnes* Gud, var meget *ufuldkommen* og *abstract*, hvilket da ogsaa flere af hans eminente Disciple, saasom Hr. Professor Heiberg *) og desligeste philosophiske Talenter, vedblive at lære og bekræfte. Vi have altsaa store, udmærkede Autoriteter at støtte os til. Vil man da, som sagt, gjøre

---

*) „Intelligensblade" for 1842, S. 162—63, hvor det hedder: „Man vil let indsee, at den Gud, der erkjendes og elskes, *ikke er den samme* som den, der kun frygtes som et ubekjendt Væsen" — det vil sige, Jødernes Gud — „og *at selve Graderne i vor Erkjendelse og Kjærlighed udøve en Forandring i Guds egen Existens*." Forsaavidt altsaa, som Kjærligheden til Gud og Menneskenes Kundskab om ham i vor Tid staae paa et høiere Trin end tidligere, er det at haabe, at Guds Væsen har undergaaet „*en Forandring*" til *større Fuldkommenhed*, hvoraf dog naturligviis ingenlunde følger, at Gud endnu skulde være bleven alfuldkommen.

sig selv den Uleilighed, at frygte Gud, hvilket jo dog nu ikke er absolut nødvendigt — der er kun Eet, som er absolut nødvendigt, og dette er: at holde fast ved Kirken og Daaben, thi Daaben er, som bekjendt, „nødvendig til Salighed" — saa frygte man den fuldkomne, eller i al Fald mere fuldkomne, concrete Gud, som er bleven Kjød, — og som siden er gaaet over i Kirken, ja selv i de enkelte Døbte — thi nu er Gud bleven saa concret, som han vel nogensinde kan blive, og just fordi han nu er „concretere" end han var tilforn, „er han, (ifølge den nyeste Speculation), eo ipso (just derved) fuldkomnere." Er det ikke saaledes? Dette giver i det Mindste en god Oplysning om Guds Væsen, naar man ved „at blive concret" forstaaer: at blive synlig- eller legemliggjort.

Af Alt dette følger da ligefrem, at det kun ere Særlinge som endnu troe paa, frygte og tilbede den samme Gud, som David for 3000 Aar siden troede paa og frygtede, og som endnu, ligesom David, ved Gudsfrygt og Gudhengivenhed søge ham som Fører og Veiviser gjennem Livet; ja, vi ere overbeviist om: at hvis Kirkens ægtefødte Sønner og allernaadigst beskikkede Tjenere fik at vide, at enkelte Individer tvivlede om, at Daaben 2c. er den rette Vei, og istedet for at spørge dem om

Veien og af dem lade sig henvise til Daaben, tryglede vor Herre selv, og spurgte ham derom: vilde de ansee det ikke blot for Kjætterie og Opsætsighed imod den „hellige, almindelige Kirke“; men endogsaa maaskee betragte det som „Indgreb i den hellige, almindelige Kirkes“, og dens velbeskikkede — ikke „selvbeskikkede“ — Tjeneres „velerhvervede“ hellige „Eiendomsret“; ja muligviis kunde disse Særlinge, for sligt Tiggerie, hvis det foregik paa Gaden eller paa et offentligt Sted, risikere at komme i Forbedringshuset paa flere Aar, og saaledes, til Advarsel og Skræk for de Efterlevende, have Haab om at døe i Forbedringshuset, hvis de, som let kan skee, først kom derind i en Alder af 70 Aar og ikke senere bleve benaadede. Men til Lykke foregaaer dette Slags Tiggerie som oftest i Løndom, og man slipper saaledes „for videre Tiltale“, selv naar man gaaer til den Grad af Frækhed, at man ikke blot tigger „med Mine“ og Geberder, men endogsaa besværer Herren med „udstrakte Arme“ og lydelige Ord. (Smlgn. Historien om den 70aarige Tiggerske, som blev dømt til Forbedringshuset, men senere benaadet af Kong Christian den Ottende).

Altsaa, Resultatet var dette: nu behøve vi ikke den davidiske Methode for at finde den rette Vei, vi skulle vælge, paa hvilken vi kunne blive

dygtige til at virke saameget til vort eget og Andres Bedste, som vi, ifølge vor Natur og Bestemmelse, Gaver, Sindsbeskaffenhed og andre Omstændigheder kunne sættes i Stand til. Med andre Ord: vi behøve ligesaalidt Gudsfrygt nu, som Anviisning eller Vink herovenfra for at finde „den Vei, vi skulle vælge." Men det er — som alt bemærket — Troes-Ridderens Særkjende, at han i dette Stykke netop antager og bruger den davidiske Methode, ligesom han ogsaa bekjender sig til den abrahamske Tro, og staaer saaledes 3—4000 Aar tilbage i Tiden. Ligesom han frygter Gud og stræber efter at gjøre hans Villie og tækkes ham, saaledes søger han ham og ham alene som sin Veiviser gjennem Livet. Han lægger derfor nøie Mærke til alle de Vink, af hvilkensomhelst Art, han troer at modtage fra sin Veileder, og overhoved til Guds Førelser og Veie; og har han først modtaget et eller flere Vink, der ere ham tydelige og sikkre nok, da formaaer intet Menneske, ingen jordisk Magt, ingen Hindringer at føre ham fra den betegnede Vei ind paa en modsat, som fører bort fra den; thi Ridderen troer med urokkelig Fasthed, at denne Vei er den bedste og at intet Menneske kan formaae at forhindre ham i at gaae den, naar blot han selv vil. Og skulde han end muligen have misforstaaet sin Veiviser,

saa veed han dog, at Villien til at følge ham aldrig taber sit Værd, naar den iøvrigt ikke ledede af egennyttige Motiver, samt at denne Villie selv i det Tilfælde, at Veiviisningen blev misforstaaet, bevarer han for meget af det Onde, som behersker andre Mennesker. Hvis Villie ikke har taget denne Retning. Hans Venner og Slægtninge udkaste jævnlig Planer for hans Fremtids Virksomhed og Velfærd, og anvende al mulig Umage for at formaae ham til at følge dem; men de strande alle paa den Fasthed og Sikkerhed, hvormed han har omfattet den Vei, der er anviist ham af det kjærlige Forsyn, der er hans Veiviser og Ledsager, og hvis Førelse han alene følger. Ogsaa de, der ikke just ere Ridderens Slægtninge eller Venner, men som dog agere en Art Protectorer, Raadgivere eller erfarne Mænd, og som saaledes antages berettigede til at raade de Yngre, lade falde Vink og velmeente Formaninger til Bedste for Ridderens Fremtid. Men Ridderen staaer ganske uanfægtet og hører paa alle disse Raad og Formaninger, som ellers ofte er inderlig vel meente, hvilket han ogsaa nok veed at vurdere, om han end ikke seer sig istand til at følge dem.

Men med alt dette maa Ridderen holde sine Planer hemmelige, og lade som han nok vil tænke nøiere efter de meddeelte Raad, og maaskee følge

dem, nagtet han i sit Hjerte har fast besluttet, hvad han vil, hvad han skal gjøre, og altsaa ikke i mindste Maade tænker paa, at afvige derfra eller tage den ringeste Notits af hine Raad, undtagen forsaavidt som de maaskee paa en eller anden Maade kunne give ham Oplysninger eller indirecte bidrage til at fremme hans egen Plan. Ridderen, der ellers af Naturen er aabenhjertig og oprigtig, nødes saaledes til at være tilbageholden og hemmelighedsfuld; thi hvis han aabenbarede sin Plan, saa vilde muligen selv ikke den, der iøvrigt allermest billiger hans Tænkemaade og Grundsætninger, kunne finde sig deri, fordi han, ligesom de Øvrige mangler det, som hos Ridderen netop er Holdningspunctet for det Hele. Dette er hans Forhold til det Høiere. Dette forstaaer Ingen sig paa, undtagen han selv, da det netop er dette Forhold, der gjør ham til Troens Ridder. Det samme gjælder om de Planer han bygger paa dette Forhold, forsaavidt som de ligge udenfor den almindelige Betragtnings- og Beregnings-Maade. Naar han aabenbarede dem for Nogen, vilde sandsynligviis Flere komme til Kundskab derom, og da vilde han muligen risikere at komme paa Bidstrup, og saaledes blive sat ud af Stand til at virke for sine Planer. Det kan Ridderen naturligviis ikke være tjent med og derfor meddeler han

intet Menneske hele sin Plan, men lader vel af og til falde enkelte tvetydige og mystiske Ord om Noget i den Retning, thi han ønsker gjerne, saameget muligt, at præparere sine høistærede Samtidige til, om muligt, at kunne blive Medspillere i Samtidens eller den nærmest paafølgende Fremtids Drama, hvis Hovedrolle Ridderen selv indstuderer; thi han veed, at eftersom een og samme Tid sjelden har mange Troes-Riddere, der tillige ere sig selv rigtig bevidst som saadanne, saa spiller Troens Ridder i Regelen Titelrollen i sin Tids Drama, navnlig i en vis Retning, eller bereder sig dog i det Mindste paa at spille den paa sit Sted; men er forresten inderlig glad over, om det samtidigt indstuderes og opføres paa flere Steder, thi Troens Ridder er intet mindre end jaloux eller misundelig. Han indstuderer derfor ikke sin Rolle forat være den første Mand — om ogsaa dette, paa Grund af Omstændighederne, for en Tid muligviis kan blive Tilfældet — men forat bringe Menneskeheden til at anerkjende og tilegne sig det, som han anseer nødvendigt for dens sande Vel.

Det er da ikke saa forunderligt at Ridderen ikke vil lade sig instruere af Alle og Enhver, af Peer og Poul, af Hans og Jens, Lars og Mads og flere saadanne Personer, selv om nogle af disse, ved Decla-

mationer og Gesticulationer, fagre Ord og dristige Vendinger i Forbindelse med en Art politisk Forslagenhed, ere kravlede op til de fornemste Pladser i denne Verdens Marionettheater, og blevne berømte, ja maaskee verdensberømte Personer. Han lader disse Folk declamere og gesticulere; snakke op og snakke ned; stikke Næserne sammen; pjatte i Munden paa hverandre; tage hinanden under Armen eller ved Vingebenet, eftersom det convenerer; gjøre hinanden Complimenter eller vende hinanden Ryggen o. s. v. Derom bekymrer Ridderen sig ikke, men gaaer sin egen rolige Gang ad den Vei, han troer at burde følge og have faaet Anviisning til at følge, for at bidrage til Løsningen af Menneskehedens Livsopgave.

Nu ville vist de indbildte Troeshelte og philosophiske Vindbeutler og Pjattehoveder, der troe sig at være i Besiddelse af al Verdens Viisdom, men som forresten sjelden ere i Stand til at tænke mere end en halv Tanke eller et endnu mindre Stykke af en fornuftig Tanke — indvende: at naar Ridderen „gaaer sin egen Gang“, og saaledes, ved ikke at danne sine Grundprinciper efter den herskende Tænkemaade, er en Art Særling, saa kan han heller ikke indvirke paa Omverdenen. Dette er den sædvanlige Cirkel i Nutidens Tænkning, som hænger nøie sammen med hele dens Guds- og Verdens-Anskuelse, og hele dens

Maade at være og raisonnere paa. Hertil svarer Ridderen: fordi En gaaer i denne Verden paa sin egen Maade, saa gaaer han dog derfor ikke udenfor Verden; fordi han ikke er Alverdens Jabroder og Abekat, derfor kan han godt indvirke paa den i en bedre Retning, ikke blot ligesaameget som de, der ere dens Abekatte, men endogsaa meget mere, og hvad Troes-Ridderen indvirker paa Verden, er som oftest, paa Grund af dets Qvalitet, større og vigtigere i dets Følger, end det som ellers i Menneskenes Øine tilsyneladende er meget større og vigtigere; kort sagt: fordi han ikke lærer eller modtager af Alle, derfor bliver han dog ikke mindre skikket til at gavne Alle eller Saamange, som han kan naae til og ikke ville forhærde sig imod hans Indvirkning. Apostelen Paulus bevidner selv: at han kun har modtaget og lært af Een (Gal. 1, 11. 12), og imedens han lærte, synes han mest at have levet for sig selv *); men siden fremtraadte

*) I den Tid af omtrent 5 Aar, som ligger imellem Pauli Tilbagekomst fra Arabien og Damascus, 3 Aar efter hans Omvendelse (Ap. G. 9, 25 flg., cfr. 2 Cor. 11, 32. 33 og Gal. 1, 17—19) og hans Fremtræden i Antiochien (Ap. G. 11, 25) — vides Intet om ham. Han synes derfor at have tilbragt denne Tid i Stilhed, for saaledes, ved den guddommelige Bistand, at uddanne sig for sin paafølgende Apostelvirksomhed.

han for at lære, for at gavne Alle. Han, som var „fri fra Alle" (Ingen underkastet eller underdanig), gjorde sig selv til „Alles Tjener, for at han overalt kunde vinde og frelse Nogle." I en endnu høiere Grad gjælder dette om Christus. Han modtog kun af Een, imedens Mange modtoge af ham.

Man skal overhoved ikke lade sig besnære ved en saa falsk Philosophie, som den her antydede. Den gaaer ud paa at gjøre ethvert fornuftigt Individ til en ussel, uselvstændig Skabning, til en Slave af Mennesker, der ved at skrabe sammen fra alle Kanter saakaldte Kundskaber og Grundsætninger, skraber et aandeligt Chaos, en forvirret aandelig Masse ind i sig selv, og idet han selv bliver Sædet for denne brogede, denne chaotiske Masse, bliver han aandelig forvirret, uden Grundsætninger og uden Holdning i Livet. Han troer at være i Samklang med hele Verden, eller dog en stor Deel deraf, og troer saaledes at være ovenpaa, fordi han just har udpyntet sig med dens forskjelligartede, brogede Fjer; men naar det kommer til Stykket er han i Grunden maaskee ikke enig med Nogen. Men han lagde dog stedse Vind paa at tale Folk efter Munden. Saadanne Lærere, saadanne falske Philosopher og Propheter, som findes til alle Tider, ere derfor at sammenligne med

de falske Propheter i Israel, der stedse lagde an paa at tale saaledes, som det behagede Kongerne og de Mægtige; men de talte af Løgnens Aand, ifølge de ægte Propheters Udsagn og Vidnesbyrd. Det var Løgnens ikke Sandhedens Aand, der bragte dem til at tale som Mængden og de Mægtige vilde høre, og det Samme har den gjort til alle Tider. Dette er den elendige Enighed og Harmonie som Verden lægger saameget an paa og praler saameget af.

Denne Vei gaaer ikke Troens Ridder. Han søger først det faste Støttepunct og Princip for Livet, uden at bekymre sig om det stemmer overeens med den øvrige Mængdes eller ei. Han veed, at hans Liv faaer aldrig Holdning og Kraft paa den Maade, at han stedse støtter sig nu til Denne, nu til Hiin, eller i et Stykke til En, i et andet Stykke til en Anden o. s. v., saaledes som det ellers i Almindelighed skeer med Verdens-Mennesket, saa at Kjernen i hans (Hverdags-Menneskets) Kundskab, Kjernen i hans Livsprinciper — om de ellers indeholde Noget, der fortjener dette Navn — bestaaer af lutter Stumper og Stykker, hentede fra Peer og Poul, nu fra Denne, nu fra Hiin, alt efter Tilfælde, Convenientser og Omstændigheder. Derfor er Troens Ridder ikke udsat for, at hans Livsprincip eller Grundsætninger i det Væsentlige rokkes, fordi Andres

Meninger og Principer omskifte, vise sig hule og uholdbare og forkastes. Ingen Lærd, ingen Omgangsven trækker ham med sig paa denne Maade; og om han end ellers deeltager i deres Sorg eller Glæde, Lykke eller Ulykke, saa bliver han dog ikke neddragen deri paa samme Maade som de selv; thi han betragter de selvsamme udvortes Tilskikkelser ganske anderledes, fordi hans Tro og Tillid har en ganske anderledes Holdning, Kraft og Liv end deres. Han „holder ikke Kjød for sin Arm." Han gjør aldrig sin Sjælsro afhængig af Mennesker; derfor kan den ikke i al Evighed omstødes eller tilintetgjøres af Mennesker. Troens Ridder føler sig ligesaalidt generet eller nedtrykt derved: at Andre ansee ham for Særling, „Sværmer", „indbildsk", „forfængelig", „vantro", „Kjætter", Hedning, Jøde eller Muhamedaner; at de hviske til hinanden, naar han gaaer dem forbi paa Gaden, enten sætte en spodsk Mine op, naar de have hørt nogen formeentlige Daarskaber eller Taabeligheder om Ridderen, eller et vist Udtryk af Medlidenhed, der vel skal sige saameget som: „det gjør mig inderlig ondt, at Du Stakkel, som ellers skal være en ret skikkelig Fyr, kan være saa sær og eenfoldig, saa indbildsk og taabelig, og gaae med Hovedet fuldt af Griller, der ikke staae til at realisere"; eller naar en eller anden vigtig eller

høitstaaende Person, udmærket ved Rigdom, Rang eller Indflydelse, ved Synet af Troens Ridder slaaer Dinene ned, som om Samme skammede sig paa Ridderens Vegne — hvilken Følelse vi ikke see os i Stand til at skildre, og ville ei forsøge derpaa, for ikke at profanere den ved at trække den frem ud af dens fornemme Skjul — saa finder Troens Ridder sig, som sagt, ligesaalidt generet eller nedtrykt derved, som han føler eller vilde føle sig smigret og ophøiet ved: at han af Folk fra det aandelige „Pjaltenborg" bliver rost eller bedømt paa en favorabel Maade, og i en eller flere Henseender anseet for en Pokkers Karl, paapeget paa Gaden, med de Ord: der gaaer han, den store, berømte Mand ꝛc. Undertiden har Ridderen dog ogsaa mødt en ham ubekjendt Person med blid og venlig Mine, hvori der var et saadant Udtryk, som syntes at antyde gode Tanker og Følelser med Hensyn til Troens Ridder, som Vedkommende maaskee kjendte af Anseelse. Dette glædede Troens Ridder vel i flere Henseender, men især af følgende Grunde: Menneskeslægten har i lang Tid stræbt og stræber endnu bort fra det Naturlige overhoved; thi i det Naturlige skal Synden især indeholdes, sige Theologerne, og man anseer det saaledes for en christelig Pligt og Skyldighed, at ignorere og paa alle mulige Maader undertrykke det

Naturlige hos Mennesket. Heraf kommer da, blandt Andet, ogsaa det: at de Fleste vænne sig til at oversee eller ringeagte den Mine, det Udtryk, som de Flestes eller dog Manges Charakteer afpræger i deres Ansigt, samt andre derhenhørende Gebærder og Legemsbevægelser, og berøve sig selv derved et, naar det bruges med Varsomhed og Skjønsomhed, vigtigt Hjelpemiddel til at kunne bedømme et Mennes-kes Charakteer og Tænkemaade. Derimod naar En, selv den ubetydeligste og mest overfladiske Person, i deres Paahør siger nogle smukke Ord, saa hedder det strax: det er en fortræffelig, en høitbegavet, en ægte christelig Mand o. s. v., saa troer man ham som et Orakel, om ogsaa flere Ting i Vedkommendes Liv, i Forbindelse med hele hans Ydre, taler afgjort der-imod. Nu circulerer denne Roes, i Særdeleshed naar det er en vis Vennekreds om at gjøre at udbrede den, og den, som berømmes for sine Dyder og Fuld-kommenheder, vil nu om føie Tid have vundet den offentlige Mening, eller dog en Deel deraf, især naar han er kongelig Embedsmand eller staaer høit paa Straaet. Paa denne Maade kan det skee, hvor-paa der haves mere end eet Exempel, at selv den sorteste Jesuit, selv den mest hjerteløse af Hovmod og Egoisme indsnørede Geistlige, naar han kun taler godt, har en god Stemme og veed at bruge smukke og vel-

klingende Ord, kan henrive Tilhørerne, selv da, naar hans Tale mangler den ægte christelige Kjerne, og at han saaledes forekommer Mange at være en Lysets Engel. Disse velklingende Ord veie Mere end alt Andet hos disse Mennesker, der synes at finde Behag i saaledes at lade sig trække ved Ørene, forlede og forblinde blot ved denne ene, uden Tvivl mest bedrageriske Sands, Hørelsen*). Man tager i Regelen aldeles intet Hensyn til Vedkommendes ydre Væsen, selv naar deres Sindelag afpræger sig deri. Ordene ere dem Alt, og de dømme blot derefter. Dette gjør sandsynligviis ikke den Ubekjendte med den venlige Mine; han gaaer ikke blot efter Hørelsen, men ogsaa efter Synet o. s. v.; derfor seer han paa Troens Ridder, naar han møder ham, med en Art Venlighed og Velvillie, da han finder det Gode, ikke det Onde, som han har hørt om Troens Ridder, bestyrket ved hans Udvortes — thi det vilde dog ikke være meget rimeligt, at tænke sig, at han alene havde hørt Godt, og Mændene med de sure og vigtige eller ynkende Ansigter alene Ondt om Troens Ridder — dette er det, som glæder Ridderen, mere fordi det er ham et Tegn paa, at dette Menneske nogen=

*) Det Bedrageriske bestaaer ikke deri, at man hører feil; men deri, at de smukke Ord ikke svare til Virkeligheden.

kunde har bevaret den naturlige sunde Sands, og saaledes undgaaet en væsentlig Deel af den herskende Fordærvelse, end fordi han selv, strængt taget, trænger dertil for at bevare sit Hjertes Fred og indre Tilfredshed.

Dersom iøvrigt Verden vidste, hvor lidet Ridderen egentlig, for sin egen Person, sætter Priis paa dens Roes og Daddel, saa vilde den sikkert ofte geraade i Forvirring og Forlegenhed, og ikke vide, hvad den egentlig skulde gjøre ved en saadan Person. Men det veed den jo ikke, og da Troens Ridder i Alt har Hensyn til Andre, ikke mindre end til sig selv, saa er det ogsaa naturligt, at han glæder sig ved Andres oprigtige og velmeente Bifald og Roes, mere for de Rosendes end for sin egen Skyld. Af samme Grund, og som Følge deraf fremstiller han sjelden sin Sindsstemnings Forhold til Andres Roes og Daddel i dens Nøgenhed, da den ofte vilde skade mere end gavne hans Indflydelse til det Gode hos Andre. Dette, ligesom flere Ting, fremhæves derfor nærmest i den Hensigt, at Læseren kan blive i Stand til at tænke sig ind i Troes-Ridderens Personlighed, hvilket de neppe ere i Stand til uden Veiledning, for dog at lære at kjende den, om den muligviis kunde have Noget interessant, tiltrækkende eller velgjørende ved sig. Hvis dette ikke befindes at være Tilfældet,

saa maa man desaarsag ikke genere sig; thi er endogsaa Ridderens Personlighed, seet i Frastand gjennem Skrifter og Rygter, maaskee noget aparte, keitet eller kantet, saa har det endnu gode Veie med Hensyn til hans private Liv; thi da Ridderen er langt fra at være et menneskesky noli me tangere, saa veed han, af egen Erfaring, at naar han først kommer til at omgaaes Folk, bliver det godt, og Kanterne mærkes ikke. Dette er ingen Modsigelse, og ligesaalidt en hegelsk Antinomie, — hvilket en Hegelianer muligviis kunde troe, — men ligger deels deri, at det gode Gemyt, Ridderen prætenderer at være i Besiddelse af, kan i det nære Forhold vise sig paa mange Maader, som ikke tilhøre det fjerne Forhold; deels deri, at de skarpe Kanter hos Ridderen fremtræde altid imod Menneskenes Principer, Anskuelser og Handlemaade, hvorimod den Godhed, som er ham mest naturlig og eiendommelig, fremtræder i Forholdet til de concrete Personer, han har for sig. Som Følge heraf faaer han let Adgang til Familierne; — thi er han end ingen udmærket Selskabsmand, saa er han dog i det Mindste ved slige Leiligheder hverken sig selv eller andre til Besvær — og selv der, hvor man, medens man kjendte ham kun af Rygtet, fandt at han var en Smule betænkelig, kommer man, ved det personlige Bekjendtskab, til at

holde meget af ham. Frøkenen finder ham undertiden vakker og elskværdig, Fruen er saare tilbøielig til at gjøre ham til sin Svigersøn, selv naar det slet ikke haster med den elskværdige Datter, der endnu kan vælge imellem haabefulde unge Mænd. Fader og Broder ere ogsaa venlige og forekommende. Ridderen siger ikke dette for at broute eller være stolt deraf, — thi den egentlige Stolthed kjender Ridderen ikke, men kun Følelsen af det sande menneskelige Værd — og endnu mindre siger han det i den Hensigt at saare nogen øm eller kjærlig Følelse derved, men han anfører det kun for at vise, at ogsaa paa denne Maade, i disse Forholde har Ridderen, formedelst den ham eiendommelige Sindsstemning, en Indflydelse, som han tydelig føler og indseer, at han ellers ikke vilde have, naar han kun var i Besiddelse af det trivielle hverdagslige Sindelag og Sindsstemning, selv om han iøvrigt besad de samme udvortes Fuldkommenheder, Færdigheder og Goder maaskee i en høiere Grad. Med eet Ord: alle Ridderens Eiendommeligheder, ere, forsaavidt de høre væsentlig med til hans Characteer, at henføre til Troens Sindsstemning og til det som hænger sammen dermed; men denne Sindsstemning er igjen efterhaanden frembragt ved hans Retning mod Gud og den faste Beslutning, at bruge

ham, og ingen Anden, som Veiviser igjennem Livet. Denne Beslutning er igjen fremgaaet af fromme Betragtninger af Livet, Verden og dens Skaber, Opholder og Styrer, styrkede og opklarede ved Tilskikkelser i Livet, og høiere Vink.

Vi vide vel at vore høistærede Samtidige ikke ynde denne Materie, (Læren om de høiere Vink), og vi ville derfor fatte os kort derom. Imidlertid ville vi dog gjøre dem det Samvittighedsspørgsmaal: om de trøste dem til uden videre at forkaste alle saadanne Vink, at forkaste Syner, Drømme og overhoved alle saadanne Former for den høiere Aabenbaring og Meddelelse fra Guddommen eller de høiere Aander, som vare saa hyppige i Oldtiden, hvorom der navnlig haves saa mange Vidnesbyrd i Skriften, som Præsterne og de Orthodoxe altsaa synes at burde antage — eller man ikke fortrøster sig dertil? I det første Tilfælde bliver Sagen at betragte fra to Sider. Forkaster man nemlig alle saadanne usædvanlige Meddelelser eller Aabenbarings-Arter, saa kan man nemlig enten nægte, at de nogensinde have existeret undtagen i Menneskenes egen Indbildning, eller man kan indrømme: at de vel have fundet Sted i Fordums-Dage, saalænge Menneskeslægten endnu stod paa et Umiddelbarhedens og Ufuldkommenhedens Standpunct; imedens den bedre oplyste og mere uddannede Menne-

skeslægt nutildags ikke behøver dem, hvoraf igjen følger, at de nu ikke mere gives, eftersom Menneskehedens Idee, som man stundom pleier at sige, ikke gaaer sin Virkeliggjørelse imøde ad unødvendige Omveie, ikke bruger saadanne Midler til Menneskehedens Fuldkommenhed, som ere forældede og aldeles overflødige. Dersom man nu nægter, at saadanne høiere Vink, der hos enkelte Mennesker have fremkaldt en Art umiddelbar Vished, nogensinde ere blevne Menneskene til Deel, saa maa man consequent komme til at forkaste Troen, i dens egentlige, meest eiendommelige og ophøiede Betydning, og der kan da heller ikke være Tale om nogen Troes-Ridder; men til disse hører idetmindste ikke Forfatteren af „Frygt og Bæven", thi han synes ligefrem at gaae ind paa Forholdet mellem Gud og Abraham, saaledes som det fremstilles i Genesis idetmindste i dets Hovedmomenter. Men hvorfor han saa lader Abraham troe: at han i Kraft af det Absurde skulde faae Isaak igjen, det kan jeg ikke indsee; antager man nemlig paa den ene Side, at der idetmindste for Abraham, navnlig angaaende Isaak, gaves Vink, Tilsagn eller Løvter fra Gud, eller overhoved Noget, Abraham ligesom maatte nødes til at forklare sig saaledes, og dog paa den anden Side lader ham troe at han vilde beholde Isaak eller faae ham igjen „i Kraft af det Absurde", saa ligger

deri ligefrem, enten: at man aldeles ingen Notits tager af disse Vink, disse Meddelelser (og dette, som det synes, af den Grund, at man lader Troen være „i Kraft af det Absurde"), eller hvis man gjør det, dog henfører disse Vink, disse Meddelelser til det Absurde; thi det var netop i Kraft af dem at Abraham troede, og i Kraft af Troen paa dem og paa Guds Sanddruhed at han beholdt Isaak (s. ovenf. S. 45–48).

Tænker man sig derimod Sagen saaledes, at de ovenanførte Betingelser for Troen i dens eminente Skikkelse ikke engang gaves i hine Tider, saa kunne vi vel forklare os, at man studser og „bliver paralytisk" over en saadan Troens Ridder, som Abraham, der tvertimod al menneskelig Forstands Beregning og uden høiere Vink, alene „i Kraft af det Absurde" troede at faae og virkelig fik Isaak tilbage; men den samme Forbauselse maa da ogsaa den Troes-Ridder fremkalde, der paa samme Maade nu troer at faae Prindsessen. Men jeg kan hverken indrømme, at der gives saadanne Troes-Riddere, der i Grunden ikke ere Troes-Riddere, og heller ikke kan jeg paa den anden Side — naar man muligen skulde antage, at Abrahams Tro vel var i Kraft af Meddelelse fra Gud, den nulevende Troes-Ridders derimod ikke — indsee Nødvendigheden eller endogsaa Muligheden af at Menneskeheden skulde være ble-

ven saa totalt forandret, at der vel i gamle Dage gaves Vink og Meddelelser fra Gud, nu derimod ikke, og at det, som Følge deraf, var nødvendigt at antage: at hvis der nu gaves Een eller Flere, der troede Noget, imod al Sandsynlighed, med samme eller lignende Fasthed og Urokkelighed som Abraham troede fordum, disse da nu maatte antages at troe „i Kraft af det Absurde", da ingen Vink mere gives Menneskene fra Gud.

Min inderste Overbevisning er — vedblev Troens Ridder — at ligesom Ingen i de gamle Dage fast og urokkelig troede paa Opfyldelsen af nogensomhelst vigtig Ting eller Begivenhed, der var aldeles uafhængig af Mennesker og laae udenfor al Forstands Beregning, undtagen paa Grund af en høiere Meddelelse, saaledes kan heller Ingen i vore Dage med en urokkelig Fasthed troe at Noget skeer, der ligger aldeles uden for det Sædvanlige og Rimelige, undtagen af en lignende Grund. Dette ligger ganske ligefrem i Sagens egen Natur. Hvorpaa skulde man nemlig støtte sin Vished, sin Sikkerhed, sin Tro angaaende Noget, som er aldeles usandsynligt og udenfor al menneskelig Beregning, hvis der ikke var et høiere Væsen, som paa den ene Side er uafhængigt af og ophøiet over de indskrænkede Væsener, over Menneskene, og paa den anden

Side staaer i en vis Forhold til, i en vis Forbindelse med dem, navnlig naar de selv ville og stræbe derefter? Thi hvem vil tye til det Absurde, saalænge man har noget andet og bedre at holde sig til? Skjondt nu dette Forhold i den nærværende Tid er bleven aldeles forrykket, skjondt Troen hos de Fleste er forvandlet til en død Tro, til en blot Antagen, og skjondt saaledes det bevidste og levende Gudsforhold, som omfatter hele Livet, næsten ikke mere existerer, undtagen hos enkelte Mennesker, der da som oftest ere lidet bekjendte og leve i Stilhed i deres levende Gudsforhold —: saa beviser dog dette aldeles intet imod Virkeligheden; men forklarer vel paa den anden Side, at man ikke kjender eller forstaaer de Virkninger, der ere eiendommelige for det levende Gudsforhold; men finder dem enten indbildte, sværmeriske eller henhørende til det Absurde.

Hiin Troens Ridder, der „i Kraft af det Absurde" troer at faae Prindsessen, **existerer derfor ikke i Virkeligheden,** men er lavet eller udtænkt af Den, der vilde forsøge at vise en Grund til Troes-Ridderens Tro, da han selv manglede det rette Begreb om Troen, som han selv ikke havde erfaret.

Det Absurde, hvordan det end forstaaes, kan aldrig blive Troens Grundvold og Princip. En kan

aldrig troe Noget i *Kraft deraf*. Man kan derfor ikke stille det Absurde *saaledes*, selv om man bruger det; det maatte derimod snarere hedde: at En troer Noget, *uagtet* det er — rettere *synes* — absurd, eller tiltrods for det Absurde deri — hvis man overhoved vil stille det Absurde ved Siden af Troen og sætte det i Forbindelse med den; thi der er en uhyre Afstand imellem ikke at lade det *Absurde*, som saadant, staae Troen i Veien, forhindre den, — uagtet det ifølge sin Natur nærmest gjør det — og at sætte det som Troens *Kraft*, sige: at Troen *er* i *Kraft deraf*. Dette kan det Absurde, ifølge sin egen og Troens Natur, aldrig blive. Men saa maatte da Troen være i *Kraft af noget Andet* — naar den ikke var i Kraft af en høiere Meddelelse — f. Ex. i Kraft af den uimodstaaelige Magt, hvormed den paagjældende Tanke eller Idee paanøder sig; den Sødhed eller Salighed, som det skaffer Individet at nære denne Tanke, dette Haab, denne Tro o. s. v., med andre Ord, og forat blive ved det ovenanførte Exempel: Kjærlighedens og Længselens egen Magt, eget Tryllerie maatte synes at kunne vedligeholde den Tro hos En, at Noget *kan* skee, og *skal* skee, uagtet alle Forstandsgrunde og Raisonnements tale derimod; men selv denne Betragtning af Sagen er ganske forskjellig fra den, der lader En troe „i Kraft af det Absurde“, thi

denne Kjærlighedens Magt og Virkning i Mennesket, som unægtelig kan tage meget forskjellige Former ifolge de forskjellige Temperamenter, bliver i alle Tilfælde modsat det Absurde; den er og bliver Noget, der tilhorer Kjærlighedens Væsen, det Forhold, hvori den staaer til Menneskets hele aandelige Natur, og den Magt, den udover paa Mennesket, hvilken stedse paa den ene Side har noget Forklarligt, paa den anden noget Uforklarligt, men aldrig noget der kan siges at være Absurd. Skulde der endog hos en som elsker, gives enkelte udvortes Yttringer af Kjærlighedens indvortes Magt, der kunde henføres under det Absurdes Kategorie, saa vil dette dog aldrig komme til at gjælde om Kjærligheden betragtet som den indre Kraft og Liv, som det bevægende Moment; og folgelig kunde En, som ovenfor sagt, ingenlunde siges at troe i Kraft af det Absurde at han skulde faae Prindsessen, selv om han virkelig troede det uden høiere Vink derom; thi det vilde da netop være at tilskrive den deels naturlige deels overnaturlige, uforklarlige og næsten magiske eller dæmoniske Indvirkning, Tanken om Prindsessen havde paa ham, men aldeles ikke det Absurde.

Det vil da af det ovenfor Udviklede være klart: at Abrahams Troe paa Opfyldelsen af det, han troede, ingenlunde har været i Kraft af det Absurde, og at

man med samme Ret, ja maaskee mere consequent kunde paastaae, at Abraham og hele hans Historie var en Fiction, som: at han troede „i Kraft af det Absurde", istedet for, som der ligefrem ligger i den historiske Beretning, i Kraft af Guds Løvter og Meddelelser til ham, i Kraft af Guds Sanddruhed, Uforanderlighed og Almagt. Men hvad der gjælder om Abraham gjælder ogsaa, om end tildeels i en ringere og forskjellig Grad, om alle andre troende Gudsmænd, der omtales i Skriften. Og hvad der gjælder om alle disse ligefra Abraham til Christi Apostle, samt Andre, der, som sande Troes-Helte, senere have lignet dem, gjælder endnu for Enhver sand Troende. Ingen Troende kan endnu fast og sikkert troe Noget specielt, der ligger over og udenfor den menneskelige Forstands Beregning, og i et vist Tidsrum vente dets Opfyldelse, undtagen han derom har faaet et høiere Vink; og gjør En det alligevel, er han ingen ægte Troeshelt eller Troes-Ridder. Derfor beroer ogsaa al sand og urokkelig Tro paa en eller anden Art guddommelig Aabenbaring, saavel i Almindelighed, som i alle vigtige Enkeltheder. **En Troes Ridder i Kraft af det Absurde er folgelig ingen Troes-Ridder, men kun en Fiction.**

Iøvrigt haabe vi, ved det, som ovenfor er sagt om Troes-Ridderens Guds- og Verdensforhold, hans Stemninger og Tilstande, at have bidraget Noget til, at Læseren kan see Troen og Troens Ridder fra en anden Side end den, hvorfra Forf. af „Frygt og Bæven" har seet dem, og derved bedre sættes i Stand til, at sætte sig ind i Sagen eller i det mindste tænke over den. Det vilde ogsaa især glæde os, om Joh. de silentio heri kunde finde nogle saadanne Oplysninger eller Bemærkninger, som han ansaae det Umagen værd at lægge Mærke til.

III.

Troes-Paradoxet, saaledes som det fremtræder i „Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift af Johannes Climacus.“

I det Foregaaende have vi søgt at oplyse Beskaffenheden af det Forhold, hvori Forfatteren af „Frygt og Bæven“ stiller det Absurde, Paradoxet, til den simple og eenfoldige religiøse Tro, saaledes som den, i dens oprindelige Skikkelse, findes hos Fader Abraham, eller bestemtere: søgt at godtgjøre, at et saadant Forhold aldeles ikke kan antages, og at Abrahams Tro var intet mindre end i Kraft af det Absurde, intet mindre end et Paradox, samt at det Selvsamme gjælder om Enhver, der har den samme eller en lignende Tro. Til det samme Resultat ere vi ogsaa komne ved at betragte Sagen i det bestemte, af Johannes de silentio anførte Tilfælde: Troes-Ridderens Forhold til Prindsessen.

Man er imidlertid ikke bleven staaende ved Troen, saaledes som den fandtes hos Abraham; men Johannes Climacus har i „afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de philosopiske Smuler" atter fremdraget Læren om Troen, som „i Kraft af det Absurde", som Paradoxet, og denne Gang fremtræder den deels under en ny Form, deels og fornemmelig med et nyt og bestemt Indhold. Naar vi have sagt: ny Form og nyt Indhold, saa er dette maaskee, strængt taget, mindre rigtigt; thi Beskaffenheden af det Absurde, i Kraft af hvilket Abrahams Tro siges at have været, er intetsteds angivet, og mangler saaledes, som det synes, baade Indhold og Form, eller med andre Ord: en bestemt Objectivitet, uagtet der siges paa saa mange Steder, at hvad han gjorde, gjorde han „i Kraft af det Absurde." Dette er derimod ganske anderledes med Paradoxet i „Efterskriften." Her fremtræder det under en bestemt Form med et bestemt Indhold. Det fremtræder her som en historisk Begivenhed, ja, som den mærkværdigste af alle historiske Begivenheder — forudsat, at det virkelig er en historisk Begivenhed; — det fremtræder her som Incarnationen, som Guds Kjødvorden, og bestaaer altsaa deri: at Gud, til en bestemt Tid, paa et bestemt Sted, „blev Kjød", lod sig føde af en Qvinde, blev Menneske. Dette

fremlyser af følgende Steder i „Efterskriften." S. 438: „I denne Modsigelse er Existentsen paradox accentueret, og Distinctionen her og hisset absolut bestemmet derved, at Existentsen er paradox accentueret, fordi det Evige selv er blevet til i et Moment af Tiden." S. 439: „Idet nemlig det Evige er blevet til i et Tids-Moment, kommer det existerende Individ ikke til i Tiden at forholde sig til det Evige eller befinde sig paa sit Forhold (dette er A *)), men i Tiden til at forholde sig til det Evige i Tiden, saa altsaa Forholdet er indenfor Tiden, hvilket Forhold er lige stridende imod al Tænkning, hvad enten man reflecterer paa Individet eller paa Guden." S. 446: „Men at den efter sit Væsen Evige bliver til i Tiden, fødes, voxer, døer, er et Brud mod al Tænkning"; og endelig: „Hvilket er nu det Absurde? Det Absurde er, at den evige Salig-

*) For dem, der ikke kjende „Efterskriften", bemærkes: at Forfatteren bruger A og B, eller „det Religieuse A" og „det Religieuse B" for derved at betegne to hinanden modsatte religiøse Anskuelser eller Gudsforhold. Han distingverer dem selv i al Korthed saaledes: „I det Religieuse *A* er det Evige ubique et nusquam (allesteds og intetsteds), men skjult af Existentsens Virkelighed; i det Paradox-Religieuse er det Evige paa et bestemt Sted og dette er netop Bruddet med Immanentsen" (S. 439). Ved det Første angives der en Art Pantheisme, ved det Sidste den kirkelig-christelige Anskuelse.

hed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet o. s. v., er bleven til aldeles som et enkelt Menneske, ikke til at skjelne fra et andet Menneske"; o. s. v.

Saaledes, paa denne bestemte Maade, med dette bestemte Indhold, i denne bestemte Form er Troens Paradox udtrykt og fremsat i „Efterskriften." Sammenligne vi nu altsaa Paradoxet, det Absurde, saaledes som det findes i dette Skrift, med Paradoxet i „Frygt og Bæven", da møder os tilvisse mere end een Vanskelighed, vi kunde næsten fristes til at sige Modsigelse.

Den første af disse Vanskeligheder bestaaer, som det forekommer os, deri, at, naar det Absurde, naar Troens Paradox netop sættes deri: „at Gud er bleven til, er født, har voxet" o. s. v., saa kunne vi ikke indsee, hvorledes der kan tales om Paradoxet (dette Troens concrete Paradox) paa en Tid, der gaaer langt forud for hiin Begivenhed; thi, dersom Paradoxet bestaaer i, „at Gud er bleven til, er født, har voxet o. s. v., er bleven til aldeles som et enkelt Menneske, ikke til at skjelne fra et andet Menneske" m. m., saa fremkom Troens Paradox netop paa den Tid, da dette skete og har existeert siden den Tid, nøiere bestemt i 1850 Aar, hvorimod det selvfølgeligen ikke kan

have existeret før den Tid; thi denne Begivenhed er saa sjelden, saa charakteristisk, at den ikke godt kan forvexles med nogen Anden, og Historien beretter heller ikke, at Saadant er skeet oftere. Antages nu dette, da det er saa ganske simpelt og klart, og ligefrem en Følge af Forf.s (Johannes Climacus) bestemte Fremstilling af Paradoxet i „Efterskriften", samt deraf, at Paradoxet i „Frygt og Bæven" ikke har faaet nogensomhelst bestemt Skikkelse, nogen bestemt Form, noget bestemt Indhold (idet der kun siges, at Abraham troede i Kraft deraf o. s. v.) — saa kan Abrahams Tro ikke have været i Kraft af det Absurde, da Abraham, som bekjendt, levede henved et Par Tusind Aar førend „Gud blev til, fødtes, voxede" o. s. v., og Paradoxet saaledes umuligt kunde existere paa Abrahams Tid. Læseren vil kunne indsee, at denne Slutning er rigtig, ja, at vi have seet os nødsaget til at slutte saaledes, efter at vi først vare begyndt at reflectere over Paradoxet i „Efterskriften", dets Natur og Væsen. Havde Forf. talt om flere Paradoxer og f. Ex. skjelnet imellem det forchristelige og christelige Paradox eller paa andre Maader fundet ud, at der gaves flere saadanne Paradoxer, hvoraf ethvert for sig kunde ansees, var at ansee som Troens Paradox, saa var der en Udvei, saa kunde det endda gaae med Abrahams Tro i Kraft

af Paradoxet, i Kraft af det Absurde. Men, da det Absurde, saaledes som det fremsættes i „Efterskriften", er saa tydeligt og bestemt, og desuden saa charakteristisk, at det ikke tør eller kan forvexles med noget Andet, eftersom Forf. selv spørger: „Hvilket er nu det Absurde?" og svarer ligefrem derpaa: „Det Absurde er, at den evige Salighed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet" o. s. v. — saa bliver, efter vor Formening, den ovenfor fremsatte Slutning: at Abrahams Tro (selv naar den blot betragtes fra denne Side, i dette Forhold), ikke kan have været i Kraft af det Absurde — uundgaaelig.

Forfølge vi nu videre Tankegangen og de Consequentser, som følge umiddelbart heraf, saa sige vi fremdeles: dersom det er eiendommeligt for Troen at være hvad den er, at være Tro i Kraft af det Absurde, og det synes de Herrer de silentio og Climacus at være enige om; og dersom „det Absurde bestaaer i", at den evige Salighed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, „har voxet" o. s. v. — saa følger ligefrem deraf, at Troen som saadan ikke existerede før den Tid, „Gud blev til, fødtes, voxede" o. s. v., altsaa ikke paa Abrahams Tid. Der kan saaledes ikke hos Abraham være tale om Tro i den formeentlig rigtige og egentlige Forstand, og vi kunne i Grunden slet ikke

begribe, at den Forfatter, som *først* knytter Troen fast til det Absurde og gjør den aldeles afhængig deraf, og som *dernæst* forklarer det Absurde paa ovenanførte Maade — kan antage, at *Abraham* var i Besiddelse af den sande og virkelige Tro. Dette var den *anden Vanskelighed*. Vi kunne ikke indsee, hvorledes den kan undgaaes, og vi have heri kun et nyt Beviis paa, i hvilken Forlegenhed man kan komme ved at antage, at Troen er i Kraft af det Absurde og ellers ikke kan ansees for *Tro*.

Men selv om vi nu antage, — hvad vi strengt taget ikke ere nødte til ifølge de nysanførte Consequentser — at Abraham dog ogsaa havde en Art Tro, saa er det dog, under alle Omstændigheder klart og sikkert, at *Abrahams Tro var ganske forskjellig fra den saakaldte christne Tro*, var af en ganske anden Art end den Tro, som senere byggedes paa „*det Absurde, at den evige Salighed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet*“ o. s. v.; thi herved er Troens Grundvold og dens Princip aldeles forandret, og Troen, som Følge deraf, bleven *Noget ganske forskjelligt fra hvad den tidligere var*, selv naar man antager, at der tidligere var en Art Tro. Men forholder dette sig saaledes, og er Troen ved *Christi Fremtræden* paa Jorden ble=

ven aldeles forskjellig fra det, som den tidligere var, saa forskjellig, at den ret egentlig først da kan siges at være bleven Tro —: hvorledes kan det saa forstaaes eller forklares, at Christus og Apostlene uden videre henvise til Abrahams Tro, og fremstille ham som de Troendes Fader og Mønster for alle Troende? Dersom Forholdet mellem Abrahams Tro (forudsat at han havde Troen, eller i det mindste en vis Tro) og den Tro, som blev gjort gjældende derved, „at Gud er bleven til, er født, har voxet“ o. s. v., er saaledes, som det nødvendigviis maa blive ifølge det Ovenanførte, ifølge Troens Forhold til det Absurde, og det Absurdes hele Beskaffenhed (see ovenfor) —: saa var det aldeles nødvendigt, at Christus og Apostlene havde gjort opmærksom derpaa, idet de omtalte Abrahams Tro. De maatte have sagt omtrent saaledes: „men naar vi rose og anbefale Eder Abrahams Tro som god og gyldig, ja som fortrinlig i sit Slags, betragtet som den gamle, eenfoldige Tro, maae vi dog gjøre Eder opmærksom paa, at denne gamle Tro som Fader Abraham havde, og som dengang havde god Virkning, nu ikke længer er tilstrækkelig; nu fordres der rigtignok noget ganske Andet og Mere, nu maa Troen være i Kraft af det Absurde, og dette Absurde er noget, der ikke før har existeret, thi det bestaaer just deri og er

hverken mere eller mindre end dette: „at den evige Salighed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet" o. s. v. Dette maa I ikke glemme, thi hvis dette ikke er Grundvolden og Principet for Eders Tro, saa er Eders Tro ikke den rette, sande, christelige Tro, saa kunne I ikke være Christne". Denne Forklaring, denne Advarsel eller en lignende, var det, saa forekommer det os, aldeles nødvendigt at tilføie i det Dieblik Apostlene eller andre christelige Lærere vilde anbefale Abrahams Tro, forat afværge, at de Christne muligen skulde gaae hen og indbilde sig, at de havde den sande og ægte christelige Tro, uagtet de kun vare i Besiddelse af Abrahams Tro eller af en dermed fuldkommen beslægtet Tro, og det sandsynligviis kun af en ringere Udgave af samme Art. Dette have de imidlertid ikke gjort, og hiin Forskjel mellem den forchristelige og christelige Tro synes derfor ikke at have været tilstede i deres religiøse Bevidsthed.

Forend vi forlade det første Punct i denne Betragtning af det christelige Troes-Paradox i „Efterskriften" i dets Forhold til det saakaldte forchristelige Paradox, eller til Abrahams Tro, hvorom der nærmest har været Tale i det Foregaaende: maae vi endnu mere bestemt fremhæve begges Forhold eller rettere, den Førstes Forhold og den Sidstes

Ikkeforhold til Paradoxet, til det Absurde. Uagtet vi ovenfor have paavist, at der, ifølge den i „Efterskriften“ givne bestemte Forklaring af Paradoxet, og Troens Forhold dertil, strengt taget ikke kan være Tale om Tro i den forchristelige Tid, da Paradoxet som saadant, endnu ikke existerede: saa foretrække vi dog at opgive eller oversee denne strænge Consequents og antage, at Troen har existeret saavel i den forchristelige som den christelige Tid, og navnlig, at den fandtes hos Abraham. Men heraf følger da igjen paa den anden Side, at den forchristelige og den christelige Troes Forhold til Paradoxet, til det Absurde bliver aldeles modsat, eller, med andre Ord: at den forchristelige Tro aldeles intet har at gjøre med Paradoxet, med det Absurde, ikke staaer i noget Forhold dertil, medens den christelige Tro alene staaer i Forhold til Paradoxet, til det Absurde. Denne Consequents understøttes da ogsaa ved Betragtningen af de to nævnte Skrifter „Frygt og Bæven“ og „Efterskriften“; thi om det Paradox, i Kraft af hvilket Abrahams Tro siges at have været, har man, som ovenfor bemærket, aldeles Intet faaet at vide, og man vil da ogsaa vanskelig kunne indsee og angive, hvori dette Absurde skulde have bestaaet. Vi have desuden i det Foregaaende søgt at vise, at Abrahams Tro ikke

var i Kraft af det Absurde, troe ogsaa at have beviist det. Vi antage derfor at Paradoxet, at det Absurde ikke staaer i nogetsomhelst Forhold til Abrahams Tro, og dette saavel paa Grund af vore egne Beviser, som paa Grund deraf, at det indirecte fremgaaer af Mangel paa Beviser derfor i „Frygt og Bæven", samt endelig af den bestemte Angivelse af Paradoxets Indhold i „Efterskriften". Anderledes derimod med Paradoxets Forhold til den christelige Tro ifølge „Efterskriften". Det christelige Paradox fremtræder her ganske tydeligt og bestemt (see ovenfor) og det paa den Maade, at der ikke kan være Tale om, at Paradoxet, som saadant, tidligere var tilstede, der siges jo dog udtrykkelig „Hvilket er nu det Absurde? Det Absurde er, at den evige Salighed er bleven til i Tiden, at Gud er bleven til, er født, har voxet o. s. v., er bleven til aldeles som et enkelt Menneske, ikke til at skjelne fra et andet Menneske" o. s. v.; fremdeles: „Christendommen er en Existents-Meddelelse, der gjør det at existere paradoxt, og saa vanskeligt som det aldrig før har været og aldrig kan blive udenfor den" (S. 434). Paa flere Steder kaldes Christendommen „det Paradox-Religieuse", paa andre Steder siges der: at „det er Brud med al Tænkning", at det ovenfor angivne Paradox „er lige stridende imod al Tænkning, hvad enten

man reflecterer paa Individet eller paa Guden" (S. 439 og 446). Heri synes ogsaa DHrr. Professor R. Nielsen og Magister Stilling at være enige med „Efterskriftens" Forfatter. Den Første har anført flere af de herhenhørende Steder af Efterskriften, som han ligefrem synes at antage og tilegne sig*). Den Sidste er ogsaa aabenbart gaaet ind derpaa og har endogsaa paa flere Steder og paa flere Maader angivet Paradoxets Tilstedeværen i Christendommen, idet han har fremhævet flere enkelte christelige Læresætninger og paapeget, hvorledes de, hver paa sin Maade ere paradoxe, ere et „Tankekors", og saaledes enten ere at betragte som ligesaa mange Paradoxer, eller som de forskjellige Sider af det ene store christelige Paradox. Disse to Lærde have saaledes kun endnu mere stadfæstet det, som ellers noksom fremlyser af selve „Efterskriften", dette nemlig: at Paradoxet, at det Absurde, er tilstede i Christendommen, medens de, saavidt vi have bemærket, ikke tale om, at det ogsaa i den forchristelige Periode var tilstede. De synes saaledes, skjøndt kun indirecte, saa dog paa en endnu mere bestemt Maade

---

*) See „Mag. S. Kjerkegaards Johannes Climacus og Dr. H. Martensens christelige Dogmatik. En undersøgende Anmeldelse af R. Nielsen, Professor i Philosophien". Kjøbenhavn 1849.

at understøtte vor Paastand, og stiltiende at indrømme, at Paradoxet først i Christendommen er tilstede. Dog har Forf. af „Efterskriften", næsten, som det synes, uden at vide det selv, ogsaa indrømmet det Samme; thi naar han taler om „det Paradox-Religieuse", mener han dermed netop det Christelig-Religiøse, den christelige Opfattelse af det Religiøse, i Modsætning til den ikke-christelige; han mener dermed netop det, der er eiendommeligt for Christendommen, saaledes som den er bleven opfattet og nøiere bestemt ved de specielt christelige Dogmer, navnlig det tidtanførte Grunddogme eller fundamentale Læresætning: „At Gud er bleven til, er født, har voxet" o. s. v. „Efterskriftens" Forfatter har saaledes endogsaa ligefrem udtalt Noget, der i det Væsentlige falder sammen med den nys opstillede Paastand: at Paradoxet, at det Absurde, som saadant, ene og alene findes i Christendommen eller i det, som Forf. kalder det „Paradox-Religieuse". Dette var altsaa det Resultat, som Joh. Climacus er kommen til, og med ham, som det synes, Prof. R. Nielsen og Mag. Stilling i deres Undersøgelser af Forholdet mellem Tro og Viden. Og seer man Sagen fra det christelige Standpunct, gaaer man ud fra „Tro" i den Form og den Betydning, som den findes i den kirkelige Christendom, saa maa man

vistnok give disse Forfattere Ret. De for Christendommen eiendommelige Læresætninger — saasom: Læren om Treenigheden, om Guds Kjødvorden eller Menneskeblivelse, om Syndefaldet og Arvesynden (i den kirkelige Betydning), om Forsoningen eller Christi vicarierende Retfærdighed, om Christi Tilstedeværelse i Sacramenterne o. s. v. — ere Tænkningens afgjorte Fjender. Dette har Kirkens Historie igjennem en Række af Aarhundreder mere end tilstrækkelig godtgjort. Alle disse Læresætninger ere paradoxe, de udgjøre hver for sig et specielt Paradox og alle tilsammen et, hele Religionens Sphære (paa det christelige Gebet) omfattende General-Paradox (sammenlign „det Paradox-Religieuse" i „Efterskriften"), hvis Hovedpunct er den Lære: „at Gud er bleven til, aldeles som et enkelt Menneske, er født, har voxet" o. s. v., hvilket Hovedpunct Johannes Climacus med Rette især har fremhævet og accentueret. Dette er vistnok en Sandhed, som det ikke kan hjelpe at nægte, og de som bilde sig ind at forene disse Læresætninger med en virkelig Tænkning, og med de Begreber om Gud og hans Væsen, som vi maae antage for al Tænknings Forudsætning og Grundvold, de leve i Indbildningens Regioner. Mag. Stilling har altsaa Ret, naar han i denne Forstand taler og skriver om „den indbildte Forsoning

af Tro og Viden"*), navnlig naar Ordet Tro tages i christelig Betydning.

Men i det vi erklære os enige heri med de tre ærede Forfattere, maae vi dog udtrykkelig fremhæve, at det „Paradoxe", det „Absurde" i Christendommen ikke blot er paradox eller absurd for os med Hensyn og i Forhold til Forstanden eller Tænkningen i streng Forstand, men ogsaa med Hensyn og i Forhold til Fornuften eller den indre aandelige Sands for det Uendelige og Evige. Denne Udvidelse af Absurditets-Begrebet (der paa den anden Side indskrænker Anvendelsen af det Absurde), maae vi nodvendigviis, fra vort Standpunct, tilføie (see ovenfor S. 49—51); thi vi antage ikke Noget for absurd alene paa Grund af, at det ikke kan fattes eller begribes af Forstanden, men forst da, naar den indre aandelige Sands, Fornuften, selv gjennemtrængt og luttret ved den religiose Folelse, ikke kan finde sig deri, men reiser sig derimod. „Efterskriftens" Forf. har nu vel ikke, saavidt vi have lagt Mærke til, opstillet denne Adskillelse, thi han, saavelsom de andre to Forfattere, have bestandig betragtet Paradoxet kun i Forhold

*) See hans nysudkomne Afhandling om denne Sag, betitlet: "Om den indbildte Forsoning af Tro og Viden. Med særligt Hensyn til Prof. Martensens "christelige Dogmatik" Kritisk-polemisk Afhandling af Mag. P. M. Stilling". Kjøbenhavn 1850.

til Tænkning og *Viden*. Vi vide altsaa ikke med Vished om de tage Paradoxet i den samme omfattende Betydning som vi, eller ikke; men vi have dog størst Grund til at antage, at det ikke er Tilfældet. Forskjellen mellem vor og deres Betragtning af Paradoxets Forhold til Troen paa den ene og Forstand og Fornuft paa den anden Side, har stor Betydning. Vi udstrække Paradoxets, det Absurdes Begreb kun til det, som hverken kan begribes eller tiltaler Fornuftsandsen. De derimod *synes* at forstaae ved Paradox Alt, som ikke kan *tænkes*, *vides*. Heraf følger: at hos dem maatte, som det synes, al religiøs Tro blive paradox, forsaavidt som Troens Gjenstand ikke *vides* i streng Forstand. Vi antage derimod *kun den Tro for paradox, som ikke blot er ubegribelig med Forstanden, men tillige modstrider Fornuftsandsen og viser sig saaledes fornuftstridig*; hvorimod vi aldeles udelukke Absurditets-Begrebet fra den eenfoldige religiøse Fornufttro i Almindelighed. Denne Forskjel og Modsætning, sige vi, *synes* at fremgaae af vor og deres forskjellige Opfattelsesmaade af disse Ting. See vi imidlertid nøiere til, troe vi ogsaa her at kunne paapege Noget hos hine Forfattere, der dog ogsaa, paa den anden Side, synes at maatte tale for vor Opfattelse, hvilket rigtignok fører til en Art Mod-

sigelse hos dem. Dette bestaaer deri: at medens de oplyse Paradoxet, det Absurde ved adskillige Exempler, idet Joh. Climacus bestemt angiver det ved den Sætning: at Gud er født, har voxet o. s. v., og idet Mag. Stilling fremhæver nogle af de nysanførte kirkelige Læresætninger forat vise, at „Tankekorset" er tilstede paa flere Puncter i Christendommen, — saa have de derimod ikke henført Læren om Guds Tilværelse, om hans Væsen og Egenskaber m. m. dertil, med andre Ord: de have ikke omtalt, at det var paradox og absurd at troe paa Gud, som en levende selvbevidst Aand og hans almindelige Forhold til Verden, det er kun det mere specielle Forhold, dette nemlig, at han „er bleven til som et enkelt Menneske, er født, har voxet" o. s. v., som de finde absurd og paradox. Nu mene de dog vist ikke, at Mennesket kan begribe Gud, og at Læren om hans Tilværelse, Væsen og Egenskaber saaledes er at betragte som Viden, men ville sikkert være enige med os i, at forsaavidt Guds Tilværelse o. s. v. antages af Mennesket, maa det skee ved Troen. Altsaa, hvis vi ikke feile i dette Stykke, saa antage de ikke denne Troes-Artikel for absurd og paradox, og antage da saaledes heller ikke at enhver Troes-Art. som saadan, er absurd og paradox, at den er et „Tankekors", „stridende imod al Tænkning" o. s. v.

Dette strider nu rigtignok atter imod den Paastand, at Troen (al Tro, som saadan) er kun i Kraft af det Absurde, og at Abrahams Tro da ogsaa var det. Men det kan dog paa den anden Side ikke nægtes, at den Omstændighed, at hine Forfattere ikke have henført den religiøse Tro paa Gud, i dens Almindelighed, til Paradoxet — synes at tale for, at de have en anden Mening om den, og at de navnlig ikke finde, at den staaer i det samme Forhold til Paradoxet, til det Absurde, som den Lære, „at Gud er bleven til aldeles som et enkelt Menneske, er født, har voxet" o. s. v., tilligemed flere af de for Christendommen eiendommelige Læresætninger.

Hvis vi nu ikke skulde have taget Feil i vor Formening om de ærede Forfatteres Anskuelse af Troen paa Gud i Almindelighed, saa bliver Resultatet dette: at Paradoxet, at det Absurde, som saadant, alene findes, alene hører hjemme i Christendommen. Det Fremskridt, som der i intellectuel Henseende er gjort ved Christendommen, bestaaer altsaa i Paradoxet, i det Absurde, med andre Ord: Christendommen alene bliver at betragte som Noget, der staaer i et Modsætnings-Forhold til Menneskets aandelige Væsen, saaat medens den eenfoldige og simple Tro og Religion i dens Almindelighed tiltaler Menneskets aandelige Væsen, saa frastøder derimod

Christendommen, netop ved de for den eiendommelige Læresætninger og Troen derpaa, det Aandelige i Mennesket, Menneskeaanden, saasnart den sætter sig i Virksomhed for at tilegne sig dem, for blot at tydeliggjøre eller anskueliggjøre sig dem, om ikke for at begribe dem. Er det nu muligt eller tænkeligt, at det i Virkeligheden forholder sig saaledes? Skulle vi antage og troe, at dette er „Veien, Sandheden og Livet"; at den høiere Kundskab, at det Lys Christus meddelte os, skulde bestaae deri, at Christendommen, ret forstaaet, i sit inderste Væsen og Kjerne er et Paradox, er absurd, stiller sig i et saadant Forhold til Menneskets Aand, at der intet andet er at gjøre for Mennesket end at „tage al Tænkning fangen under Troens Lydighed"? *) Og heri

*) Vi maae iøvrigt gjøre den ærede Forf., som har brugt dette Sted (2 Cor. 10, 5.), opmærksom paa: at det neppe er rigtigt anvendt, thi det græske Ord (λογισμοι) som findes paa dette Sted og som rigtignok betyder: Tanker, kan umuligt her være at forstaae om Tænkning i god Forstand, allermindst om en Tænkning, som er gjennemtrængt af Gudfrygtighedens og Religionens Aand. Meget mere raader det paafølgende sideordnede Udtryk: „Høihed" (ὕψωμα) til, at tage det om en indbildsk og overmodig Tænkning og Viden, som altid har ført til Vildfarelser, hvilket bestyrkes ved andre lignende Steder f. Ex. Col. 2, 8. „falsk Viisdom og tomt Bedrageri" som Apostelen advarer imod; med

skulde altsaa Christendommens Fortrinlighed, Christendommens Lys fornemmelig bestaae!

Betragte vi det første Guds Begreb, saaledes som det var før Christendommen, saa finde vi ikke Paradoxet, saa træder det Absurde ikke frem. Vel vare Jødernes Forestillinger om Gud ufuldkomne og eensidige, de vare i Almindelighed behæftede med Nationalitetens indskrænkede Betragtning, om ogsaa mange Spor af en mere sand og udviklet Gudsanskuelse forekommer hos Propheterne. Denne Mangel i Forestillingen om Gud og hans Væsen er imidlertid ikke at betragte som et Paradox, som et „Tankekors", som det Absurde; thi ved en mere dyb Tænkning og sand og ægte Religiøsitet maatte disse Forestillinger efterhaanden udvides og saaledes nærme sig til de sande Begreber om Gud. Dette er ogsaa skeet ved Christus. Han lærte, at Gud var Alles Gud, ikke blot Jødernes, at han var „Alles Fader", at han sørgede for Alt, hele Skabningen, saavel det Store som det Smaae o. s. v. Dette var kun en Udvidelse af den jødiske Gudsanskuelse, men endnu var der intet Paradox, intet „Tankekors" tilstede, thi det var snarere ganske naturligt, maatte tiltale enhver

---

mindre man med flere gode Bibelsortolkere vil forklare det ved „onde Anslag", farlige for den christelige Sandhed.

religiøs Sands, og fulgte saaat sige ligefrem af Skaberbegrebet og af alle de andre Forestillinger, Mennesket fornuftigvis efterhaanden maatte danne sig om Gud som den evige, uforanderlige, almægtige og alkjærlige Aand m. m. Disse høiere og renere Forestillinger af Christi Lære, som vi nys have antydet, sluttede sig saaledes til de tidligere Forestillinger om Gud, og udvidede dem; men endnu var der intet Paradox i Forestillingen om Gud; thi skjøndt den usynlige Gud i sin evige altomfattende Aandelighed og Uendelighed vedblev at være den Ubegribelige, saa er dette dog intet Paradox, fremstilles heller ikke som Paradox af Johannes Climacus og de to andre Forfattere.

Men nu kommer det sidste Gudsbegreb, som er det eiendommelige for den mere uddannede Christendom. Den uendelige Gud træder ind i Endelighedens Former, den Usynlige bliver synlig, den Uforgjængelige paatager sig et Menneskelegeme, (og bliver saaledes begribelig, til at see og føle paa) eller som Joh. Climacus siger, „den evige Salighed bliver til i Tiden, Gud bliver til, fødes, voxer o. s. v., bliver til aldeles som et enkelt Menneske, ikke til at skjelne fra et andet Menneske“. See, her er „Paradoxet“, her er „det Absurde“! Her er indtraadt en saadan Forandring i Gudsbegrebet, en saadan Modsæt-

ning til det første Gudsbegreb, at de fleste om ikke alle de Egenskaber, som ere eiendommelige for Gud (saasom Usynlighed, Aandelighed, Uforanderlighed, Allestedsnærværelse o. s. v.) synes ophævede eller tilintetgjorte. Her have vi altsaa Paradoxet, her have vi „Tankekorset" i fuldeste Maal, deri kan man ikke andet end give hine Forfattere fuldkommen Ret. Og der spørges nu kun: bestaaer den ophøiede og sande Gudskundskab, som skulde gives ved Christendommen, i denne Forandring og Modsætning?

Hvad der gjælder om Gudsbegrebet, gjælder ogsaa om Gudsforholdet. Den samme Forandring er foregaaet deri, og Modsætningen mellem det Forchristelige og det Christelig-kirkelige den samme. Ifølge det første Gudsforhold staaer Gud i Forhold til Skabningen alene som Aand, som den Evige, Usynlige, Altomfattende, Uforanderlige, og ligesom han kun var Aand, da han frembragte denne Skabning ved sin Almagt, Viisdom og Kjærlighed, saaledes vedbliver han ogsaa, ifølge det første Gudsforhold, at styre den og virke i den som Aand, som den samme usynlige, evige Aand og alene som saadan. Menneskene tilbede ham som Aand, søge Tilgivelse hos ham som Aand, og Christus lærte endnu, som bekjendt, det Samme, idet han sagde: „Gud er Aand, og de som tilbede ham, bør det at tilbede

(ham) i Aand og Sandhed" (Joh. 4, 24). Her, i denne Forestilling om Gudsforholdet, er der endnu intet Paradox, ingen Modsigelse, intet „Tankekors" i egentlig Forstand, og „det Absurde" kommer saaledes heller ikke frem; thi at Gud blot som Aand staaer i Forhold til Skabningen, og som saadan, i streng Forstand ikke kan begribes, er intet Paradox, da tvertimod de Forestillinger og Begreber, som fornuftigviis kunne haves om Gud og hans Forhold til Verden, naar han betragtes som Aand, tiltale Menneskets aandelige Væsen, taale ogsaa at Mennesket tænker over dem, udvider, renser og berigtiger dem, forsaavidt de kunne udvides, renses og berigtiges.

Men nu kommer det sidste Gudsforhold. Det Eiendommelige derved bestaaer deri: at nu staaer Skabningen og navnlig Menneskene ikke længer i Forhold til en Gud, som kun er Aand, men ogsaa i Forhold til en Gud — den samme Gud — som havde Legeme, som var Menneske, som fødtes, voxede, levede og døde paa et vist Sted, „aldeles som ethvert andet enkelt Menneske"; Mennesket staaer nu ikke blot i Forhold til den usynlige Gud, men ogsaa i Forhold til en synlig; det søger ikke længer Syndstilgivelse blot hos den evige Aand, som „er Kjærlighed", men ogsaa hos den som Menneske

paa Jorden fremtrædende Gud, som fødtes, voxede, levede og døde paa en vis Tid og Sted, og det er navnlig i og ved ham at Menneskene nu haabe og troe paa Syndernes Forladelse; thi han var Menneske ligesom vi. Her have vi da atter Paradoxet, det selvsamme og paa selvsamme Maade som i Gudsbegrebet, som naturligt er, da Gudsbegrebet og Gudsforholdet ere kun to Sider af een og samme Sag. Paa begge Steder, paa begge Sider fremkommer Paradoxet i den for Christendommen eiendommelige Forestilling og Lære, som vi have betegnet ved „det sidste Gudsbegreb og Gudsforhold", i Modsætning til „det første Gudsbegreb og Gudsforhold", som var det forchristelige, og som endnu bibeholdes saavel af Jøder og Muhamedanere, som af de enkelte Christne, der ikke kunne finde sig i den skete Forandring, og som kun tilfredsstilles ved at troe paa Gud som den evige, usynlige, altomfattende, almægtige, alvise og alkjærlige Aand, og føle, at de have nok i ham alene.

Endelig maae vi med nogle faa Ord omtale Christendommens Forhold til Tænkningen. Det vil være klart af det Foregaaende og blive endnu klarere for Enhver, der læser Johannes Climacus, forudsat at han forstaaer Forf.s Tankegang: at det store og omfattende Paradox, som angaaer Guds

Væsen og hans Forhold til Verden, tilligemed alle de enkelte derhenhørende Paradoxer, tilhører Christendommen. Hvor et saadant Paradox er tilstede, kan Tænkningen ikke komme videre. **Altsaa:** det Eiendommelige for Christendmmen, med Hensyn til dens Forhold til Tænkningen, er dette: at den er Tænkningen, som saadan, absolut fjendsk, at den ophæver og tilintetgjør al selvstændig Tænkning, hvor Talen er om de Lærdomme og Begreber, som specielt tilhøre Christendommen. Skulde nu dette virkelig forholde sig saaledes? Alle uægte Tænkere, alle som bilde sig ind at være Tænkere, uden virkelig at være det, ville her paa det Bestemteste svare: Nei! Men Disses Benægtelse og Bekræftelse af saadanne Ting har kun lidet at sige. De gaae bestandig ud fra det, som givet, som vist, der skal proves ved Tænkningen og saaledes enten benægtes eller bekræftes. De reflectere vel eller phantasere en Smule over Sagen, om ikke for Andet, saa for Syns Skyld, eller, som Climacus bemærker, for dog i det mindste at have den Fornøielse at mediere (NB. i deres egen Indbildning); men Resultatet bliver dette: at de stedse komme tilbage til det, som de gik ud fra som givet, med andre Ord: de bevæge sig i en Cirkel, som det kaldes i Tænknings-

Videnskaben (Logiken): men synes ikke destomindre, at de have gjort deres Sager godt og at de have gjort nye Opdagelser. Dette er ikke Tænkning, derom ville alle virkelige Tænkere, hvad enten de ere Læge eller Lærde, være enige, og Mag. Stilling har meget rigtigt betegnet dette Slags Tænkere som: „Dogmets (de kirkelige Læresætningers) Jabrødre.“ Alle sande Tænkere ville derimod være enige i, at Christendommen, saaledes som den findes i Kirken, er Tænkningens afgjorte Fjende. De ere ved egen Tænkning komne til dette Resultat eller ville komme til det, og Historien bekræfter ogsaa dette paa en slaaende og lærerig Maade. Nu sporges der: skal man blive staaende ved dette Resultat, skal man ansee det som horende til Christendommens sande Væsen, og som medhenhorende til dens Bestemmelse, at komme i Strid med al sund og selvstændig Tænkning paa Religionens Gebet, at undertrykke og tilintetgjore den, selv hvor den gaaer ud fra Religionen og virker i dens Aand, dog naturligviis uden forud at binde sig til visse og bestemte Lærdomme? Eller skal man forelobigen antage, at dette ikke kan være Tilfældet, og ved Tænkningens og selve Religionens Hjelp soge at vise det? Dette fører os da ligefrem til det Sporgsmaal: skal man blive

staaende ved Christendommen i dens kirkelige Form eller skal man ved Tænkningens Hjelp, selve Religionens Aand og den religiose Erfaring i Livet søge at finde en anden, der bedre harmonerer med de aandelige Kræfter i Mennesket, som det har modtaget af Skaberen, som det synes i den Hensigt, at bruge dem ikke blot i de udvortes og verdslige, men ogsaa i de indvortes og aandelige Anliggender, som angaae dets Forhold til det hoieste Væsen, til dets Skaber, dets aandelige og evige Salighed? Disse Sporgsmaal føre os igjen tilbage til „afsluttende uvidenskabelig Efterskrift." Dens Forfatter er ikke blot kommen til det Resultat: at Troen er i Kraft af det Absurde, men har endogsaa bestemt angivet, hvori det Absurde bestaaer. Hvorledes er han nu kommen til dette Resultat? Som det synes derved, at han netop har fundet det i den os af vore Forfædre overleverede Christendom, som han foler sig nodsaget til at ansee for Paradoxet (i udmærket Forstand) for „det Absurde", og nu slutter han derfra tilbage til Troen, at den er absurd i Kraft deraf. Havde det været en af „Dogmets Jabrodre", der havde brugt denne Maade at slutte og argumentere paa, da havde vi kunnet finde os i det, thi da var alting i sin Orden; men at en saadan Tænker, som Johannes Climacus, gjor

det, dermed kunne vi ikke blive fortrolige*). Hos ham bliver dette meget forunderligt; thi forunderligt er det, at en Tænker, som han, bygger Absurditets-principet paa Noget, hvis Sandhed, hvis Nødvendighed for Tro og Religion først skal bevises, inden man derfra kan slutte Noget til den sande religiøse Troes Natur og Væsen; ja, forunderligt er det i Sandhed, at en Mand, at en Tænker, der siger

---

*) Heraf maa man dog ikke uddrage den Slutning, at vi ligefrem stille Hr. Climacus i Klasse med „Jabrødrene“; thi vel har han syndet imod Tænkningen deri, at han uden videre synes at tage Forudsætningen for god og gyldig; men han tænker dog paa den anden Side over denne Forudsætnings Indhold, og kommer nu, idet han synes at antage denne Forudsætnings Indhold for at være det Samme som Troens Indhold, til det Resultat: at „Troen er i Kraft af det Absurde.“ Jabrødrene derimod antage ikke blot Forudsætningens Indhold (de specielt christelige Dogmer) for godt og gyldigt, men komme ogsaa, ved at lege med dette Indhold og phantasere derover, til det formeentlige Resultat: at dette Indhold lader sig udvikle og udforske ved Speculationen og forene med Tænkningen. Der er saaledes, i deres Indbildning, ikke det Mindste i Veien for denne Forsoning; men de have da ogsaa, ved at behandle Sagen paa denne Maade, snarere gjort et Skridt tilbage fra Sandheden end fremad til den, medens Climacus og Consorter, ved at tænke over Forudsætningens Indhold og paavise Vanskelighederne, unægtelig have gjort et Skridt fremad.

saameget Dybt, Sandt og Træffende om Subjectiviteten, Objectiviteten, Gudsforholdet o. s. v., ikke har følt en uafviselig Trang til ogsaa her at bruge sin Tænkningskraft, at gaae i det Høie og i det Dybe, uden Frygt for, at hans Tænkning muligen kunde føre ham til et andet Resultat end det, han havde modtaget af Fædrene; forunderligt, at den Mand, at den Tænker, der siger saameget Sandt og Træffende om Usikkerheden af det historisk Overleverede, samt: at man derpaa ikke kan bygge en evig Salighed o. s. v., at han kan finde sig i at gaae i denne usikkre Sikkerhed, saa at han netop synes at antage noget blot Historisk for den religiøse (christelige) Sandheds urokkelige Grundvold og just paa Grund deraf antager og opstiller det absolut fornuftstridige Princip: at Troen er i Kraft af det Absurde o. s. v., hvorved det kommer til at vise sig, at Troen er i Strid med det Aandelige i Mennesket og giver saaledes allerede en Forudanelse om, at Mennesket ved en saadan Tro ikke let vil kunne deelagtiggjøres i den evige Salighed. Forunderligt er det endelig, at en Mand, at en Tænker, der har sagt saameget Sandt og Træffende om Religionen og det Religiøse, og som ikke kan være ganske ubekjendt med dens Virkninger i Mennesket, er kommen til at

opstille Absurditetsprincipet som eiendommeligt for og hørende hjemme paa dette Gebet, og ikke ved egen Erfaring og Tænkning er kommen til den Overbeviisning, at den sande religiøse Tro aldeles ikke støtter sig derpaa. Skal man absolut gaae ud fra Kirkens Dogmer, saa ville vi gjerne troe, at der til syvende sidst ingen anden Udvei bliver tilovers end at etablere Absurditetsprincipet som Troens Princip; thi disse Dogmer maae vistnok forekomme enhver tænkende og tillige religiøs Aand, at indeholde saare meget absurd og paradox (stridende saavel imod Forstand som Fornuft). Men dette Udgangspunct fordrer ikke den sunde og eenfoldige religiøse Tro, den være nok saa from, inderlig og fast; ja, just naar den er from og inderlig, fordrer den det ikke. Det er kun Autoritetstroen, kun Vanetroen, som fordrer det. Men at Tænkningen, naar den først alvorligt og redeligt har sat sig i Bevægelse, kan gaae ind derpaa, det er det Besynderlige ved Sagen; men det viser ogsaa, som ovenfor bemærket, Mangel paa sandt og sikkert Kjendskab til den sande Tro, Mangel paa egen Livserfaring paa Troens Gebet; thi, hvor der i denne Henseende er tilstrækkelig Livserfaring, kan den Overbeviisning ikke udeblive, at ovennævnte Udgangspunct ikke blot

kan, men maa forlades, uden at Troen opgives, ja, uden mindste Skade for den, da den tvertimod vil vinde saameget destomere i Inderlighed, Liv og Kraft, jo renere, jo eenfoldigere den er. Det skulde nu ogsaa synes, at Abrahams, Davids, Propheternes og andre forchristelige Gudsmænds Exempel maatte kunne godtgjøre dette, da deres af Christus og Apostlerne saa høit anpriste Tro umuligt kunde være hvad den var, undtagen netop paa Grund af dens Eenfoldighed og Gudsforholdets Umiddelbarhed. Men nu synes dette ikke mere at have nogen bevisende Kraft for de Christne, naar Talen er om Troens Natur og Væsen og dens Virkninger i Mennesket.

Ifølge det vi her i al Korthed have udviklet om Forholdet mellem Troens Paradox i „Frygt og Bæven" og Troens Paradox i „Efterskriften"; om Beskaffenheden af det sidstnævnte Paradox og dets bestemte Forhold til Christendommen; om „det første og sidste Gudsbegreb", „det første og sidste Gudsforhold"; om Christendommens Forhold til Tænkningen eller Menneskeaanden o. s. v.: kunne vi ikke komme til andet Resultat, end at Troens Paradox eller det Absurde i dets Forhold til Troen beroer paa en falsk Forudsætning, eller, med andre Ord, er

en petitio principii (en saadan Cirkelbevægelse, hvor man gaaer ud fra det som fast og urokkeligt, som først skal bevises). Vi kunne derfor ikke slutte disse Bemærkninger, uden at opfordre Hr. Climacus til, paany at tage denne Sag under Overveielse, da den har en saa uhyre Vigtighed, og da han alt tilstrækkelig har viist, at han formaaer at overveie og prøve den selvsamme Gjenstand fra mange forskjellige Sider og paa mange Maader. Denne Opfordring tillade vi os ogsaa at rette til de Ærede, der nærmest synes at stemme overeens med ham heri, eller dog idetmindste at have gaaet ind paa hans Betragtningsmaade, og vi haabe, ja ere forvissede om og have alt en Art Sikkerhed for, at de ikke ville lade en egenkjærlig Forfængelighed, som lægger an paa at bevare om ikke andet, saa dog Skinnet af en Art videnskabelig Consequents — overveie eller tilbagetrænge deres Kjærlighed til Sandheden og Lyst til at meddele Andre den. Endelig rette vi denne Opfordring til alle Tænkende, som ikke ere ligegyldige for Religionen, som ikke ere ligegyldige for, hvorledes Troen ansees og betragtes, om det Troes-Indhold, som ved en nøiere Prøven viser sig at være paradox og absurd, skal ansees for den sande Troes rette Indhold, samt, om Troen, som Følge deraf, skal an-

tages at være „i Kraft af det Absurde", eller den maa antages at have sin Grund og Tilknytningspunct i Fornuften og det Fornuftige hos Mennesket, betragtet som det indskrænkede Fornuftvæsen, — og vi minde dem om Apostelens Ord: „prøver alle Ting og beholder det Gode."

Tillæg.

Nogle Ord i Anledning af H. C. Ørsteds Værk: „Aanden i Naturen".

(Nærmest med Hensyn paa den religiøse Verdensanskuelse.)

Efterat vi i det Foregaaende have omtalt Troen, og i Modsætning til dem, der enten ligefrem forvexle den med Overtroen eller mene, at den er i Kraft af det Absurde, søgt at oplyse dens sande Natur og Væsen, samt ved Siden deraf berørt Overtroen og antydet dens Forhold til Troen (see ovenfor S. 51—55) —: kunne vi ikke afholde os fra endnu at tilføie nogle Bemærkninger i Anledning af ovennævnte fortrinlige Skrift, der ogsaa omtaler disse Ting; thi uagtet den høitærede Forfatter ikke har behandlet eller betragtet dem fra Theologiens Standpunct og ikke nærmest har havt Kald dertil, omtaler han dem ikke destomindre og berører fra visse Sider Forholdet mellem Re-

ligionen og Naturvidenskaben, som han nærmest har med at gjøre. Skjøndt vi nu ikke tør haabe og endnu mindre tillade os at paastaae, at Forfatteren skulde dele vor Anskuelse og Opfattelse af Troen i alle dens Enkeltheder, er dog Saameget klart, at han i Grundprincipet for Tro og Overtro er enig med os og vi med ham — hvilket vi nedenfor skulle godtgjøre — og at vi saaledes i ham have fundet en Støtte for vor Anskuelse af Troen og dens Forhold til det Aandelige i Mennesket, til det Fornuftige. Det har naturligviis glædet os at finde denne Overeensstemmelse, og naar vi betænke, at Forf. igjennem et Liv rigt paa Kundskab og Erfaring med utrættelig Flid, sjelden Humanitet og Retsindighed er gaaet frem paa Videnskabens Bane; naar vi betænke, at Forfatteren tillige er et saa dannet og oplyst Medlem af Christenheden, og at han, skjøndt ikke Theolog, ufeilbarlig ofte maa have tænkt over Tro og Religion, dens Forhold til Videnskaben om Naturen, som er „Guds Værk", og Menneskets og Naturens Forhold til hinanden paa den ene og til deres fælles Skaber paa den anden Side: saa kunne vi ikke andet end tillægge en saadan Videnskabsmands Anskuelse og Overbevisning megen Vægt, ja mere og større end mange saadanne Mænds Overbevisning, hvis specielle Kald det rigtignok var, at udgranske og oplyse Troens og

Religionens sande Natur og Væsen, men som altfor ofte lededes af de herskende Fordomme, toge Hensyn til deres valgte Stilling i Livet, deres eget jordiske Velvære, og saaledes hindredes fra, paa en af de ydre Forhold uafhængig, samvittighedsfuld Maade at søge Sandheden og finde den. Vi ville nu fremhæve nogle af de vigtige Hovedpuncter, som her kunne komme i Betragtning *), og som ifølge vor Overbevisning fortjene almindelig Opmærksomhed, og skulle Vi vel vogte os for at tillægge Forfatteren Noget, som ikke enten ligefrem udtales i hans Skrift eller umiddelbart følger deraf.

I sit Værk, som danner en skjøn Eenhed og Heelhed, er Forf. vel gaaet ud fra det Mangfoldige, for ved Betragtningen deraf at komme til det Ene, hvori hele Mangfoldigheden har sit Foreningspunct; han er gaaet ud fra det Foraarsagede, Foranderlige og Forgjængelige, for at komme til det Foraarsagende, Uforanderlige og evigt ved sig selv Bestaaende: men da vi ikke have til Hensigt at give et

*) Det følger af sig selv, at vi ikke behøve at blive staaende ved det, som bekræfter og harmonerer med det, vi i det Foregaaende have udviklet, men at vi ogsaa overhoved kunne fremhæve det, som ved sin Klarhed, Sandhed og Skjønhed har tiltalt os og mere eller mindre stemmer overeens med vor Overbevisning.

sammenhængende Referat af hele Bogen, eller overhoved at indlade os paa de til Naturvidenskaben henhørende Enkeltheder., men snarere at fremhæve nogle af de vigtigste Kjærnesætninger, som findes i dette Værk og som ere at ansee som de Resultater, hvortil Forf. paa sin Videnskabsbane er kommen —: saa begynde vi med det Høieste, med det, som er Altings Ophav og Grund, og bevæge os nedad til, med andre Ord, vi gaae fra Gud til Mennesket, og blive staaende ved det, som nærmest angaaer Menneskets Natur, Væsen, dets Bestemmelse og dets Forhold til Gud.

Om Gud siger Forf. (S. 182—83): „Forsøge vi nu at opsvinge os paa Aandens Vinger, der, saa svage de end ere, dog gaves de Dødelige, paa det at de skulde løsrive sig fra Støvet; vove vi, uagtet vi dybt føle vor Ringhed, at opløfte Øiet til den Alfuldkomne for at skue saa dybt ind i hans Væsen, som vi efter vore Kræfters Begrændsning formaae, da fremstiller sig deri for os tre Grundegenskaber eller meget mere Grundvæsener. Hans Selvstændighed, den væsentlige Maade, hvorpaa han oprinder af sig selv, og beroer paa sig selv, maa som den ubegribelige Grundvold være den første. Uadskillelig herfra er hans Virksomhed, som vi ogsaa med et andet Udtryk kunne kalde hans Liv, i hvis Væsen det lig-

ger, at den formedelst sin evige Selvforestillen føder sig selv af Evighed. Af begge endeligen udspringer det hele Væsens indvortes Harmoni, der ikke blot er en Egenskab, men en levende, virkende Væren".*) Fremdeles (S. 185): „Det guddommelige Væsens indvortes Harmoni er i sin selvstændige rolige Beskuelse Fornuft, i sin Virksomhed Kjærlighed, dog begge væsentligen uadskillelige; Navnet paa begges fulde Forening er Viisdom i Ordets høieste og mest udstrakte Betydning. I denne Betydning henhører derunder Retfærdigheden" o. s. v. Fra denne Gud,

*) Naar den ærede Referent (Hauch) („Fædrel." for 1850, Nr. 17, 5te Spalte) i Anledning af dette Sted bemærker: „Saaledes komme vi da til det Standpunkt, som Religionen udtrykker i Tanken om den treenige Gud" — saa tvivle vi meget om denne Slutnings Rigtighed. Fors. tillægger Gud „tre Grundegenskaber eller Grundvæsener", som han ogsaa kalder „en levende virkende Væren"; men dette har intet at gjøre med Treenighedslæren og er uforeneligt med den; thi for det Første hedder det i Treenighedslæren: eet Væsen men tre Personer, og dernæst er det let at see, at alle de tre „Grundvæsener", Fors. taler om, nødvendigt maae henføres til een Person, thi ligesom „Selvstændigheden" fordrer, at ogsaa „Virksomheden" dermed er forenet i een og samme Person, saaledes maa „Harmonien" nødvendigviis ogsaa være tilstede forat forene de to første med hinanden, hvilket da ogsaa fremlyser af den Maade, hvorpaa Fors. omtaler disse „Grundegenskaber eller Grundvæsener" og deres indbyrdes Forhold.

som fra Evighed af er den selvstændige og bestandige, hvis Beskuelse er Fornuft, hvis Virksomhed er Kjærlighed, udgaae de Kræfter, som frembringe Tingene, og de Love, hvorefter disse virke, „og disse Love vise sig ved noiere Undersøgelse at være en hele Naturen gjennemtrængende og beherskende Fornuft" (S. 182). Heraf følger da naturlig, at Mennesket, som er det Ypperste af hele Skabningen, ikke blot har faaet sin Andeel i denne Fornuft, men ogsaa faaet Bevidstheden derom, Bevidstheden om, at dets høiere Bestemmelse netop bestaaer i at leve, at tænke og handle i og overeensstemmende med denne Fornuft, stedse blive sig den klarere bevidst, udvikle den i sig og saaledes stræbe hen imod Alfornuften, stræbe efter Livet i Gud og Foreningen med ham. I denne Stræben efter at finde og erkjende Gud i hans Virkninger og hans Fornuftlove i hele Skabningen viser sig den rette Grandsken, den rette Tænkning, den sande Videnskabelighed. Dette er tillige at stræbe efter det Gode, „et Gode, der ved sit eget Væsen, ikke ved noget fremmedt, er godt", og den rette Maade at stræbe efter det Gode, er en Gudsdyrkelse, og det viser sig saaledes, „at vor Sædelære, fra dette Standpunct betragtet, forvandler sig til Religion, idet dens høieste Grundsætning er: at vi med Gud for Dinene skulle stræbe at ved-

ligeholde saa fuldkomment som muligt det Gudsbillede, vi bære i os" (S. 185).

Af denne Sammenhæng, af dette Forhold, hvori hele Skabningen, „hele Tilværelsen (som) eet Fornuftrige", staaer i til den høieste Alfornuft, følger da for det Første: at Mennesket fødes til at blive Fornuftvæsen, med „aandelige Evner, Naturanlæg, Naturgaver", der ere at betragte som „et af Gud betroet Pund", (S. 144). Dette udtrykker Forf. endnu mere tydeligt og bestemt (S. 155) saaledes: „I Medhold heraf sige vi da, at Mennesket fødes med de Naturanlæg, hvorved det bliver til et fornuftigt Væsen. Man kan da sige, at Mennesket er født til Fornuft, til Retfærdighed, til Gudskundskab; men alt dette er kun tilstede i Anlæg, som skulle udvikles til Bevidsthed ved Vexelvirkningen med den hele øvrige Tilværelse; ligesom dette er Tilfældet med hvert enkelt Menneske, saaledes ogsaa med hele Menneskeslægten"; og S. 184 siger han: „Saaledes føres da Mennesket til Gud, som Tingenes evige Ophav, hvad enten han søger at udspeide Sandhedens eller Skjønhedens Væsen, kort, hvad der nødvendigt ligger i Tilværelsens Natur. Vil han nu vide, hvad det er, han med Frihed bør efterstræbe, da er den naturlige Menneskeforstands første Svar, det Gode". Heraf indsees da let, hvorledes

Forf. betragter Menneskenaturen, baade i det Hele og saaledes som den ifølge deraf maa tænkes hos de enkelte Individer: han betragter den som god i sit Væsen eller væsentlig god, som Philosopherne pleie at udtrykke det. Dette stemmer aldeles overeens med vor Betragtningsmaade af Menneskenaturen, det Naturlige hos Mennesket, den naturlige Menneskeforstand o. s. v., see f. Ex. S. 102—104, hvor vi blandt andet have bemærket, at den Sindsstemning, som er eiendommelig for Troens Ridder, „vindes kun ved en naturlig, med Naturen overeensstemmende Uddannelse af Menneskets oprindelige bedre Natur", samt at „Troens Ridder holder sig derfor til Naturen og Naturens Herre, fra hvem al god og al fuldkommen Gave kommer" (smlign S. 116, 134—37 og fl. St.).

Heraf følger ganske naturlig, at Forf. sætter det Onde i Tilsidesættelsen af og Afvigelsen fra det Fornuftige eller, med andre Ord: i Frihedens Misbrug. Vi tillade os i dette Punct at citere nogle Linier af Hauchs skjønne „Betragtninger i Anledning af H. C. Ørsteds Værk: Aanden i Naturen"*), der, saavidt vi kunne see, aldeles udtrykke Forf.s Mening og Tankegang. Han siger nemlig: „Hvorledes iøvrigt Synden, det Onde er indkommet

*) „Fædrelandet" for 1850 Nr. 17, 6te Spalte.

i Verden, det er ogsaa i det Foregaaende antydet; saasnart nemlig een eller flere Fornuftskabninger miskjende deres eget Væsen og deres Stilling til det Evige og stræbe at sonderrive den store, almindelige Verdensharmoni, forat gjøre deres egoistiske Selv til deres Handlingers Midpunct, saa er det Ondes Sæd udstrøet i deres Indre, og det kan ikke feile, at den da snart vil opvoxe og bære sin usalige Frugt". Dette stemmer ogsaa med vor Anskuelse, og vi have i det Foregaaende antydet dette paa flere Maader. Den Anskuelse, ifølge hvilken Menneskenaturen blev forandret fra god til ond ved de første Menneskers første Synd, der lige fra den Tid, den blev begaaet, hviler centnertungt paa hele Menneskeslægten, nedtrykker den og qvalificerer den til evig Fordømmelse — er derfor ligesaa ugudelig som umenneskelig. I Stedet for at begynde med Gud og det Gode, han har nedlagt i Mennesket, begynder man her med Synden, Døden og Djævelen. Men enhver Fornuftig, til hvilkensomhelst Tro han bekjender sig, maa dog indrømme, at paa denne Begyndelse kan man ikke bygge en sund, kraftig, med Religionen og et fornuftigt Gudsbegreb overeensstemmende Udvikling af Menneskeheden; thi dette kan alene skee ved at gaae ud fra det Gode som Grundvold, ved at gaae ud fra den natur-

lige Forbindelse, alle Fornuftskabninger, som saadanne, ligefra Begyndelsen af deres Tilværelse staae i til deres Skaber, ved at kalde denne Forbindelse til levende Bevidsthed, og ved at leve (tænke og handle) i den. Dette er den sunde, sande, ægte menneskelige og guddelige Tanke, som gaaer igjennem Forf.s hele Værk, og den gjennemføres med en saadan Sandhed og Consequents, at den maa overbevise eller i det mindste tiltale Alle, som ikke alt ere forud indtagne imod den og forstenede i den modsatte Anskuelse. „Mennesket maa føle" — siger han S. 161 — „at han i Tilegnelsen af den evige Fornuft har den rette Livskilde, ellers bliver hans hele Liv kun en sønderreven, fornuftstridig, ulykkelig Tilværelse. Alt det, som opfordrer os til Ret og Dyd, opfordrer os, vel forstaaet, ogsaa til et Liv i Gud, til Religion." Saaledes gaaer da Forf. ud fra den trøsterige Lære om det Gode, om Gudsbilledet i Mennesket, som ved Opdragelsen i Samfundet og ved Vexelvirkningen med Omverdenen skal udvikles og næres, for efterhaanden mere og mere at bringes til Bevidsthed om og i Samklang med den guddommelige Fornuft og derved til et Liv i Gud. Han skræmmer altsaa ikke Mennesket bort fra Gud ved at begynde med Synd, Djævel, Død og Fordømmelse; men det forstaaer sig, han

er heller ikke Præst og trænger saaledes ikke til disse Skrækkebilleder.

I nøie Forbindelse med det ovenfor omtalte staaer Forf.s Anskuelse af Troen tilligemed dens falske Yderligheder, Overtro og Vantro. At Troen hos ham er fornuftig, bygget paa det Fornuftige og i Kraft deraf, vil man allerede kunne slutte sig til af det Foregaaende, da „hele Tilværelsen er eet Fornuftrige". Nogle ville maaskee antage, at Forf., som Videnskabsmand, med en saa stærkt fremherskende Fornuftretning, forkaster Troen i den egentlige Forstand. Men at dette ingenlunde er Tilfældet, fremlyser af flere Steder. Saaledes siger Forf. f. Ex. S. 105: „Vi have seet, at Vantroen bestaaer i et Hang til at forkaste det, som Mennesket pleier at antage om aandelige Ting, forsaavidt man kun tilegner sig dette ved en umiddelbar indre Sands og ikke beviser det ved Tænkningen". Denne Vantro misbilliger Forf., da han just antager, at Mennesket, som Fornuftvæsen, ved denne indre aandelige Sands kan modtage, aandeligt sandse det Aandelige, som det ikke formaaer at begribe ved Tænkningen, ligesom han ved de udvortes, legemlige Sandser sandser det Legemlige. Dette er ogsaa vor Anskuelse, som tildeels findes bekræftet i det Foregaaende.

Om Forholdet melkem Tro og Viden hedder

det f. Ex. S. 169: „Dette Udtryk" — nemlig Tro — „kan dog tages i en mere eller mindre omfattende Betydning, og i den snævrere kun bruges med Hensyn paa de Sandheder, som nærmere vedkomme Tilværelsens egentlige Grundvæsen. Skarpe Grændser lade sig dog her ikke drage, thi jo høiere den ret sande og naturlige Aandsudvikling er, hvortil et Menneske har hævet sig, desto flere Midler har han til at styrke sig i Troen paa det Sande, ja, han formaaer ofte derved at forvandle det, som for Andre maa være Tro, til Viden; men selv hvor han maa blive staaende ved en Tro, kan han bringe den til en høiere Klarhed og Styrke, ved at støtte den til de øvrige Sandheder, som leve i hans Bevidsthed".*)

*) Skjøndt denne Forf.s Anskuelse af Forholdet mellem Tro og Viden paa den ene Side aabenbart strider imod deres, som sætte en absolut Splid mellem Tro og Tænkning eller Viden, saa er det dog meget langt fra, at den paa den anden Side kan tages til Indtægt af Saadanne, som ved Hjelp af phantastiske Speculationer troe at kunne udvikle og forklare Troens Hemmeligheder. Disse Speculationer grundes hverken paa indvortes eller udvortes Erfaring eller overhoved paa sund og fornuftig Tænkning. Men just paa disse Ting maa den Viden være bygget, som tjener til at belyse, opklare og befæste Troen. Forf. har her som overalt fulgt den gyldne Middelvei, og denne Middelvei er da ogsaa af os antydet paa flere Steder i det Foregaaende.

Ja, saaledes er det ogsaa i Virkeligheden. Meget af det som hos den Uoplyste vedbliver at være Gjenstand for Troen, bliver ved sand Oplysning og Tænkning til en mere eller mindre klar Viden. Selv de Gjenstande, som ikke kunne begribes, og saaledes nærmest ved Troen maae fastholdes, kunne ogsaa til en vis Grad opklares og belyses ved Hjelp af den sunde Tænkning, sande Oplysning og aandelige Livserfaring, og det er saa langt fra at denne Belysning svækker Troen hos den ægte Sandhedsven, hos den, hvis Aand udvikler sig normalt, uden at falde til nogen af Yderlighederne (Overtro eller Vantro), at den tvertimod bestyrker Troen og samvirker med den. Kun hvor Yderlighederne findes, opstaaer Fjendskabet enten virkeligt eller indbildt. Hvor Overtroen er herskende, der betragtes den sunde Tænkning og Oplysning som Troens Fjende; thi det er Overtroens Væsen, at jo mere man søger at belyse og opklare dens Gjenstande ved sund Tænkning og Oplysning, desto mere urimelige og fornuftstridige vise de sig at være, saaat Resultatet tilsidst maa blive, at de ikke blot ere ubegribelige, — thi desaarsag kunde de dog nok troes — men stridende mod alle de aandelige Love, alle de sunde og sande Begreber, som en oplyst Fornuft med Nødvendighed maa antage saavel om det høieste Væsen, som

om dets Virkninger i Naturen og hele Forhold til Verden. Dette stemmer i det Væsentlige overeens med det, som Forf. siger om Overtroen; saaledes f. Ex. S. 83: „Den overtroiske Tænkemaade er et Hang til at antage noget Fornuftstridigt .... Overtroen indeholder da ingen Tro: Navnet lyver: en Tro maa kunne udtales; nei, Overtroen er kun en forvirret Indbildning, hvis egentlige Væsen ikke kan komme til klar Bevidsthed, uden at tilintetgjøre sig selv". *) Hvor derimod Vantroen hersker, der betragtes Troen som en Fjende af den sunde Tænkning, Oplysning og Fornuft, og Fjendskabet, Tvedragten, Spaltningen i Menneskets Indre, i Menneskets Aand mellem de tvende, i den naturlige og normale Tilstand noie forbundne og venskabeligt forenede Aandsvirksomheder, Troen og Fornuften, samt den Oplysning Mennesket ved Hjelp af den sidste er i Stand til at erhverve sig. Forf. har nu vist, at dette Fjendskab, denne Spaltning ikke bor findes hos Mennesket, der paa eengang er et tænkende, erkjendende og troende Fornuftvæsen, og at den ikke findes undtagen der, hvor en af de falske Yderligheder ere fremherskende —: og deri bestaaer, i dette Punct,

*) Smlgn. hermed hvad Forf. siger om Overtroen i Kirken, navnlig i Middelalderen (S. 91, 92 flgg.).

hans store Fortjeneste. Om denne Eenhed, som udgaaer fra Guddommen, som gaaer igjennem hele Skabningen, hele Verdensaltet, og som deels kan opfattes eller forstaaes af de selvbevidste Fornuftvæsener, deels anes eller anskues paa en mere umiddelbar Maade ved den indre aandelige Sands —: findes der mange skjønne Steder i dette Værk, hvoraf vi tillade os at fremhæve følgende (S. 147): „Gjennem det hele Verdensalt er der udspredt Væsener med Kundskabsevner til at fatte Gnister af Guddomslyset; og Gud aabenbarer sig for disse Væsener ved den dem omgivende Verden, vækker den i dem slumrende Fornuft ved den Fornuft, der hersker i alt Det, der gjør Indtryk paa dem, men lader dem atter gjøre desto dybere Blik i den legemlige Tilværelse, jo mere deres egen Aand vækkes; saa at de finde sig satte i en uophørlig levende Udvikling, som, efterat have naaet et vist Punkt, bortfjerner dem stedse mere fra den Indbildning, at den haandgribelige Masse er Tilværelsens Grundvold,*) og fører dem til at vide og anskue sig selv med Aand og Legeme som Led af en uendelig Fornuftorganisme. Saaledes møde da Naturvidenskabens Sandheder fort-

*) Herved angives den Art Verdensanskuelse, som kaldes Materialisme.

sat mere og mere Religionens, saa at de omsider paa det inderligste maae slutte sig til hinanden" og S. 83 siger han: „Naturvidenskaben stemmer fuldkommen sammen med Religionen, som lærer, at Alt er frembragt, frembringes og beherskes af den guddommelige Villie; at kalde Noget i Tingenes Løb overnaturligt, er da at kalde det baade fornuftstridigt og stridigt mod Guddomsvillien". Det synes os klart, at Forf. ogsaa her, med Hensyn til det saakaldte „Overnaturlige", er i sin gode Ret; thi overnaturligt kan Intet være, betragtet fra det høiere, fra Guds Standpunct, det synes kun saaledes fra det eensidige, indskrænkede Standpunkt, hvor Betragtningen ikke formaaer eller ikke vil stræbe efter at hæve sig til den høiere Betragtning, som seer og betragter alt i Straalerne af Guddomslyset. Brugen af dette uheldige Udtryk har desuden sin Grund i den Adskillelse og Modsætning, man har tænkt sig mellem Aanden og Naturen, eller — naar man har tænkt sig en Art Aand i Naturen — mellem denne Aand i Naturen og en høiere Aand, der tænkes at være af en anden Beskaffenhed og virke efter ganske andre Love. Denne Modsætning er endogsaa dreven saavidt, at Naturen, navnlig forsaavidt den gjør sig gjældende i de frie Fornuftvæsener, bliver henført til det Onde, og den skal derfor bekjæm-

pes og overvindes, for at Mennesket kan naae sin Bestemmelse. Herfra stammer det ogsaa, at en Deel af den nyere Tids Philosopher opstille Natur og Væsen som to hinanden modsatte Begreber. Til Naturen henføres det Skrøbelige, Ondartede, Syndige i Mennesket; til Væsenet derimod det Gode, som skal udvikles og som bærer i sig Spiren til Menneskets Fuldkommenhed og Lyksalighed. Om hine Philosopher ere komne til dette Resultat ad Tænkningens Vei, ved deres Naturbetragtninger o. s. v., eller det skal være en Tillæmpning til Kirkens Lære i dette Stykke — er naturligviis ikke godt at sige. Skal det være det Sidste, saa er det imidlertid noget uheldigt. For Naturens Vedkommende gaaer det nok an; men for Væsenets Vedkommende maatte der i al Fald tilføies det Notabene: at dette Væsen modtages ved Daaben. Og da nu Saadanne, som ikke ere døbte, mangle Væsenet og maae nøies med Naturen, saa vilde, i dette Tilfælde, denne dybsindige, philosophiske Anthropologie alene kunne anvendes paa de døbte Christne. Hvad vor Forf. og andre virkelig oplyste Videnskabsdyrkere maae tænke om en saadan Betragtning af Naturen i Mennesket og dens Forhold til Væsenet m. m., er let at indsee.

I Consequents af og Overeensstemmelse med de nærmest ovenfor anførte Steder lærer Forf. da om

Videnskabens (den sande Videnskabs) Forhold til Religionen: at Videnskabsdyrkningen er Religionsudøvelse. Han udtaler sin „Overbeviisning om Religionens og Videnskabens Harmoni“, og han vedkjender sig saaledes endnu den samme Overbeviisning, som han udtalte i „en Tale holden ved Reformationsfesten for den lutherske Reformation 1814“, altsaa for 35 Aar siden, idet han dengang valgte det Thema, „at betragte: Hvorledes Videnskabsmanden, naar han tilfulde forstaaer sin egen Bestræbelse, maa ansee Videnskabens Dyrkelse som en Religionssag.“ Strax nedenfor i Begyndelsen af Udviklingen (S. 181) siger han: „Dersom det her blot var mit Øiemed at vise, at Gudsfrygt maa avle Videnskab, saa vilde jeg beraabe mig paa den fra alle Sider erkjendte store Sandhed, at Kjærlighed til Gud er Væsenet i al Religion. Slutningen vilde da være let, at Kjærlighed til ham, fra hvem al Sandhed kommer, maatte avle Lyst til at kjende den i alle dens Forgreninger; men da vi her ville see Videnskaben formedelst sig selv erkjendt for Religionspligt, saa er det nødvendigt for os at trænge dybere ind i Videnskabelighedens Væsen.“ Han gaaer nu videre for at motivere dette, og S. 186 siger han: „Sandheden er af Gud, og det hører til Kjærligheden til det gud=

dommelige Væsen, at elske Videnskab og Konst, der ikke er andet end en Erkjendelse og Fremstilling af dets Væsen. Vi indsee nu, at vi, ifølge samme Kjærlighed og den deraf følgende Kjærlighed til Medmenneskene, maae stræbe at udbrede den Kundskab, Kjærligheden drev os til at erhverve. Vi begribe nu den høie Begeistring, hvormed Videnskabens Dyrkere have vovet Alt, hvad der ellers pleier at være Mennesket kjært og dyrebart, for at opdage Sandheder, hvis Værd ene kunde begribes formedelst reen Sandhedskjærlighed; og intet kan fra dette Standpunct være os begribeligere end den store Erfaring, at Videnskaben overalt, i den første Udviklings ufordærvede Tidsalder, har staaet i en saa inderlig Sammenhæng med Religionen; en Sammenhæng, som kun ved Forvildelse i en eller anden Retning, for en Tid kunde ophæves." Det er let at see, at dette kun gjælder den rette, den sande Videnskabsdyrkning, derimod ikke den, som ikke fortjener dette Navn, men kun er et usselt Videnskabsfuskerie; det er let at see, at det ikke gjælder deres Stræben, som ledes af alleslags urene og egennyttige Bevæggrunde, men kun deres, som med oprigtig Sandhedskjærlighed søge den Sandhed, som er af Gud. Derfor „maae vi — som Forf. saa skjønt siger S. 169 — i al vor aandelige Stræben, for ikke at vild-

ledes, stræbe at bevare den naturlige Sandhedskjærlighed i al dens Uskyldighed." Den samme Tanke har Forf. paa Bogens næstsidste Side, i den nysnævnte Tale, udtalt og udviklet med en saadan Inderlighed, Begeistring og Religiøsitet, at vi ikke kunne afholde os fra at anføre dette herlige Sted; thi det var dog ikke umuligt, at dette lille Skrift kom i Hænderne paa en eller anden, som ikke havde læst Forf.s større Værk, og da troe vi at have gjort en god Gjerning ved at bidrage til dets videre Udbredelse. Han siger nemlig til de Yngre i Forsamlingen: „Dybt indpræge I Eder da Følelsen af Eders høie Kald, I ædle Ynglinger, som i Dag optages til Medborgere af det videnskabelige Samfund. Kun den Overbeviisning, at I ved at dyrke Videnskaberne tillige dyrke Gud, formaaer bestandigen at vedligeholde det Mod og den Kraft, som Eders Kald udfordrer, og som I forgjæves ville søge i udvores Opmuntringer. At Rigdom, hvis Glands for de Fleste er saa tillokkende, ikke burde være Eders Bestræbelsers høieste Maal, maa allerede enhver af Eder have følt, der med Overlæg har valgt Videnskabernes Bane; thi det er altfor øiensynligt, at ingen Vei mindre fører til denne de forblindede Dødeliges Afgud. I Æren, jeg mener ikke Øieblikkets, men den, som bærer et Navn over Tidens Bølger til fjerne Slægter, vilde

maaskee mange blandt Eder finde en rigeligere Belønning, og det er vel ikke at nægte, at man i en vis Henseende med en af det forløbne Aarhundredes herligste og gudeligste Digtere kan sige, at et udødeligt Eftermæle er en stor Tanke, et værdigt Maal for den Ædles Sved; men dersom Navnets Udødelighed ikke bæres af et høiere Udødelighedshaab, dersom der ikke var et jordisk Gjenskin af et evigt Liv, hvad var det da andet end et tomt Luftbillede, en Skygge, der ikke kom fra noget Legeme, en Regnbue uden Forjættelse, der ikke viste os Glandsen af et høiere Lys, gjennem den jordiske Materies Draaber? — Nei, kun den Overbeviisning, at vor Kundskabslyst er en Stræben hen mod den sande Virkelighed, det sande Liv, den sande Harmoni, kan give Eder den rette begeistrende Viisdomskjærlighed. Kun den Følelse, at I ere Redskaber til Guds Riges Befæstelse paa Jorden, naar I udbrede Kundskaber, kan give Eder den rette ufortrødne Lyst til at føre Eders Brødre til høiere Lys og Erkjendelse." Saa glad og begeistret som en Sjæl, der kjender denne Tænkemaade, disse Grundsætninger og har levet sig ind i dem, kan blive ved en saadan Tale, saa nedstemt og bedrøvet maa den blive ved at tænke over; hvor Faa de ere, som følge denne Vei,

som have givet eller stræbt at give deres Sind og Liv denne Retning. Det egoistiske Verdensmenneske — og dertil hører den store Fleerhed af Menneskene — har ganske andre Hensyn, ganske andet Maal. Naar han hører en saadan Tale, synes han maaskee et Øieblik godt om den, maaskee forstaaer han den ikke engang, og i al Fald glemmer han den saasnart han har hørt den, og tænker aldrig paa at gjore Anvendelse deraf i sit Liv. — Han kryber paa sin Bug og æder Jordens Støv.

Om den Guds- og Verdensanskuelse, hvoraf vi her have fremhævet nogle af de vigtigste Enkeltheder, og som i Anmeldelsen i „Fædrelandet" er fremstillet i en mere sammenhængende Tankeudvikling — vi have nemlig blot havt den Hensigt, at udpege saadanne Grundtræk og Grundsandheder, som enten ligefrem tilhøre Religion og Moral eller staae i noie Forbindelse dermed — siger den ærede Anmelder (i Fædrelandet) henimod Slutningen af Anmeldelsen: „Imidlertid ville maaskee Nogle sporge: Hvorledes kan da denne Naturbetragtning forenes med den, som den hellige Skrift forkynder, og synes den ikke egentlig at kunne undvære denne? Sin Anskuelse i denne Henseende giver Forf. ikke paa dette Sted, dog kan Ingen, som kjender den religiose Retning i hans Indre, tvivle paa, at ogsaa Christendommen maa

finde sin Plads i den Verdensbetragtning, han har givet." Angaaende det forste Punct, dette nemlig: om og hvorledes denne Forf.s Naturbetragtning kan forenes med den, som den hellige Skrift forkynder o. s. v., da skulle vi, for vort Vedkommende, ikke bestemt udtale vor iovrigt temmelig bestemte Mening derom, men indtil videre beholde den for os selv, da vi ikke lægge an paa, at opægge Theologerne imod Forfatteren; thi Kirkehistorien viser ret tydelig, at deres Vrede stundom kan være bitter og tung nok at bære for den, paa hvem den falder, navnlig naar de have Anledning til at troe, at Den, som i sine Meninger og Anskuelser afviger fra deres og Kirkens, har nogen Vægt og Indflydelse *). Men, naar An-

---

*) Exempler derpaa haves til Overflødighed selv i den nyere Kirkehistorie. Dette gjælder f. Ex. om Georg Calixt, Professor i Helmstädt. Kun hans Fyrstes Velvillie, samt den Agtelse og Kjærtighed han havde vundet ved Universitetet sammesteds, formaaede at beskytte ham mod de saakaldte luthersk-orthodoxe Theologers Raserie. Fordi han var mere oplyst og christeligsindet end de, ansaae de ham for en anden Djævel og kaldte hans Theologie den „djævelske Theologie" (theologia diabolica). Ikke stort bedre gik det Melanchthon. Han afveeg, som bekjendt, fra Luther og hældede til Calvin i Læren om Nadveren. Paa Grund deraf havde de lutherske Theologer, efter Luthers Død, gjort ham Livet saa surt, at han bad Gud befrie sig fra Theologernes Raserie (a rabie theolo-

melderen udtaler det som sin Overbeviisning, at „den religiøse Retning i hans (Forfatterens) Indre", borger for, „at ogsaa Christendommen" — d. e. Christendommen, saaledes som vi besidde den — „maa finde sin Plads i den Verdensbetragtning, han har givet" saa være det os tilladt at bemærke: at fra Forf.s Religiositet, hvorom der iøvrigt ikke er den mindste Grund til at tvivle, kan man ikke gjøre denne Slutning. En kan være nok saa religiøs og dog alligevel forkaste een eller flere af de for Christendommen eiendommelige Læresætninger, ja muligviis, af lutter Religiøsitet, forkaste dem alle, hvorpaa der kunne anføres flere Exempler og hvorpaa vi i Nutiden kjende adskillige. Hermed ville vi dog ingenlunde sige, at de Kirkeligttroende ikke ogsaa kunne være religiøse; thi religiøse Elementer ere der unægtelig i den kirkelige Christendom, skjøndt de ere blandede med Bestanddele, som ikke fortjene dette Navn. Disse religiøse Elementer,

gorum). Selv den moderate og besindige, blide og fromme Melanchthon anvendte altsaa — ikke paa „Rationalisterne", men — paa de orthodoxe Theologer dette skarpe Udtryk: rabies som betyder: „Galenskab, Forbistrelse, og bruges egentlig om Hunde." (See „Latinsk-dansk Lexicon eller Ordbog, udgivet ved Mag. Jacob Baden, anden Deel, Kjøbenhavn 1786", S. 325).

disse ægte Bestanddele, der ere at ansee som Religionens Kjerne, vække og nære Religiøsiteten og det Gode i Mennesket, forsaavidt som de, ikke de uægte Bestanddele, ere fremherskende. Det muddrede Vand er ogsaa Vand, og den Tørstige drikker det, naar han ikke kan faae det rene og klare Vand; thi det muddrede Vand slukker ogsaa Tørsten, om det end ikke er saa sundt og velgjørende som det klare Vand. Men, da Anmelderen ikke er Theolog, ville vi ikke denne Gang tale mere derom. Vi finde det fromt af ham at forudsætte, „at ogsaa Christendommen maa finde sin Plads i den Verdensbetragtning, han (Forfatteren) har givet", navnlig da han „kjender den religiose Retning i Forfatterens Indre."

Endelig maae vi fremhæve den sjeldne Humanitet i Anskuelsen, som gjør sig gjældende i hele dette Værk og som staaer i den nøieste Forbindelse med Forf.s Gudsanskuelse eller Betragtning af Guddommen i sin Uendelighed og uendelige Virksomhed, Viisdom og Kjærlighed. Denne Humanitet fremtræder paa flere Maader; men blandt andet viser den sig ogsaa i den faste Overbeviisning eller Tro: at ogsaa andre Verdenskloder beboes af Fornuftvæsener, hvis Grundvæsen eller moralske Væsen maa være det samme som vort, samt Overbeviisningen om det deraf følgende „Kundskabssam-

fund mellem Verdenskloderne", og Haabet om, „at vi her paa Jorden stedse mere og mere ville komme til Indsigter, der lade vor Aand, usigeligt mere end nu, gjennemskue, hvad der skeer i fjerne Verdenskloder, og i samme Maade udvide vor aandelige Tilværelse til en Deeltagelse i Verdensaltet" o. s, v. (S. 175)*). Forfatteren hører alt=

*) Om Theologerne kunne forene denne Anskuelse med Kirkens Dogmatik (den kirkelige Lære, navnlig med Læren om Treenigheden), tør vi ikke fordriste os til at afgjøre, skjøndt vi næsten fristes til at tvivle derom, og vist er det, at en af vore berømte Theologer for nogle faa Aar siden har seet sig nødsaget til, at forkaste denne Mening: om Fornuftvæsener paa de andre Verdenskloder, .paa Grund af hans Begreb og Lære „om Christi evige Menneskehed". Den meget christelige Theolog, Dr. H. Martnsen, har nemlig i en Afhandling, betitlet: „Kirke=Aaret", som findes i Heibergs „Urania for 1844", fremsat sin Anskuelse om dette Punct, og siger derom blandt Andet (S. 180—81): „Men en stor dogmatisk Vanskelighed staaer her i Veien (nemlig for den Mening, nogle Theologer have fremsat: at Christus ogsaa er aabenbaret paa andre Kloder), hvilket her er en betydelig Anke, da denne bestemte Form af Hypothesen netop er udsprungen af en dogmatisk Interesse. At antage flere Incarnationer af Guds Søn, strider nemlig mod den kirkelige Lære om Christi evige Menneskehed. Thi ved sin Menneskeblivelse har Guds Søn evigt antaget den menneskelige Natur, hvilken han aldrig aflægger. Skulde da Guds Søn incarneres paa andre Kloder, da maatte han jo aflægge den menneskelige Natur, før at an=

saa ikke til dem, der mene, at vor Jord er den eneste Klode, der beboes af Fornuftvæsener, og at vi saa-

---

tage hine Væseners Natur. Men da bliver den menneskelige Natur kun et udvortes Gevandt og Klædebon, hvilket han ligesom i Forbigaaende har iført sig og atter aflagt. Men dette hænger sammen med den Vranglære, der betragter Menneskeblivelsen som et Skin, et forbigaaende Skuespil, og ikke lader Foreningen med den menneskelige Natur blive Alvor. Ifølge Kirkelæren ligger det altsaa i Begrebet af det evige Ords Kjødspaatagelse, at den kun er skeet engang, og Analogiesslutningen, ved hvilken man vil komme til flere Incarnationer, har her tabt sin Gyldighed. — Men den reent philosophiske Betragtning vil ikke mindre end den religiøse finde sig foranlediget til Skepsis (Tvivl) i Henseende til Antagelsen af Stjernebeboerne". Og kort efter siger han: „Disse Stjernebeboere ere altfor moderne til at Nogen skulde kunne faae en ret Tro paa deres Tilværelse." — Man seer da heraf, at Dr. Martensen helder ikke af det „altfor moderne", det vil da vel sige, det moderne Indhold eller, med andre Ord, saadanne moderne Tanker, som have et reelt Indhold; thi at fremstille de ikke moderne, det vil sige gamle Tanker i en ny og moderne Form, nyt "Gevandt", nyt "Klædebon". er Dr. Martensen nok Mand for, og han maa saaledes ganske vist „kunne faae en ret Tro paa", at dette baade kan og bør lade sig gjøre. — Vi see saaledes heraf, at Dr. Martensen ikke kan forene "Stjernebeboernes" Tilværelse med den christelige Dogmatik og maa altsaa forkaste den. Han kalder da ogsaa "den astronomiske Beskjæftigelse med Himmelklodernes Forhold til Tankelivet, en underholdende Tankeleg"

ledes ere det Vigtigste af hele Skabningen; han antager tvertimod, som nysanført, at de andre Verdenskloder ogsaa have deres Fornuftvæsener, hvoraf nogle staae lavere, andre høiere end vi, saavel med Hensyn til Evner og Modtagelighed for Indtryk baade af det Aandelige og Legemlige, som i Kundskaber og Aandsudvikling, og han antager fremdeles, at med den stedse tiltagende Aandsudvikling, Erkjendelse og Videnskabelighed, saavel hos os, som hos dem, vil ogsaa Klodernes eller deres fornuftige Beboeres gjensidige Kundskab om hinanden tiltage, og dermed tillige den gjensidige Vexelvirkning og den fælles Verdensbevidsthed. Han siger saaledes S. 171—72: „Verdensklodernes Uligheder i vort Solsystem ere allerede meget store; udstrække vi vor Tanke til hele Verden, blive de utallige: paa nogle Verdenskloder ville Skabningerne være langt større,

(S. 189), og definerer naturligviis „Astrologien", hvortil han henfører denne Anskuelse om Fornuftvæsener paa de andre Verdenskloder, — ved „en phantaserende Tænkning over Himmellegemerne, en digtende Speculation over disses Beskaffenhed og Forhold til Aandelivet" (S. 175). Da Dr. Martensen selv visinok er saare godt bekjendt med den „phantaserende Tænkning" og den „digtende Speculation", saa see vi os ikke i Stand til at indlade os med ham angaaende disse Ting, eller disputere med ham derom.

paa andre langt mindre: paa nogle Kloder ville de være dannede af en langt tyndere Materie end hos os, ja, denne kan maaskee i Tyndhed nærme sig Ætherens, paa andre kunne de være dannede af en tættere: paa nogle Kloder kunne de fornuftige Skabninger være skikkede til at modtage langt hurtigere, langt finere, langt mere klare Indtryk end paa vores, paa andre tvertimod. Gaae vi nu over til Aandskraften og Aandsudviklingen selv, da tor vi ei antage mindre Forskjelligheder. Vi kunne vel slutte, at der gives Fornuftvæsener med svagere Evner end vi; men overveie vi ret, hvor saare dybt vi staae under det, vor Fornuft efterstræber, føle vi os tvungne til at antage, at der gives usigelig mange Udviklingstrin over det, hvorpaa vi selv befinde os.*)

*) Som Modstykke hertil ville vi, for Theologernes Vedkommende, fremhæve et Sted i nysnævnte Afhandling i „Urania“ (S. 184), hvor det hedder: „Men hvorledes det end monne forholde sig med alle disse Hypotheser (nemlig om de andre Kloder og deres Beboere), saa kan ingen Astrologie fordunkle os den Centralitet, der grunder sig i Aanden og Aabenbaringen, og som maa tilkomme Mennesket (d. e. Jordbeboeren), hvad enten han deler den med andre Væsener eller ikke.“ Den lærde Theolog har her øiensynlig gjort Anstrængelser for at være alsidig og liberal; men han finder det dog nødvendigt, selv om der gives Fornuftvæsener paa andre Kloder, at lade Alt dreie sig om vor Jord, som hele Universets

Dog lad dette ikke nedtrykke os! Vor Slægt er endnu ung her paa Jorden, og synes at have en lang Fremtid til høiere Udvikling; og vi tor haabe, at de, som til en given Tid have fuldendt deres Bane her, ville andensteds kunne hæve sig til større Høider".

Som en naturlig Følge af denne Humanitet i Anskuelsen og af hele denne alsidige Betragtning, er overalt hos Forfatteren den ægte menneskelige Selvbevidsthed forenet med Ydmyghed; den første beroer naturligviis paa Betragtningen af Menneskets Evner og Anlæg samt dets høiere aandelige Bestemmelse, med andre Ord: paa dets Perfectibilitet og den deraf følgende Lyksalighed; den sidste paa Bevidstheden om og Betragtningen af, hvor langt Mennesket endnu er fra det ophøiede Maal, hvortil han ifølge sine Evner og Bestemmelse bør stræbe. Forfatteren

---

„Centrum". For at bevise og forklare, at Jorden og Jordbeboeren, som Aandens Besidder, maa være „Centrum", tilføies nu: „Den almindelige philosophiske Grundtanke, der sikkrer Mennesket den centrale Stilling i Universet, er udtalt ved den ældre Fichte, hvis Opdagelse i Philosophien er Modstykket til det copernicanske System. Naar Copernicus lader Mennesket med Planetsystemet bevæges om Solen, saa lader Fichte det hele Universum bevæge sig om Jeget, „om Selvbevidsthedens Midpunct." O hvilken skjøn, genial og overbevisende Betragtning! Hvilket slaaende Beviis for Jordens og Jordbeboernes „Centralitet"!

er saaledes paa den ene Side langt fra den Aandsforknythed og Aandsforkuelse, som ikke tiltroer Mennesket Evner eller Dygtighed til at tænke over de Ting, som ligge over og udenfor det Almindelige og Hverdagslige, og til at opnaae Indsigt deri og Kundskab derom, ja, som endogsaa i visse Tilfælde anseer en saadan Tænkning, Granskning og Stræben efter høiere og klarere Indsigt, for utilladelig eller ugudelig. Men han er ogsaa, paa den anden Side, ligesaalangt borte fra den taabelige Opblæsthed og Arrogants, som destoværre navnlig i den nyere Tid har grebet altfor meget om sig, fornemmelig hos en Deel af de saakaldte Philosopher, som troe at have slugt al Verdens Viisdom, som ansee det for det Hoieste i Livet at udfinde eller at tilegne sig et eiendommeligt System — jo eiendommeligere desto bedre — bygget paa og bestaaende af vilkaarlige Begreber og Kategorier, som for en stor Deel stride imod al sund Fornuft, og som saaledes ikke kunne tilegnes uden at denne underordnes og tilbagetrænges, hvoraf igjen folger, at Systemet bliver til en Art hemmelig Viisdom, tilhorende de „faa Udvalgte", som da naturligviis paa Grund deraf sættes i Stand og berettiges til at see med Ringeagt ned paa den øvrige Verden. Denne Art af Selvfølelse er fjern fra vor Forfatter, og dette er en naturlig Folge

af hele hans Aandsdannelse og hans Stræben efter i sin Sandhedsforsken at følge Fornuften.

Til Slutning maae vi endnu fremhæve en vigtig Ting. Dette er den Livsglæde, som gaaer igjennem Forf.s hele Anskuelse og Verdensbetragtning. Denne Livsglæde staaer i den nøieste Forbindelse med hans Betragtning af hele Naturen, som god i sit Væsen, hvad enten Talen er om den sig ubevidste og ufrie Natur eller den selvbevidste, som tilhører de frie Fornuftvæsener, navnlig den sidstes Evner til bestandigt at gaae fremad i Fuldkommenhed og Lyksalighed. Ogsaa heri stemme vi overeens med ham og vi finde saaledes af ham den Livsanskuelse bekræftet, som vi paa flere Steder i det Foregaaende have antydet: at den, som holder sig til Fornuften og det Fornuftige i og uden for os, kortsagt, til Naturen og Naturens Herre, hans Viisdom og Godhed m. m. og stoler paa dem, selv hvor hans Indsigt og Forstand ikke strækker til, ikke kan give ham nogen Vished — vil deri finde en varig Kilde til Sjælens Fred og Glæde. Men det maa bemærkes: at vor Forfatter i denne Henseende befinder sig i en heldigere Stilling end vi. Verden eller Naturen i sin Heelhed er to Slags, eller rettere: bestaaer af to Hoveddele, har tvende Hovedsider: den frie, selvbevidste, moralske, og

den ufrie, ikke selvbevidste, Natur. Kun i den førstnævnte findes det Onde, i den sidste derimod ikke.*) Nu er det især den sidste, som er Gjenstanden for Forf.s Gransken og videnskabelige Forsken, og Betragtningen af den i Forbindelse ved den levende Gudsbevidsthed, maae altsaa give en rigelig Erstatning for og aldeles overveie det Mismod, Betragtningen af det Onde i den anden Sphære naturlig maa bevirke hos den, der deeltager i hele Menneskehedens Vel og Vee. Afseet fra, at vor Kundskab i den Sphære, som især beskjæftiger Forfatteren, er saare ringe i Sammenligning med hans, og at vor Glæde over denne Side af Naturen saaledes ikke understottes af hans Kundskab om og Indsigt i den, men er mere umiddelbar, støttet paa den mere eenfoldige Betragtning af den og dens Forhold til Skaberen — saa beskjæftige vi os nærmest med den Deel af Tilværelsen, hvor det Onde findes, og det i et saa rigeligt Maal, at selv mangen en from og kjærlig Sjæl ofte har mis-

---

*) Det er naturligviis alene den førstnævnte Side af Verden, eller Verden i den førstnævnte Betydning som der sigtes til (S. 105 ovenfor), hvor det hedder om Troens Ridder, „at han, og han alene er i Stand til paa engang at afskye eller hade og elske Verden“; thi Betragtningen af den anden Side af Naturen opvækker og nærer tvertimod de bedre Følelser hos ham, hans Religiøsitet, Fromhed og Glæde.

tvivlet om det Godes Seir paa denne Side af Tilværelsen. Vi hore imidlertid ikke til dem, der tvivle derom, og kunne saaledes af Hjertet deeltage i Forfatterens Glæde, som vi ønske maa blive ret Mange til Deel; thi den vil sikkert gjøre dem mere skikkede til at opfylde deres Pligter, at gavne sig selv og Andre, at bidrage til det Godes Fremme i Verden og overhoved til at opnaae den sande Lyksalighed.

Men vi ville her slutte disse vore Betragtninger i Anledning af: „Aanden i Naturen", i det Haab, at vi for vort Vedkommende derved have bidraget til at henlede Opmærksomheden paa dette fortrinlige, lærerige Værk; at vi derved have givet Anledning til, at nogle Læsere tænke over Eet eller Andet deri, som de maaskee ellers vilde have gaaet forbi uden videre Eftertanke, og at vi saaledes derved ogsaa have bidraget til, at de Resultater, en sandhedselskende Videnskabsdyrker ved Tænkning og Erfaring er kommen til, kunne blive frugtbringende i det menneskelige Samfund, Gud til Ære og Menneskene til Gavn og Glæde.

Trykfeil og Rettelser.

Side 3 Linie 3, Ansknelske, læs: Anskuelse.
„ 4 „ 1 sættes („) foran Ordene: „gaae videre“.
„ 10 sidste Linie sættes (,) bagefter: os.
„ 11 Linie 5 nedenfra, maa læs: maae.
„ 26 „ 5 n. fr. sættes (,) efter: Visdom.
„ 34 „ 9 n. fr. faa læs: saa.
„ 53 „ 5 n. fr. alt læs: al.
„ 90 „ 6 n. fr. sættes (,) efter: elsker.
„ 91 „ 7 n. fr. sættes (.) efter: Sindsstemning.
„ 114 „ 8 n. fr. vil læs: maa.
„ 118 „ 7 n. fr. det læs: dem.
„ 132 „ 9 n. fr. Verdens-Mennesket læs: Hverdags-Mennesket.
„ 141 „ 11 n. fr. sættes (,) efter: Genesis.
„ 144 „ 1 en vis Forhold læs: et vist Forhold.

De øvrige Trykfeil, som vi muligen maatte have overseet, bedes den velvillige Læser at undskylde.

